

9 772217 700004

Ambijent i institucionalni okvir izbora

Vukašin Pavlović

Civilno društvo, partije i izbori

Milan Jovanović

Institucionalni okvir izbornog sistema

– „mala“ ili „velika“ izborna reforma

Kampanja

Zoran Slavujević

Izborna kampanja 2012.

Siniša Atlagić

Teme u personalizovanoj izornoj kampanji:

Slučaj Srbije 2012.

Dušan Spasojević

E-kampanje u Srbiji 2012.

Radivoje Jovović

Izbori i izborna kampanja u Vojvodini

Ponašanje aktera

Slaviša Orlović

Predizborne koalicije u Srbiji 2012.

Jelena Lončar

Manjinske stranke i grupe na izborima u Srbiji

Despot Kovačević

„Beli listići“ - na izborima 2012.

Monitoring izbora

Nemanja Nenadić

Monitoring izborne kampanje

Zoran Stojiljković

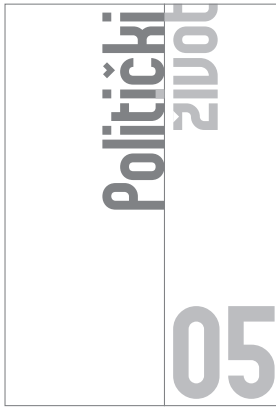
Finansiranje izbornih aktivnosti

Jovanka Matić

Izorno izveštavanje 2012: Odsustvo novinara

Rezultati izbora u Srbiji 2012.

Tema broja
Izbori u Srbiji
2012.

Univerzitet u Beogradu
Fakultet političkih nauka

CENTAR ZA
DEMOKRATIJU

СЛУЖБЕНИ
ГЛАСНИК

Politički život

Redakcija

Prof. dr Slaviša Orlović (glavni urednik)
Prof. dr Slobodan Marković

Programski savet

Prof. dr Vukašin Pavlović (predsednik), prof. dr Vučina Vasović,
prof. dr Čedomir Ćupić, prof. dr Ilija Vujačić, prof. dr Ratko Božović

Izvršni urednici

Zorica Vidović Paskaš, mr Dušan Spasojević, Jelena Lončar

Izdavači

Centar za demokratiju, Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Beogradu
JP *Službeni glasnik*, Beograd

Za izdavače

Prof. dr Ilija Vujačić
Slobodan Gavrilović

Adresa

Jove Ilića 165, Beograd
e-mail: politickizivot@fpn.bg.ac.rs

Dizajn

Goran Ratković

Lektura i korektura

Ana Đukić
Iva Pivljaković

Odeljenje pretplate

JP *Službeni glasnik*, Jovana Ristića 1,
tel.: 011/30-60-588, 30-60-359, faks: 011/30-60-571,
e-mail: pretplata@slglasnik.com, www.slglasnik.com

Tiraž

1.000 primeraka

Štampa

Štamparija *Glasnik*

CIP – Каталогизacija y публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

32

POLITIČKI život : časopis za analizu politike / glavni urednik Slaviša Orlović. – 2012,
br. 5 (jun) – . – Beograd (Jove Ilića 165) : Centar za demokratiju Fakulteta političkih nauka
: Službeni glasnik, 2012– (Beograd : Glasnik). – 24 cm

Tromesečno.

– Je nastavak: Analiza politike = ISSN 2217-6233

ISSN 2217-7000 = Politički život

COBISS.SR-ID 186943756

05

Tema broja: Izbori u Srbiji 2012.

Ambijent i institucionalni okvir izbora	
Vukašin Pavlović Civilno društvo, partije i izbori	9
Milan Jovanović Institucionalni okvir izbornog sistema – „mala“ ili „velika“ izborna reforma	17
Kampanja	
Zoran Slavujević Izborna kampanja 2012.	27
Siniša Atlagić Teme u personalizovanoj izbornoj kampanji: Slučaj Srbije 2012.	37
Dušan Spasojević E-kampanje u Srbiji 2012.	45
Radivoje Jovović Izbori i izborna kampanja u Vojvodini	53
Ponašanje aktera	
Slaviša Orlović Predizborne koalicije u Srbiji 2012.	63
Jelena Lončar Manjinske stranke i grupe na izborima u Srbiji	75
Despot Kovačević „Beli listići“ – na izborima 2012.	87
Monitoring izbora	
Nemanja Nenadić Monitoring izborne kampanje	93
Zoran Stojiljković Finansiranje izbornih aktivnosti	103
Jovanka Matić Izborna izveštavanja 2012: Odsustvo novinara	117
Rezultati izbora u Srbiji 2012.	125
Prikaz	
Tijana Dokić Vukašin Pavlović, <i>Država i društvo</i>	135

Issue theme: 2012 Elections in Serbia

Atmosphere and institutional context of the elections	
Vukašin Pavlović Civil society, parties and elections	9
Milan Jovanović Institutional framework of electoral system: small" or "big" reform	17
Campaign	
Zoran Slavujević Electoral campaign in 2012	27
Siniša Atlagić Issues in personalized electoral campaign: the case of Serbian 2012 elections	37
Dušan Spasojević E-campaigns in Serbia in 2012	45
Radivoje Jovović Elactions and electoral campaign in Vojvodina	53
Behavior of the actors	
Slaviša Orlović Pre-electoral coalitions in 2012 Serbia elections	63
Jelena Lončar Minority parties and groups in Serbian elections	75
Despot Kovačević "White votes" on 2012 elections	87
Elections monitoring	
Nemanja Nenadić Electoral campaigns monitoring	93
Zoran Stojiljković Financing of electoral activities	103
Jovanka Matić Electoral reporting in 2012: the absence of journalists	117
Results of elections in Serbia 2012	125
Book review	
Tijana Dokić Vukašin Pavlović, <i>Država i društvo</i>	135

**Tema broja:
Izbori u Srbiji 2012.**

UDC 316.334.3:342.8(497.11)"2012."

Civilno društvo, partije i izbori

Sažetak

U tekstu se najpre ukazuje na globalni kontekst ekonomsko-finarsijske krize i njen uticaj na ishode izbora u čitavoj Evropi, pa i u Srbiji. Zatim se analiziraju političke podele i promene u političkom spektru Srbije u periodu između dvaju parlamentarnih izbora. Treće pitanje o kome se raspravlja je protivurečno stanje civilnog društva u Srbiji, koje karakteriše fragmentiranost i konfuznost. Završni deo teksta posvećen je analizi protivurečnih procesa socijalnog i političkog sazrevanja izbornog tela u Srbiji. Autor zaključuje da su rezultati parlamentarnih i predsedničkih izbora u raskoraku i da je zbog toga neizvesno da li će se obezbediti ravnoteža vlasti i ubrzati put evrointegracija ili će nova konfiguracija vlasti omogućiti dodatni kiseonik i infuziju nacionalizmu.

Ključne reči

Globalna kriza, političke podele i promene, civilno društvo, protivurečno izborno telo, neizvesni politički ishodi

* Autor je redovni profesor Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Beogradu. Ovaj tekst je rezultat rada na projektu „Politički identitet Srbije u regionalnom i globalnom kontekstu“ (evidencioni broj: 179076), koji se realizuje u okviru Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Beogradu, a finansira ga Ministarstvo prosvete i nauke Republike Srbije.

Mada su glavni akteri izbornog procesa partije i građani kao birači ne samo da ima smisla nego je i neophodno da se analiza izbora stavi u širi društveni kontekst. Jasno je da izborni proces odslikava dinamiku političkog polja i trenutno stanje odnosa političkih snaga, ali dubinski odgovori na pitanje šta je suštinski uzrokovalo opredeljenja građana za pojedine političke opcije i kako tumačiti izborne rezultate, velikim delom nalaze se u društvenom polju. Ovim ne želim nimalo da umanjim značaj ponašanja političkih aktera, pre svega partija i njihovih lidera, u izbornoj kampanji, ali ni da prihvatim mišljenje da ishod izbora prvenstveno zavisi od uspeha izborne kampanje i političke veštine kandidata u komunikaciji sa izbornim telom.

Koje su karakteristike društvenog konteksta u kome su u maju 2012. održani parlamentarni, predsednički, pokrajinski i lokalni izbori u Srbiji?

Kontekst globalne krize

Prva i opšta karakteristika, koja se ne tiče samo Srbije nego i Evrope i čitavog sveta, jeste globalna ekonomsko-finansijska kriza. Ona je započela ubrzo po završetku prethodnih izbora i traje, s manjom ili većom žestinom, gotovo pune četiri godine. Veliki socijalni i politički protesti zahvatili su mnoge zemlje. Po sistemu lančanog padanja domina, promenjeni su dugotrajni politički režimi u mnogim mediteranskim zemljama (Egipat, Libija, Tunis, dok se režim u Siriji još uvek opire). U mnogim evropskim zemljama na delu su krupne političke promene. U Grčkoj, koju već duže vreme trese dužnička kriza, i koja ponovo potvrđuje onu poznatu i kod nas čestu uzrečicu „dužan kao Grčka“, Papandreu je otišao s vlasti jer nije želeo da prihvati ultimatum Evropske unije o restriktivnoj štednji, a da prethodno na referendumu ne dobije mišljenje naroda. Odmah posle njega pao je i Berlusconi, jer je kriza zakucala i na vrata Italije. U Grčkoj su održani parlamentarni izbori na kojima su glasači kaznili dve vodeće stranke Pasok i Novu demokratiju, i dali najveću podršku krajnje levoj, novoformiranoj političkoj opciji Siriza. Bezuspešni pokušaji predsednika Papuljasa da s liderima političkih partija da formira vladu, imali su kao ishod jedinu preostalu

opciju: raspisivanje novih izbora. I kada su već mnogi videli Grčku izvan evrozone, događa se, kao u dobrom starom vestern filmu, pobeda socijaliste Olanda u Francuskoj. Njegova pobeda nad Sarkozijem na predsedničkim izborima ima dvostruki značaj. S jedne strane vrednosno-ideološki, jer prvi put posle Miterana vraća levicu u Jelisejsku palatu. S druge strane, dovodi u pitanje formulu rešavanja krize koju su čvrsto branili Merkelova i Sarkozy, a koja počiva na konceptu restriktivne štednje. Olan zastupa stav da se izlaz iz krize može postići kombinacijom mera štednje i mera podsticanja razvoja. Mada je socijalista, kao da bolje razume prirodu kapitalističke ekonomije koja na čudan način podseća na vožnju biciklom. Ako vozač bicikla stane, gubi ravnotežu i pada. Tako je i sa ekonomijom kapitalističkog tržišta; ako razvojne aktivnosti stanu, padaju mnoge kompanije, od finansijskog do proizvodnog sektora, a s njima i privreda društva. Koliko je globalna ekonomsko-finansijska kriza postala društvena i politička kriza koja potresa sve, pa i najrazvijenije države, dobro svedoče široki protesti koje simboliše pokret „Okupirajmo Volstrit“. Uostalom, efekti krize vidljivi su i u Nemačkoj, zemlji s najjačom privredom u Evropi. Gubitak pokrajinskih izbora u najmnogoljudnijoj federalnoj jedinici najavljuje slabe izgleda Angele Merkel na opštim parlamentarnim izborima naredne godine.

Mada ostaje pitanje da li ekonomsko-finansijske krize nastupaju iznenada i neočekivano ili su nužni proizvod sistema kapitalističke reprodukcije, njihova socijalna funkcija je očigledna. Kao što unutar svake zemlje kriza pogoduje jačima i produbljuje jaz između sve većeg broja siromašnih i onih koji iz krize izlaze još bogatiji, tako i u međunarodnim razmerama kriza znači novu preraspodelu svetskog bogatstva u korist ekonomski jačih i bogatijih država, a na račun slabih i manje razvijenih zemalja.

Zbog toga nije i ne može biti svejedno kakva se strategija nudi za izlazak iz krize. Pitanje izlazne strategije svodi se na to koji društveni slojevi treba da podnesu najveći teret prevazilaženja postojećih teškoća. Drugim rečima, da li će najveću cenu da plati krupni kapital ili pak većinsko stanovništvo srednjih i nižih slojeva. Zato sam u prethodnom osvrtu na globalni kontekst posebnu pažnju posvetio Grčkoj, koja pokazuje snažno protivljenje civilnog društva da se izlaz iz krize prevali na račun srednjih i siromašnih slojeva.

Političke podele i promene

Analiza izbora, pa tako i ovih, pored aktuelne situacije u političkom polju mora da uvaži širi društveni kontekst i politički predtekst.

S obzirom na prilike kroz koje je Srbija prolazila tokom prve tranzicije u devedesetim i druge nakon 2000, razumljivo je što je naše društvo još uvek visoko politizovano i podeljeno u osnovi na dva segmenta, koji se uobičajeno i s manje ili više opravdanja nazivaju proevropski i nacionalni politički blok. Tokom i izvesno vreme nakon prethodnih parlamentarnih izbora iz 2008, desila su se dva značajna ideološka pomaka koja su u izvesnoj meri modifikovala i ublažila navedenu podelu.

Do prvog pomaka došlo je u trenutku kada se Socijalistička partija priključila proevropskoj koaliciji, koja je ubrzo nakon toga formirala

vladu. To je bilo veliko političko pomirenje između dve značajne političke partije, koje su svojim delovanjem obeležile dve decenije od obnove političkog pluralizma u Srbiji. Socijalistička partija je bila dominantna u prvoj tranziciji tokom devedesetih, a Demokratska stranka jedna od najznačajnijih stranaka u periodu druge tranzicije. Dok je prva tranzicija proticala u znaku izrazito autoritarne i ratno orijentisane politike, druga je obeležena nastojanjima Srbije da se kroz procese evropskih integracija približi članstvu u Evropskoj uniji. Za veliko političko pomirenje najzaslužnija su dva politička lidera – Boris Tadić i Ivica Dačić. Sklon sam da čak prihvatim pretpostavku da je do dogovora između ovih lidera o budućem političkom pomirenju došlo i pre izbora iz 2008, mada je to, kada je realizovano, izazvalo određenu konfuziju u redovima članstva i biračkog tela obe stranke. Svesna tog mogućeg efekta, Socijalistička partija je nakon prethodnih izbora provela nekoliko meseci u pregovorima s desnim nacionalnim blokom, kupujući vreme kod svog biračkog tela za politički preokret. Period nakon formiranja koalicije je, međutim, pokazao da je to bio dalekovid, mudar i za obe stranke koristan politički potez. Socijalistička partija s podmladenim rukovodstvom uspela je da amortizuje svoju političku stigmatizaciju iz devedesetih i da uz poboljšanu međunarodnu poziciju i izgleda da bude primljena u Socijalističku internacionalu, na sadašnjim izborima udvostruči broj mandata u parlamentu. Što se Demokratske stranke tiče, ona je u Socijalističkoj partiji dobila, nadajmo se, lojalnog saveznika, što tek treba da se potvrdi u postizbornom periodu koalicionih pregovora za sastav nove-stare vladajuće parlamentarne većine. Političko pomirenje i savez poverenja sa Socijalističkom partijom ima još jedan pozitivan efekat na Demokratsku stranku. Obezbeđuje joj, naime, ne samo da zadrži kontrolu nad levim centrom političkog spektra nego i da sopstveni političkoideološki identitet pomeri ka levisi. To u Demokratskoj stranci ne ide nimalo lako, kako s obzirom na to da je u vreme formiranja jednim značajnim delom naginjala desno od centra (što su kasnije unutarstranačke podele i potvrdile), tako i s obzirom na ideološku indiferentnost mlađih urbanih generacija i ideološku odbojnost prema svakoj levisi zbog socijalističke prošlosti.

Drugi značajan ideološkopolitički pomak usledio je znatno kasnije, kada je došlo do cepanja Srpske radikalne stranke i formiranja Srpske napredne stranke. I tu ima nekih glasina da je podeli delom kumovala i Demokratska stranka kako bi se desni nacionalistički blok fragmentirao, ali to nije lako dokazati. Činjenica je, međutim, da Administrativni odbor Narodne skupštine, u kome Demokratska stranka ima znatan uticaj, nije prihvatio žalbu Srpske radikalne stranke i time omogućio da novoformirana Srpska napredna stranka postane parlamentarna i pre izbora, i da dobije svoj poslanički klub. Ono što je, međutim, postignuto ovom promenom jeste slabljenje ekstremne političke desnice koju je predvodila Srpska radikalna stranka, što će se kao politički dobitak za Srbiju kapitalizovati na parlamentarnim izborima 2012. godine. Kao što je poznato, Srpska radikalna stranka pod vođstvom Vojislava Šešelja nije sada uspela da dosegne cenzus za ulazak u Narodnu skupštinu Srbije, i zajedno s novoformiranom desnom strankom Dveri čini krajnje desnu, vanparlamentarnu opoziciju u zbiru glasova koji dostižu oko 9 odsto od broja izašlih na izbore. Najzad, u pozitivne ishode ovog

drugog političkog pomaka možemo ubrojati i jačanje, bar nominalno, proevropske orijentacije u političkom spektri Srbije, jer se i Srpska napredna stranka izjasnila za ulazak Srbije u Evropsku uniju. Istina, oko ovog pitanja imamo svojevrsan dvostruki paradoks. S jedne strane, Srpska napredna stranka je bojkotovala izglasavanje većine zakona važnih za evropske integracije. S druge strane, istraživanja pokazuju da je broj pristalica ulaska Srbije u Evropsku uniju pao na jedva nešto iznad 50 odsto građana, dok je broj novoizabranih poslanika koji su bar na rečima za ulazak u Evropsku uniju, ako je suditi prema stavovima njihovih političkih centrala, u ogromnoj većini koja iznosi preko 90 odsto sastava novog parlamenta. Tu su faktički sve partije osim Demokratske stranke Srbije, koja se dosledno drži svog antievropskog stava, i koja je zbog toga od nekadašnje partije a najvećim koalicionim potencijalom spala na partiju koja uspeva da prekorači prag za ulazak u parlament, ali ostaje na marginama političkog uticaja.

Stanje civilnog društva u Srbiji

Mada se broj nevladinih organizacija i organizacija civilnog društva uopšte u Srbiji u prvoj deceniji XXI veka znatno povećao u odnosu na stanje iz devedesetih godina, položaj aktera u civilnom sektoru je dosta težak. S jedne strane, finansijska podrška međunarodnog civilnog društva se u odnosu na devedesete znatno smanjila. Mnogi fanderi su otišli na nova i teža žarišna područja, a oni koji su ostali u Srbiji umanjili su svoje fondove. S druge strane, teškoće u ekonomiji izazvane krizom bitno su umanjile podršku iz domaćih izvora aktivnostima civilnog društva.

Druga bitna odlika novonastale situacije u civilnom društvu jeste pojava i organizovanje raznih organizacija i udruženja građana izrazito desne nacionalističko-klerikalne orijentacije. Toga je u devedesetim godinama bilo znatno manje.

Treća velika slabost današnjeg civilnog društva u Srbiji jeste njegova fragmentiranost. Razjedinjenost ide po nekoliko osnova. Jedna vrsta podele je prirodna i odnosi se na različite oblasti u kojima deluju organizacije civilnog društva i mnogobrojna udruženja građana. Najveći broj tih organizacija je grupisan u sledećim oblastima: ljudska prava i demokratija; ekologija i zaštita životne sredine; feminizam i ravnopravnost polova; obrazovanje i politička kultura; međunarodna aktivnost; organizacije i inicijative mladih; profesionalna udruženja; mirovne aktivnosti i pomirenje u regionu i druge. Unutar svake od ovih oblasti postoji snažna konkurencija, pa i sukobi kako bi se dobila sredstva za projekte iz sve oskudnijih izvora.

Druga vrsta razjedinjenosti predstavlja podelu na manji broj jakih i poznatih nevladinih organizacija, koje su odigrale značajnu ulogu u otporu civilnog društva autoritarnom poretku iz devedesetih godina, kao i veliki broj malih ili malo poznatih nevladinih organizacija nastalih u poslednjoj deceniji. Ova podela se donekle poklapa s podelom na razvijeniji nevladini civilni sektor u Beogradu i Vojvodini, na jednoj, i manje razvijen civilni sektor u preostalom delu Srbije, na drugoj strani.

Uprkos navedenim slabostima, istraživanja pokazuju da u pogledu kvaliteta socijalnog sastava civilni sektor znatno bolje stoji od ostalih

segmenata društva. U sastavu nevladinih organizacija dominiraju mladi, žene i visokoobrazovani. To potvrđuje tezu da uprkos nedovoljnoj razvijenosti civilni sektor kod nas raspolaže značajnim socijalnim i ljudskim kapitalom i da u budućnosti može predstavljati jedan od važnih segmenata društvenog razvoja. Činjenica je da je to u razvijenom svetu jedan od najpropulzivnijih sektora koji raspolaže znatnim količinama novca i koji omogućava dodatno zapošljavanje ljudi.

U pogledu kritičkog i pozitivnog uticaja na državu i politički život, može se uočiti značajna razlika u delovanju civilnog društva tokom devedesetih, na jednoj, i nakon 2000, na drugoj strani. Za razliku od jasne antiautarne pozicije civilnog sektora u devedesetim, nakon promena nastupa period u kome se mnogi delovi civilnog društva ponašaju konfuzno u odnosu na politiku, a u prvi plan izbijaju neki lukrativni momenti. Nevladine organizacije nisu uspele da pronađu praktičnu formulu konfliktnog partnerstva s državom, a svoju ulogu konstruktivne ali i kritičke društvene opozicije igrale nedosledno, i u vrednosnom smislu zbunjeno i dezorijentisano. Najbolju potvrdu konfuzije civilnog sektora u odnosu na političko polje predstavlja akcija belih listića tokom poslednjih izbora, koju su zdušno zagovarale mnoge istaknute figure iz civilnog društva.

Protivurečno socijalno i političko sazrevanje biračkog tela u Srbiji

Majski izbori u Srbiji 2012. pokazuju da biračko telo sazreva konstantno, ali sporo i u nekim dimenzijama protivurečno.

Pogledajmo najpre šta u tom pogledu pokazuju parlamentarni izbori.

Prvo, značajnu i pomalo neočekivano visoku pobeđu neospornog proevropskog bloka, koji u osnovi čine stranke koje su i u prethodnom periodu bile na vlasti ili je podržavale. Kad se zbroje glasovi birača dati koalicijama formiranim oko Demokratske stranke, Socijalističke partije Srbije, Ujedinjenih regiona Srbije i Liberalno-demokratske partije, onda je to podrška koja čini čak 51 odsto svih glasova onih koji su izašli na biralište. U broju poslaničkih mandata ta pobeđa je još ubedljivija: ukupan broj njihovih mandata s mandatima nacionalnih manjina je veći od 150 mesta. Taj rezultat je utoliko značajniji što je postignut u krajnje nepovoljnim okolnostima duboke ekonomske krize, visoke nezaposlenosti, teških socijalnih problema.

Drugo, desni pronacionalni blok je na prethodnim parlamentarnim izborima u osnovi doživeo ozbiljan poraz. Tri su pokazatelja tog neuspeha. Najpre, Srpska radikalna stranka je ispala iz parlamenta, a Dveri nisu uspele ni da uđu. Ovom ekstremno desnom političkom saldu treba dodati i nesueh na lokalnim izborima Zukorlićevog pokušaja da kao muftija uđe u institucionalnu politiku, jer je doživeo težak poraz na lokalnim izborima.

Zatim, Demokratska stranka Srbije je ostala da tavori na broju poslanika koji od nje čini stranku čiji se uticaj u parlamentarnom životu ozbiljno umanjuje. Najzad, i možda najvažnije, Srpska napredna stranka sa svojom koalicijom, koja je očekivala nadmoćnu pobeđu, ostvarila je prednost od samo šest mandata u odnosu na Demokratsku stranku i njenu koaliciju, a za pet mandata manje od Srpske radikalne stranke

na prethodnim izborima 2008. godine. U ukupnom zbiru, pronacionalni blok u koji možemo da stavimo Srpsku naprednu stranku i Demokratsku stranku Srbije danas je u parlamentu slabiji za petnaestak mandata u odnosu na prethodni sastav Narodne skupštine, njihov broj je sada 94.

Treće, zanimljivo je da je ovakvim rezultatom parlamentarnih izbora biračko telo Srbije poslalo vrlo jasne poruke svim najvažnijim političkim akterima. Demokratskoj stranci je data ozbiljna opomena, jer joj je smanjen broj mandata, mada to umanjeње treba uzeti s rezervom, s obzirom na to da je na izborima 2008. u okviru njene koalicije bio i G17 plus. Tokom kampanje, kao i samim rezultatima izbora, na Demokratsku stranku je navaljen najveći deo odgovornosti za sadašnje stanje, čak i od aktera koji su s njom zajednički činili vladu. Poruka za Srpsku naprednu stranku i njene koalicione partnere takođe je vrlo jasna. Njima nije data izrazita prednost, naprotiv, dobili su znatno manji rezultat od onoga koji su očekivali i koji su i oni sami, kao i neki površni analitičari najavljivali. Liberalno-demokratska partija je povećala broj mandata u parlamentu, ali je, na opšte iznenađenje, izgubila u Beogradu, gde je u osnovi učestvovala u vlasti, makar i indirektno.

Da sazrevanje biračkog tela nije jednolinijsko, već da ima uspone i padove, pokazali su predsednički izbori.

U vezi s predsedničkim izborima ostaje otvoreno pitanje da li je i koliko bila ispravna odluka da se istovremeno s lokalnim, pokrajinskim i parlamentarnim ide i na prevremeni izbor predsednika. Moguće je da je na taj način Tadić pomogao sopstvenoj stranci da postigne povoljan rezultat, ali je svakako sebi otežao situaciju, i kao što će se nakon drugog kruga predsedničkih izbora videti, doveo sebe u situaciji da neočekivano izgubi.

Već tradicionalno nadmetanje Tadića i Nikolića u trci za mesto predsednika republike donelo je nakon prvog kruga minimalnu prednost Tadića. To se, inače, dogodilo prvi put, jer je na ranijim izborima Nikolić uvek povoljnije stajao nakon prvog, a onda gubio u drugom krugu.

Mada su lideri koaliacionih partnera pozvali svoje birače da daju glas Tadiću, Nikolić je odneo pobjedu koja je možda i njega samog iznenadila. Gde možemo tražiti uzroke takvog ishoda?

Najpre u velikom opuštanju dela biračkog tela koje je u prvom krugu poklonilo poverenje strankama proevropskog bloka. Stavovi „da bi bilo čudo da Tadić ne pobjedi“ ili „Tadić sigurno pobjeđuje i bez moga glasa“, uticali su na to da su mnogi, naročito iz velikih urbanih sredina, umesto na biralište otišli na vikend.

Moguće je, naravno, i tumačenje da je biračko telo došlo do osećanja da je u prvom krugu dalo preveliku prevagu jednoj strani i da je želelo da vlast podeli „na ravne časti“. Kohabitacija između predsednika iz jedne političke opcije i vlade iz druge, može da obezbedi međusobnu kontrolu i ravnotežu vlasti, kao što može i da oteža i blokira neke političke procese i odluke.

Prema nekim pretpostavkama, koje bi iziskivale i posebna istraživanja da bi bile potvrđene, na ishod drugog kruga predsedničkih izbora bitno su uticale još dve okolnosti. Jedna se tiče prekomerne negativne kampanje koja je bila usmerena prema Nikoliću. A druga se odnosi na insceniranu insinuaciju o krađi glasova, što je kod jednog dela neupućenog ili tradicionalno nepoverljivog biračkog tela izgleda imalo efekta.

Ima, naravno, i onih koji smatraju da je Tadić izgubio jer je zbog stapanja svoje dve funkcije – predsednika republike i predsednika stožerne stranke u vladi, imao previše uticaja i vlasti u rukama. Tom tipu argumenta se pridružuju i oni koji smatraju da je bio dva mandata na toj funkciji i da bi treći mandat bio previše.

Moje je mišljenje da je na neočekivani obrt do koga je došlo u drugom krugu predsedničkih izbora ipak presudno uticala izrazito niska izlaznost (ispod 50 odsto biračkog tela), odnosno visok stepen apstinencije do koga je došlo na samom kraju izborne trke dva kandidata.

Samo vreme može da pokaže kakvi su efekti ovakvih izbornih rezultata. Ono što se odmah videlo jeste činjenica da je ishod predsedničkih izbora izazvao mnogo ozbiljnije reakcije u regionu nego u samoj Srbiji. Neizvesno je, takođe, kako će ovakav ishod uticati na pregovore između Beograda i Prištine, kao i na evropski put Srbije.

Predsednički izbori nisu i ne mogu da predstavljaju korekciju legitimnosti rezultata parlamentarnih izbora. Ono što, međutim, stoji jeste činjenica da slika koju vidimo o Srbiji samo na osnovu sastava njenog parlamenta izgleda mnogo povoljnija nego što ona, realno, u celini društvenog tkiva jeste. Da li su predsednički izbori obezbedili dodatni kiseonik i neophodnu infuziju nacionalizmu u Srbiji, ili razumno ravnotežu vlasti i stabilan proevropski put, to će se, pre ili kasnije, videti. •

Civil society, parties and elections

Abstract

The paper starts with a presentation of the global context of economic-financial crisis and its impact on election outcomes throughout Europe, including Serbia. It continues with an analysis of political divisions and changes in the Serbian political spectrum in the period between two parliamentary elections. The third issue discussed herein is a contradictory situation in the civil society in Serbia, characterized by fragmentation and confusion. The final part of the paper is devoted to an analysis of controversial processes of social and political maturation of the electoral body in Serbia. The author concludes that the results of parliamentary and presidential elections are at odds and that therefore it is uncertain whether the balance of power shall be provided and the European integration path accelerated, or the new configuration of power shall bring in additional oxygen and infusion to nationalism.

Key words

Global crisis, political divisions and changes, civil society, controversial electoral body, uncertain political outcomes

UDC 342.8(497.11)"2012."

Institucionalni okvir izbornog sistema

– „mala“ ili „velika“ izborna reforma

Sažetak

Evidentno je da je ono što je učinjeno na poboljšanju izbornog sistema u proteklom mandatnom periodu izborna reforma, a ne trivijalne tehničke promene izbornih instituta i procedura. Promene registracije stranaka, evidencije birača, finansiranja stranaka i izbornih kampanja, kao i brisanje neustavnih odredbi iz izbornih zakona koje su strankama omogućavale i da kandiduju i da biraju, reforme su koje su izmenile funkcionisanje izbornog sistema. Međutim, ključne promene su izostale: personalizovan izbor predstavnika, stepenovanje zakonskog izbornog praga za koalicije, uvođenje više izbornih jedinica, izmenjivanje veličine predstavničkog tela. Dakle, izostala je „velika“ izborna reforma. Veto igrači u ovom parcijalnom, nedovršenom reformskom procesu su stranke parlamentarne većine koje u usporavanju, pa odlaganju celovite izborne reforme nisu nailazile na protivljenje opozicije. Zato su i glavni nedostaci aktuelnog izbornog modela ostali – depersonalizovanost predstavnika, fragmentiranost stranačkog sistema i metropolizacija parlamentarne reprezentacije. Izbornim ciklusom 2012. oni su potvrđeni i pojačani. Ujedno, te konsekvence najbolji su podsticaj da se proces izbornih reformi nastavi.

Ključne reči

izborna reforma, fragmentacija stranačkog sistema, evidencija birača, registracija stranaka

* Autor je redovni profesor Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Beogradu. Ovaj tekst je rezultat rada na projektu „Demokratski i nacionalni kapaciteti političkih institucija Srbije u procesu međunarodnih integracija“ (evidencioni broj: 179009), koji se realizuje u okviru Instituta za političke studije u Beogradu, a finansira ga Ministarstvo prosvete i nauke Republike Srbije.

1. Šta je izborna reforma

Izborne reforme su omiljena tema istraživača izbora i izbornih sistema, ali nema ujednačenog stava šta se smatra izbornom reformom. „Velika zamena izbornih formula u nacionalnom izbornom sistemu“, iako je smatra „sirovom“, za Kaca je načešće u upotrebi kao definicija (Katz, 2005: 58). Suštinski, ona se bazira na Lajpahartovom određenju izborne reforme kao svake promene veće od 20 odsto veličine izborne jedinice, visine zakonskog izbornog praga i broja mesta u skupštini, a i to uvek mereno stepenom proporcionalnosti (Lijphart, 1994).

Međutim, izborni sistemi „uključuju mnoge atribute osim izborne formule, zašto da promene i u drugim aranžmanima ne budu predmet proučavanja“, logično je pitanje, ali tek nedavno uvedeno u naučno polje, zahvaljujući istraživačima koji zagovaraju rekonceptualizaciju izbornih reformi. „Ako je đavo zaista u detaljima, onda se moramo uhvatiti ukoštac i sa đavolom i sa detaljima“ (Leyenaar, Hazan, 2011: 441). Kac uvodi termin „male“ izborne reforme navodeći da „ne postoji jasna linija razgraničenja između male i velike reforme, čak i više, ne postoji jasna linija razgraničenja između onih reformi koje bi se mogle smatrati manjim i onih koje se mogu nazvati trivijalnim, tehničkim...“ (Katz, 2005: 69). Ovakvim pristupom istraživanje izborne reforme proširilo se na unutarstranačke odnose, npr. izbor kandidata, finansiranje, rodne kvote i slično (Hazan-Rahat, 2010). Sudeći po broju radova koji analiziraju različite aspekte promena izbornog sistema možemo zaključiti da je u upotrebi najšira definicija: izborne reforme su bilo kakva promena izbornih pravila koja dovodi do promena u funkcionisanju izbornog sistema (Celis i dr., 2011).

2. Izborne reforme u Srbiji

Prema ovoj definiciji, izborni sistem Srbije je u stalnim reformama. Ovde će akcenat biti stavljen na promene koje su u izbornom sistemu izvršene između 2008. i 2012. godine. Šta je pokrenulo debatu o izbornoj reformi? Šta je uočeno kao osnovni problem? Ko ih je inicirao? Kakvi su dometi? Kakve su posledice?

Debatu o potrebi izbornih reformi indukovale su kritike decenijske primene proporcionalnog izbornog sistema s jednom izbornom jedinicom, zatvorenom blokiranom izbornom listom, uniformnim zakonskim izbornim pragom, pravom stranaka da dodeljuje mandate mimo redosleda na izbornoj listi i suspenzija slobodnog mandata postojanjem ustavnog mehanizma, tzv. blanko ostavki. One su dobile na intenzitetu posle kopiranja ovakvog izbornog modela na izbore odbornika.

Osnovni problem kod ovakvog modela jeste depersonalizovanost predstavnika – građanin ne zna ko ga predstavlja u opštini, gradu i Republici. Poslanik i odbornik jesu delegati stranke, a ne predstavnici građana, koje takav model demotiviše za izbornu participaciju, poslanika i odbornika usmerava isključivo na stranku, politički sistem funkcioniše po principima partokratije, a izborne koalicije suspenduju dejstvo zakonskog izbornog praga, proizvodeći fragmentaciju parlamentarnog stranačkog sistema (Jovanović, 2011).

Izbornu reformu iniciralo je Ministarstvo za državnu upravu i lokalnu samoupravu uz učešće većine parlamentarnih stranaka, nevladinih organizacija, predstavnika OEBS-a, Venecijanske komisije, stručnjaka iz akademskih krugova. Po prvi put je izborna reforma pokrenuta na vreme, kao sistemski projektovana aktivnost radi unapređenja ključnih elemenata izbornog sistema.

Rezultat su novi zakoni o političkim strankama, biračkim spiskovima, finansiranju stranaka, izmene Zakona o izboru narodnih poslanika i odbornika kojima su stranke obavezane da mandate dodeljuju prema redosledu na izbornoj listi i da u sastavu poslanika i odbornika bude najmanje trećina manje zastupljenog pola tj. žena. Međutim, ključni predlog izborne reforme, direktno glasanje za kandidate i izbor odbornika uz čuvanje proporcionalnosti, nije prihvaćen. Kakve su posledice tih promena na funkcionisanje izbornog sistema?

3. Koliko ima partija

Na početku redemokratizacije 1990. za registraciju političke stranke bilo je potrebno 100 potpisa građana. Prema navedenim uslovima, do januara 2009. bilo je registrovano 629 partija u republičkom i saveznom registru. Iz oba registra je brisano samo 59 partija. Hiperpluralizam je bio samo statistički. Većina stranaka nikada nije učestvovala na izborima ni u jednom ciklusu na bilo kom nivou (Jovanović, 2008: 110).

Radni tekst zakona predviđao je 3.000 osnivača partije. Predlagač, Ministarstvo za javnu upravu i lokalnu samoupravu, tj. Vlada, predložilo je 5.000 potpisa za osnivanje partije. Cilj – da se uozbilji politička scena i osujeti praksa partijskog preduzetništva kao način da se uzme novac iz budžeta. U tom zanosu, poslanici, u procesu usvajanja Zakona o političkim partijama broj potrebnih osnivača iz 1990. povećali su 100 puta – na 10.000. Za stranke nacionalnih manjina utvrđen je uslov od 1.000 osnivača. Zakonopisci su predviđali da će prema novim pravilima biti registrovano pedesetak partija i da će se tako razbistriti partijski sistem i sprečiti zbušnjavanje birača. Međutim, dosad je u registar upisano 89 partija, od čega je čak 51 upisana u kao partija nacionalne manjine (Izvod iz registra političkih stranaka, www.drzavnauprava.gov.rs, pristupljeno 12. aprila 2012).

Broj stranaka je višestruko smanjen, ali očigledno je da institucionalni inženjering u oblikovanju stranačkog sistema nije postigao projektovane ciljeve. Štaviše, šest stranaka: Demokratska zajednica vojvođanskih Mađara, Hrvatsko Bunjevačko Šokačka stranka, Politička stranka Nijedan od ponuđenih odgovora, pokret Niška regija, Srpska liberalna stranka i Stranka zelenih obratili su se Ustavnom sudu smatrajući da je zakon u nizu odredaba povredio ustavnu slobodu održavanja. Kritičari ističu da zakon lišava građane prava na udruživanje u političku stranku, odnosno da ga svode na slobodu pridruživanja već postojećim strankama; da nije senzibilan za regionalne i lokalne stranke; da ukida prava stečena ranijim zakonima, te da počiva na pogrešnoj logici: ako treba ukinuti stranke koje ne izlaze na izbore, onda će zakonodavac, po toj logici, početi da briše iz biračkog spiska i birače koji ne izlaze na izbore!

Osim ovih prigovora koji će imati ustavnosudski epilog, kritikovani su i uslovi za registraciju stranaka nacionalnih manjina. Konkretno, kritikovano je registrovanje Nijednog od ponuđenih odgovora kao stranke vlaške nacionalne manjine i iznete sumnje da je ona poslužila samo kao instrument za izbegavanje zakonskog izbornog praga, odnosno parlamentarizaciju političkih opcija zloupotrebom zakonskih rešenja o registraciji političkih stranaka.

4. Koliko ima birača

Svi izborni procesi protekli su uz brojne prigovore na neažurnost, netačnost, krivotvorenje i zloupotrebu biračkog spiska. Velike migracije, veliki broj izbeglica i raseljenih lica, kretanje stanovništva izazvano problemima u privredi, veliki broj stanovnika u rasejanju, neki su od objektivnih razloga za loše stanje evidencije birača.

Njihova tačna evidencija je osnovna pretpostavka fer izborne utakmice koja sprečava mogućnost dvostrukog glasanja, manipulaciju s glasovima birača i distorziju slike o izornoj participaciji. Bez egzaktno utvrđenog broja birača izbori su kao fudbalska utakmica s nepoznatim brojem igrača na terenu. Iako je i prema ranijim zakonskim rešenjima jedinstven birački spisak bio obavezan, on nije postojao. Tek novim zakonom stvorena je elektronska baza jedinstvenog biračkog spiska (Zakon o jedinstvenom biračkom spisku, „Službeni glasnik RS“ br. 104/09 i 99/11).

Umesto da postane temelj izborne reforme, novi birački spisak već na početku primene izazvao je nedoumice i sumnje. Sve je počelo zvaničnim objavljivanjem ukupnog broja birača u Srbiji - 7.026.579 (Odluka o objavljivanju ukupnog broja birača u Republici Srbiji, www.rik.parlament.gov.rs, pristupljeno 15. maja 2012). Dva dana pre glasanja, Republička izborna komisija objavila je konačan broj birača - 6.770.01 (Odluka o utvrđivanju konačnog broja birača u Republici Srbiji, www.rik.parlament.gov.rs, pristupljeno 15. maja 2012). Iz evidencije je nestalo preko 261.000 birača zbog odluke RIK-a da zapečati toliki broj listića za parlamentarne i predsedničke izbore u opštinama Đakovica, Dečani, Suva Reka, Glogovac, Kačanika i Štimlje na Kosovu i Metohiji. Broj birača i njegova radikalna promena izazvali su brojna pitanja. Preliminarni podaci o popisu stanovništva iz oktobra 2011. govore da Srbija ukupno ima 7.120.666 stanovnika - samo 100.000 više nego birača (Popis stanovništva,

domaćinstava i stanova u Republici Srbiji 2011. – prvi rezultati, webrzs.stat.gov.rs, pristupljeno 2. aprila 2012)! Prema popisu iz 2002, 22,37 odsto stanovnika bila su lica mlađa od 19 godina, dakle petina stanovništva nije ispunjavala uslov punoletstva za sticanje biračkog prava. „Kad se prate rezultati ranijih popisa, zaključuje se da se broj maloletnika u odnosu na broj ukupne populacije u Srbiji kreće između 15 i 20 odsto“. Ako se pretpostavi da je na popisu iz 2011. „udeo maloletnih u ukupnoj populaciji iznosio 15 odsto, dobija se broj lica s biračkim pravom koji iznosi oko 6.020.000.“ Doda li se tome i statistički podatak da se broj stanovnika od prethodnog popisa iz 2002. samnjio za 377.335 stanovnika, ocena da je „podatak o ukupnom broju birača svakako pogrešan“ delovala je kao alarmantno upozorenje koje je ostalo van interesovanja glavnih izbornih aktera: partija, nevladinih organizacija specijalizovanih za praćenje izbora poput CeSID-a, medija, ali i izbornih organa, pre svih Republičke izborne komisije (Vesna Rakić Vodinec, „Ministarstvo za javnu upravu, lokalnu samoupravu i ljudska prava“, www.pescanik.net, pristupljeno 22. maja 2012). „Nema trunke elementarnog morala u kritikovanju jedinstvenog biračkog spiska, jer nikada nismo imali ni približno dobar, savremen i precizan birački spisak, kakav imamo danas. Sve što u ovom momentu može kao primedba da se stavi odnosi se na manje od jednog promila ukupnog broja birača“, izjavio je ministar za državnu upravu i lokalnu samoupravu Milan Marković, apostrofirajući da je u biračkom spisku otklonjeno više od četiri miliona nedostataka i grešaka, ali to nije kompletan odgovor na dilemu o odnosu ukupnog broja stanovnika i birača (Ne znam kako neko može da glasa umesto umrlog, *Politika*, 19. maj 2012). Ukoliko se zna da se svaka intervencija u elektronskoj bazi jedinstvenog biračkog spiska beleži, da se pri tome zna ko je intervenisao, šta je menjano i koliko je to trajalo, jasno je da se može lako proveriti svaka sumnja, ali to niko nije tražio. Potrebni su jasni odgovori, kako na veliki posao oko sređivanja evidencije birača ne bi bila bačena sumnja, kako bi se objasnile razlike ukupnog i konačnog broja birača, i kako bi se prekinula praksa obezvređivanja reforme ovog segmenta izbornog sistema, ali i kako bi legitimitet izabranih organa bio neokrnjen.

5. Kakav će biti parlament

Naš model izbornog sistema u izborima 2012. pretrpeo je neke promene koje su prošle nezapaženo u široj javnosti. Ustavni sud je pravo stranaka da raspodeljuju mandate i određuju ko će biti poslanik mimo redosleda kandidata na listi i blanko ostavke proglasio neustavnim. Izborni sistem izmenjen je dejstvom vanparlamentarnog faktora, ali tek kada je to postalo uslov za sticanje statusa kandidata u EU. Isto se odnosi i na odredbu o zastupljenosti žena. Pogledajmo da li su te promene otklonile probleme u funkcionisanju izbornog sistema.

Prvo, očekivano je bilo da će zatvorena lista i obaveza dodeljivanja mandata prema redosledu na listi pojačati, a ne smanjiti proces metropolizacije predstavljanja koji je uočen kao trend od 2000. godine. Od tada, u svim sazivima oko 33 odsto narodnih poslanika dolazilo je iz Beograda, 2000. – 80; 2003. – 75; 2007. – 81; 2008. – 83 (Jovanović b, 2008: 123). Na konstitutivnoj sednici novoizabranog saziva, prema inicijalnoj raspodeli mandata, sedeće 114 poslanika iz Beograda, čak

31 više nego u prethodnoj legislaturi. Birači iz prestonice biće izrazito nadpredstavljeni u odnosu na ostale delove Srbije.

Drugo, nastavlja se trend fragmenisanog parlamenta. Na izborima 2012. učestvovalo je 18 izbornih lista, četiri manje nego na izborima 2008. godine. Ali su zato na njima bili kandidati čak 93 subjekta, od tog broja 54 stranke i 39 grupa građana, udruženja, pokreta, i slično. Od tog broja samo su devet partija i dva pokreta, tj. grupe građana, nastupili samostalno na izborima. Svi ostali, 45 stranaka i 37 grupa građana, udruženja građana, pokreta i sl. bili su svrstani u sedam koalicionih izbornih lista. Ovo su direktne posledice uhodane prakse malih stranaka da izbegnu dejstvo zakonskog izbornog praga i nesigurnosti velikih stranaka koji žele da poprave svoj izborni rejting sprečavanjem rasipanja glasova. Samo jedna stranka koja je samostalno nastupila na izborima, Demokratska stranke Srbije, prešla je zakonski izborni prag od 5 odsto. Rezultat je sledeći: na konstitutivnoj sednici Narodne skupštine sedeće 250 poslanika iz čak 36 partija, grupa građana, pokreta, udruženja i tako dalje.

Treće, visoka fragmentiranost parlamentarnog sistema se potencijalno dalje može povećavati na dva načina. Prvi se ogleda u labavim izbornim koalicijama koje se mogu raskinuti po sticanju parlamentarnog statusa, tako što će članovi izborne koalicije u Narodnoj skupštini podržati različite parlamentarne većine. Drugi se ogleda u dejstvu mehanizma slobodnog mandata. Odsustvo stranačke kohezije i discipline može oživeti praksu stranačkih preletača i tako menjati snagu samih stranaka i koalicija. Ovakva situacije neminovno jača koalicioni i ucenjivački potencijal pojedinih stranaka. Dokaz za takvu praksu već imamo u formiranju skupština u opštinama i gradovima. U opštini Surčin jedan poslanik, napuštajući svoju stranku, promenio je parlamentarnu većinu. Pet odbornika u Leskovcu promenili su tabor – dva odbornika Narodne partije i jedan odbornik iz Reformističke stranke napustili su koalicionog partnera na izborima, Ujedinjene regione Srbije, i sa jednim poslanikom URS-a i jednim iz DSS-a omogućili Demokratskoj stranci i Socijalističkoj partiji Srbije da formiraju skupštinsku većinu (Leskovac: izabrana gradska vlast, www.b92.net, pristupljeno 1. juna 2012). Fragmentisani parlamentarni stranački sistem zahtevaće široke koalicije za formiranje parlamentarne većine, a samim tim i vlade. Veliki broj stranaka otvara niz političkih kombinacija za formiranje parlamentarne većine, a to otežava konstituisanje vlasti i ugrožava njenu stabilnost.

Četvrto, u Narodnoj skupštini biće 81 žena, 35 više nego u prethodnoj legislaturi. To je direktna posledica zakonske kvote i ostaje da se vidi da li će i kakav kvalitet to doneti u radu Narodne skupštine.

6. Izborni organi i krađa ili „krađa“

U kontekstu izborne reforme, u Ministarstvu za javnu upravu i lokalnu samoupravu izrađen je Radni tekst zakona o državnoj izbornoj komisiji. Cilj ovog projekta bio je departizacija i profesionalizacija izborne administracije (Nacrt zakona o Državnoj izbornoj komisiji, www.cesid.org/lt/articles/predlozi-zakona/, pristupljeno 11. maja 2012). Taj model ostao je u formi radnog teksta. Stranke su ćutanjem najrečitije izrazile svoj sud o idejama smanjivanja njihovog uticaja na odlučivanje i rad izbornih organa.

Optužbe o izbornoj krađi akuelizovale su ovu temu. Tomislav Nikolić, predsednik Srpske napredne stranke, optužio je Demokratsku stranku da je „brutalno pokrala izbore“ na „svih 9.000 biračkih mesta u Srbiji“, tako što je u birački spisak „dopisala 500.000 nepostojećih i mrtvih“ i „zaokružila njihove glasove“, i javnosti pokazao „originalnu vreću“ sa oko 3.000 „originalnih biračkih listića“ koje su zamenili „lažni listići štampani u Poljskoj“ (Nikolić: Zamena originalnih glasačkih listića, *Novosti online*, www.novosti.rs, pristupljeno 10. maja 2012). Ovim fantastičnim optužbama pridružio se i predsednik Saveza vojvođanskih Mađara izjavom da je njegova stranka „žestoko pokradena na izborima“, te da su „između prvih rezultata i konačnog prebrojavanja... izgubili trećinu glasova, odnosno čak oko 30.000glasova“ (Ištvan Pastor: Žestoko smo pokradeni, *Danas*, 10. maj 2012). Na izbornu krađu, takođe, žalio se i pokret Dveri. Vladajuće stranke su odlučno demantovale te optužbe insistirajući da sve treba proveriti i ispitati do kraja. Međutim, SNS je „izbornu krađu“ više dokazivao u medijima nego pred RIK-om. Epilog – istraga tužilaštva i policije brzo je počela da odmotva klupko prijave o krađi, ali je isto tako brzo i stala. Posle pobeđe njihovog lidera na predsedničkim izborima, SNS više ne insistira na tome da se stvar dovede do kraja, a SVM je naglo povukao svoje optužbe.

Srbija je imala iskustva s raznim vrstama izbornih zloupotreba, ali i s praksom stranaka koje su nezadovoljne izbornim rezultatom da izbornu krađu koristile kao metod političke borbe i pravdanje pred članovima i simpatizerima za loše procene i izborni poraz. Stoga je neshvatljivo da nadležne institucije – RIK, Upravni sud i Tužilaštvo ne insistiraju na potpunom pravnom završetku ove afere. Optužba da je birački spisak falsifikovan, štampano pola miliona lažnih listića i organizaovana krađa na svim biračkim mestima, mora biti dokazana ili opovrgnuta sa svim pravnim konsekvencama za sve aktere. Medijima treba prepustiti moralni, a biračima politički epilog ponašanja i oštećenih i optuženih. Ako se ova afera gurne pod tepih, ponavljaje se, a naše izborne i političke institucije biće devalvirane.

Zamislimo da kandidat SNS-a nije pobedio u drugom krugu predsedničkih izbora? Da li bi afera bila zaboravljena? Kakav bi se odijum svalio na mladu Državnu izbornu komisiju da je kojim slučajem prošao pomenuti projekat reforme izborne administracije. Ovakve afere i stranačke mašinerije diskreditovala bi i reformu i departizovane izborne institucije. To, naravno, ne znači da od toga treba odustati. Naprotiv, to je dokaz da se reforma izborne administracije mora aktuelizovati i sprovesti, ali kao krajnje celovit i jasno definisan proces.

7. Izborne reforme ili tehničke promene

Evidentno, ono što je učinjeno u proteklom mandatnom periodu jeste izborna reforma, a ne trivijalne tehničke promene izbornih procedura. Promena registracije stranaka kao uslov pristupa političkoj areni, promena evidencije birača, finasiranja stranaka, brisanje neustavnih odredaba iz izbornih zakona koji su omogućavali strankama i da kandiduju i da biraju, jesu promene koje su izmenile funkcionisanje izbornog sistema.

Izborna reforma je presečena. Glavni veto-igrač u ovom procesu jesu stranke vladajuće većine, koje su za usporavanje i odlaganje celovite

reforme imale podršku parlamentarne opozicije. Izostale su ključne promene: personalizacija glasanja, stepenovanje zakonskog izbornog praga za koalicije, veličine izborne jedinice i velične predstavničkog tela. Dakle, izostala je „velika“ izborna reforma. Zato su i ostali glavni nedostaci aktuelnog izbornog modela. Izbornim ciklusom 2012. oni su potvrđeni i pojačani. Pritisak konsekvenci biće najbolji podsticaj da se proces reformi nastavi. •

Institutional framework of electoral system: “small” or “big” reform

Abstract

It is evident that what have been done to improve the electoral system in the previous mandate is electoral reform and not trivial technical changes of electoral institutions and procedures. Changes in party registration, electoral register, party financing and electoral campaigns, and the deletion of provisions from the unconstitutional election laws that have enabled the parties to nominate and elect simultaneously, was reforms which have changed electoral system functioning. However, the key changes are lacking: a personalized selection of representatives, variable electoral threshold for coalitions, the introduction of multi-member districts, changing the size of the parliament. So, there was no „big” electoral reform. Veto players in this partial, incomplete reform process are political parties from parliamentary majority. Interestingly, in this slowdown and disposal of comprehensive electoral reforms they did not encounter resistance from the opposition. That is why the main shortcomings of the actual electoral model – MP depersonalization, fragmented party system and metropolisation of parliamentary representation – have still remained. Last electoral cycle has confirmed and strengthened these disadvantages. At the same time, the consequences are the best incentive to continue the process of electoral reform.

Key words

Electoral reform, party system fragmentation, electoral register, party registration

Izvori

- Celis, Karen, Mona Lena Krook and Petra Meier (2011). „The Rise of Gender Quota Laws: Expanding the Spectrum of Determinants for Electoral Reforms“, *West European Politics*, 34: 3, pp. 514–530. [http://dx.doi.org/ 10.1080/01402382.2011.555974](http://dx.doi.org/10.1080/01402382.2011.555974).
- Hazan, Reuven Y. and Gideon Rahat (2010). *Democracy within Parties: Candidate Selection Methods and Political Consequences*. Oxford University Press. Oxford
- Jovanović, Milan (2008). *Političke institucije u političkom sistemu Srbije*. Institut za političke studije. Beograd.
- Jovanović, Milan (2008). „Narodna skupština – deformacija teritorijalnog predstavljanja“, *Godišnjak 2008*, br. 2, Fakultet političkih nauka, Beograd, str. 117–133.
- Jovanović, Milan (2011). „Redizajniranje izbornog sistema – jedan neuspeo pokušaj“. *Preporuke za izmenu izbornog zakonodavstva u Srbiji*. National Democratic Institute for International Affairs. Beograd.
- Katz, Richard S. (2005). „Why Are There so Many (or so Few) Electoral Reforms?“. Michael Gallagher and Paul Mitchell, *The Politics of Electoral Systems*. Oxford University Press. Oxford. pp. 57–76.
- Leyenaar, Monique and Hazan Y. Reuven (2011). „Reconceptualising Electoral Reform“. *West European Politics*. 34: 3, pp. 437–454, [http://dx.doi.org/ 10.1080/01402382.2011.555974](http://dx.doi.org/10.1080/01402382.2011.555974).
- Lijphart, Arend (1994). *Electoral Systems and Party Systems : A Study of Twenty-Seven Democracies, 1945–1990*. Oxford University Press. Oxford.
- Odalović, Veljko T. Stojčević, M. Šuput, M. Čuljković (prir.). *Zbirka propisa o izborima*. Službeni glasnik. Beograd 2012.

UDC 342.849.2(497.11)"2012."

Izborna kampanja 2012.

Sažetak

I pored značajnih razlika među kampanjama pojedinih učesnika, u radu se ukazuje na neke opšte karakteristike izborne kampanje 2012. u Srbiji. Najpre, izborna kampanja nastavila se na dugu predizbornu kampanju, što je rezultovalo s dve godine kontinuiranih intenzivnih propagandnih aktivnosti. Dalje, započeta kao tematska, završila je u potpunosti kao liderska (personalizovana) kampanja. Ona nije donela bitnije promene, ali je dovela do naglašavanja pojedinih elemenata imidža učesnika izbora, a pre svega predsedničkih kandidata. Započeta kao tematska, kampanja je bila pretežno pozitivna, mada s brojnim negativnim elementima. Uoči samih izbora, a posebno pred drugi krug predsedničkih, prevladali su elementi ne samo negativne već i tzv. prljave kampanje. Novouvedena ograničenja u pogledu zakupa vremena na TV uticala su na izvesne promene strategije komuniciranja s biračima - nikada nije bila tako intenzivna terenska kampanja, kombinovana s brojnim konvencijama, mitinzima i tribinama; umesto mnogobrojnih direktnih TV prenosa, dominirala je orijentacija na korišćenje publiciteta, na plasiranje tzv. partijske produkcije u okviru medijskog „pokrivanja“ izbornih aktivnosti i na predstavljanje stranaka i kandidata, kao i na maksimalno korišćenje mogućnosti nikada brojnijih debata i duela; smanjeno masovno plakatiranje donekle je nadomestilo korišćenje bilborda; nikada nisu više korišćeni internet i društvene mreže za komuniciranje s biračima i tako dalje.

Ključne riječi

Izborna kampanja, teme kampanje, imidž lidera, „prljava“ kampanja, oblici komuniciranja s biračima

* Autor je redovni profesor Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Beogradu i naučni savetnik Instituta društvenih nauka u Beogradu. Tekst je nastao kao rezultat rada na istraživačkom projektu IDN „Društvene transformacije u procesu evropskih integracija - multidisciplinarni pristup“ (evidencioni broj: 47010), a finansira ga Ministarstvo prosvete i nauke Republike Srbije u periodu 2011-2014. godine.

Prva karakteristika kampanja za izbore 2012. jeste **stapanje predizborne kampanje i izbornih kampanja za parlamentarne, pokrajinske, lokalne i predsedničke izbore u jedinstvenu dvogodišnju kampanju**. Predizborna kampanja započinje inicijativom SNS-a i NS-a s milion potpisa građana za raspisivanje vanrednih parlamentarnih izbora (početak aprila 2010), a slede vanredni izbori u nekoliko lokalnih zajednica i nekoliko velikih mitinga SNS-a (od februara 2011). Na to se nadovezuju problemi sa sticanjem statusa kandidata za člana EU, a onda sve češći i žešći sukobi koalicionih partnera u vladi, koji kulminiraju povlačenjem potpredsednika M. Dinkića i rekonstrukcijom vlade (14. mart 2011), pa spektakularan štrajk glada i žeđu T. Nikolića (sredina aprila 2011). Ipak, vlada uspeva da izdrži do kraja mandata, ali se se u dužoj predizbornoj kampanji partije **pozicionirale ne samo u odnosu na bitna društvena pitanja**, već i **u odnosu na vlast** – sve partije vladajuće koalicije, manje ili više, za loše stanje u društvu i funkcionisanje vlade prebacuju odgovornost na DS kao stožernu partiju koalicije ili se međusobno optužuju.

Od partijske programske do liderske kampanje

Duboka ekonomska, finansijska, socijalna, institucionalna, politička i moralna kriza odredila je i **tematsku okosnicu kampanje - izlazak iz krize**. Ona se konkretizuje kroz obećanje mera za pokretanje privrede, razvoj infrastrukture, malih i srednjih preduzeća i agrara, za obezbeđivanje investicija, povećanje zaposlenosti, reforme poreskog sistema, jačanje socijalne sigurnosti, decentralizaciju države, departizaciju upravljanja javnim preduzećima i slično. Kosovo je „zaboravljena“ tema, a u pozadini svih tema nalazi se odnos prema EU. Kampanja je započela, dakle, kao **programska kampanja**. U njoj se ne otvaraju „velika“ državna i nacionalna pitanja praćena snažnim izlivima emocija, već se ona obraća tzv. racionalnom biraču i motiviše ga da glasa za onoga ko mu nudi najpovoljnija rešenja za probleme koji ga tište, o čemu svedoče i slogani za koje su se stranke opredelile.^[1] Ipak, provociranje racionalnog izbora

[1] Detaljnije o temama i sloganima videti u prologu S. Atlagića u ovom broju časopisa.

birača je izostalo: sve relevantne partije tretirale su iste teme, sve su davale slična obećanja i doslovno ponavljale jedne druge. **Smanjene mogućnosti razlikovanja izborne ponude** dovele su do opšte konfuzija o tome ko se do sada za šta zalagao, a za šta se sada zalaže, ko je do sada šta radio a šta obećava da će raditi.

Razlog potiskivanja racionalne motivacije predstavljalo je i postojanje snažno utemeljenih imidža glavnih izbornih aktera u mnjenju, odnosno brojnih stereotipa, pa je snažan emotivni naboj ranije uspostavljenih podela na „poštene“ i „lopove“, „patriote“ i „izdajnike“ prekrilo racionalne sadržaje. Najzad, od početka kampanje kao promoteri poruka nametnuli su se partijski lideri u tolikoj meri da su gotovo sve tematske brzo „prevedene“ u **liderske kampanje**. A kada su još usred kampanje raspisani i predsednički izbori, **sve kampanje su transformisane u potpuno liderske**. U njima emotivno-afektivni odnos prema ličnosti lidera, a pre svega uverenje u njegovu kompetentnost da reši određena pitanja, predstavljaju temeljni motivacioni faktor. Dakle, zbog nedistinktivne tematske kampanje, liderske prirode partija i preklapanja parlamentarnih i predsedničkih izbora, formiranje izborne odluke ponovo je skliznulo na plan **neracionalnih determinanti – snažnih vrednosnih i emotivnih stavova birača**, što su pojačavali i brojni negativni i diskvalifikatorski sadržaji koji su plasirani.

Elementi imidža lidera

Kampanja 2012. je zatekla dobro etablirane imidže učesnika izbora, **i nije donela njihove temeljitije promene, ali je uzrokovala isticanje pojedinih elemenata.**

Za **B. Tadića** izborna kampanja je „prirodna sredina“ – on prosto uživa u detaljno režiranim nastupima pred kamerama i na skupovima, kao i u neposrednim kontaktima s ljudima, a njegovi nastupi pojačali su utisak dinamičnosti, odlučnosti i samouverenosti. Ipak, kako je odmicala sve je manje uspevao da prikrije teret napora intenzivne kampanje, njegova empatičnost je postala sve izveštačenija, sve manje je kontrolisao opsednutost da o svemu i svačemu podučava i svoju sklonost ka fraziranju, hvalisavost, da bi pred drugi krug izbora povremeno reagovao nervozno i neodmereno. Marketinška glazura sve manje je prikrivala vlastoljubivost, čak i bezobzirnost u borbi za vlast. Taj „politički hohštapleraj“ prozreo je znatan broj birača – mogućnosti vladanja na temelju lepuškastog izgleda i šarenih laža su iscrpljene. Poraz Tadića na izborima posedica je toga što ga veliki deo biračkog tela smatra najodgovornijim za surovu stvarnost u kojoj živi. On nije „žrtveno jagnje“ za neuspehe vlade i DS-a jer je „žrtveno jagnje“ nevino, a Tadić to ne može da bude zbog toga što je imao (ne) formalnu, ali realnu kontrolu nad vladom i mnogim drugim institucijama, nad DS-om kao stožernom partijom vladajuće koalicije, što se petljao u sve i svašta, što je trpeo nesposobne poltrone na funkcijama i omogućio im basnoslovno bogaćenje i tako dalje.

Slike **T. Nikolića** na bilbordima, plakatima i u TV spotovima retuširane su do neprepoznatljivosti – s njih gleda blago, nasmevano napuderisano lice, suprotno od onog natmurenog, oštih crta, bez bogatije mimike, „kiselog“, i ciničnog izraza koje srećemo uživo. Teatralnost u njegovim

javnim nastupima pojačana je povremenim intimnim ispovestima, iskazivanje empatije prema „napaćenom narodu“ ne prate odgovarajuće promene izraza lica pa deluje neuverljivo, a česte paralele sa slavnim ličnostima iz prošlosti, čak i sa svecima, sasvim su neumesne. Ne uspeva da pacifikuje retoriku i uzdrži se od teških diskvalifikacija, što s kuknjavom o „prljavoj“ kampanji koja se vodi protiv njega ili o krađi glasova, razotkriva frustraciju neobrazovanog čoveka i izbornog gubitnika. Doterivanje izgleda nije moglo da dovede do promene njegove prirode, niti da ublaži kontroverze njegovog pragmatizma. Ipak, elementi identiteta i imidža Nikolića kao posvećenog političkog diletanta nisu bili presudni za njihovu pobedu – on je izabran i pored osipanja podrške samo zato što se Tadićeve podrška još više osula.

Kada je reč o nekim drugim izbornim akterima, **I. Dačić** i SPS su se trudili da ostave utisak „velikih“ igrača na političkoj sceni. Dačić se vratio na mnoge stavove SPS-a i retoriku iz vremena S. Miloševića („SPS se vratio kući“ – C. Milivojević) i naglašavao je elemente vlastitog imidža na tragu autoritarizma (na primer, slogan „Jasno. Čvrsto. Odlučno“) koji je predstavljao odrednicu ličnosti S. Miloševića, ali i odrednicu celokupnog rukovodstva SPS-a iz toga vremena. Ipak, u Dačićevoj verziji elementi autoritarne ličnosti „nadograđeni“ su preteranom direktnošću, kičem turbo-folka i povremenim prostaklukom. **V. Koštunica** se „vratio“ imidžu profesora u politici, spremnog da zastupa svoje stavove do poslednjeg daha, smirenog (bez vikanja i mlataranja rukama s konvencijama iz ranijih kampanja), i s neizbežnom grimasom prezira prema svetu i ljudima, izrazom elitističkog sarkazma. **M. Dinkić** je pojačao preduzimljivost, energičnost i dinamičnost kao elemnte imidža, ali istremeno i agresivnost, ambicioznost i nepromišljenost. Doprineo je, dakle, jačanju raširenog stereotipa o sebi kao „sposobnom“ ali i „nepoštenom“ političaru. Pozitivni elementi imidža **Č. Jovanovića** ostaju uglavnom isti – inteligencija, domišljatost, sposobnost korišćenja pripremljenih tzv. tonskih zalogaja, ali i sposobnost improvizacije, dinamičnost, moderan izgled i slično. Istovremeno su pojačani i negativni elementi – nedovoljna promišljenost, prebrz govor i povremena zamuckivanja, žustra gestikulacija, čak i poskakivanje dok govori, koji ukazuju na nervozu, nedovoljnu sposobnost samokontrole i slično.

I pozitivna i negativna kampanja, sa elementima tzv. prljave kampanje

Bez obzira na mnoge drugačije ocene, **kampanja 2012. do završetka prvog kruga predsedničkih izbora bila je pretežno pozitivna.** Posebno su njen početak obeležila nebrojana bajkovita obećanja, mada nije nedostajalo ni negativnih sadržaja, pa ni elemenata tzv. prljave kampanje, ali oni nisu bili dominantni. S druge strane, mnogo materijala za negativnu kampanju oponentima pružile su same stranke i lideri – vladajuće stranke, pre svega DS, katastrofalnim postignućima za svoje vlasti, nerealzovanim ranijim izbornim obećanjima, netačnim ocenama o stanju u društvu i preduzetim aktivnostima, lošim zakonima i državnim merama, promašenim reformama, raširenom korupcijom i brzim bogaćenjem državnih i partijskih funkcionera i sl., a partije opozicije, pre svega SNS, teškom hipotekom iz prošlosti, promenom stavova,

nepromišljenim potezima, neodmerenim i neargumentovanim optužbama na račun režima, međusobnim optužbama i slično.

Kampanje liste „Izbor za bolji život“ i B. Tadića za prvi krug predsedničkih izbora dominantno su pozitivne. To su tzv. **konstruktivne kampanje**, kampanje okupljanja u stilu „hajde da završimo ono što smo započeli“, vođene u (nerealno) optimističkom tonu, **s povremenim elementima negativne kampanje.** Neupoređivo su više pozitivnih nego negativnih sadržaja Tadić i njegovi saradnici rasuli širom Srbije. Sasvim je pak drugo pitanje to što je pozitivan deo kampanja pretežno bio posvećen tome šta dalje nameravaju da urade lideri DS-a, malo su govorili o tome šta su do sada uradili i to uz često korišćenje poluistina,^[2] a ni reči nije bilo o tome ko je odgovoran za katastrofalno stanje. Drugo je pitanje, dakle, što je celokupna kampanja DS-a i B. Tadića bila veliko *spinovanje* od realnog stanja u društvu i vlastite odgovornosti ka „vizijama“, „planovima“, obećanjima i najavama mera. U to vreme elementi negativne kampanje su retki i ispoljavaju se kao osporavanje doslednosti i kompetentnosti T. Nikolića. Uočljivi su i elementi „prljave“ kampanje, i to ne u negativnim TV spotovima, kako se obično ističe (osim u jednom^[3]), jer se u njima iznose autentične izjave i postupci Nikolića, već u izjavama lidera DS-a na mitinzima i za medije, u TV debatama i sučeljavanjima, a posebno u sadržajima na internetu i društvenim mrežama. Reč je o nedozvoljenim pojednostavljivanjima, o korišćenju dvostrukih standarda pri ocenu pojava, događaja i lidera itd., ali i o uvredama^[4]. **Kampanja Tadića pred drugi krug predsedničkih izbora, međutim, pretvorila se ne samo u negativnu već velikim delom i u „prljavu“ kampanju.** Nije presudno ko je prvi počeo s ovakvom kampanjom, da li je ona bila iznuđen odgovor na teške (nedovoljno argumentovane) optužbe, na primer za masovnu krađu glasova posle prvog kruga izbora. Verovatnije je da je uočeno da „vizije“ i „planovi“ nisu naišli na dovoljno širok prijem, pa tako nije ostalo drugo rešenje do intenziviranja negativne i „prljave“ kampanje. Ukratko, da je Tadićev režim imao iza sebe imao opipljive rezultate, to bi eliminisalo potrebu za tako intenzivnom negativnom i „prljavom“ kampanjom protiv Nikolića.

[2] Neke Tadićeve tvrdnje kao: „Očuvali smo kapacitete“, „Sačuvali smo radna mesta“, „Obezbedili smo makrofinansijsku stabilnost“, „Stabilne su cene osnovih prehrambenih artikala“... predstavljaju, najblaže rečeno, poluistine.

[3] Reč je o spotu u kome se poredi ranija izjava Nikolića da nema pregovora sa EU i kasnija, da se pregovori sa EU važni za budućnost Srbije, pri čemu je prva izjava izvučena iz konteksta. Nikolić ju je zaista izgovorio na mitingu u Kragujevcu 24. decembra 2007, ali uz dodatak „ako nam EU otima Kosovo“, a to je u spotu ispušteno, pa je reč o klasičnom primeru „prljave“ kampanje.

[4] U nedozvoljena pojednostavljivanja spadaju izjave D. Šutanovca da „Srbija bira između prošlosti i budućnosti“, J. Trivan da Srbija bira „između rata i mira“, ocene da Nikolić predstavlja „opasnost za Srbiju“ itd. U korišćenje dvostrukih standarda spada stalno spočitavanje odgovornosti Nikolića za zblivanja iz vremena S. Miloševića, od čega su amnestirani SPS i I. Dačić! Uvrede je izricao, na primer, D. Šutanovac („Nikolić može samo da se kandiduje za upravnika groblja u Lešću ili Orlovači“, „Lider SNS je nestabilna ličnost“, „Gospodin Vučić se nalazi u veoma teškom stanju“, „Neću da budem u blatu u kome gospođa Tabaković uživa da bude“), B. Pajtić („SNS su šovinisti bez kredibiliteta“ ili kada, govoreći o Nikoliću, kaže: „Paranoja je dijagnoza, nije politički stav“) i slično.

SNS gradi podršku na opštem difuznom nezadovoljstvu građana stanjem u društvu i vlašću. I kampanja SNS-a je donela neverovatna obećanja.^[5] Ipak, kao „kontejner“ stranka nezadovoljnika svih vrsta, SNS ima probleme da artikuliše programske stavove, pa se zadržala na pretvaranju nagomilanog beznađa, razočaranja i besa građana u podršku sebi, što čini da **sve vreme u kampanji preovlađuje negativan ton**. Snažna negativna osećanja, delom i zbog prethodnih neuspeha da se dokopaju vlasti, a delom i zbog teških diskreditovanja Nikolića od strane režima, u potpunosti su obuzela rukovodstvo, pa su pozitivni stavovi ostali u dubokoj senci oštre kritike ne samo dotadašnje vlasti već i svega postojećeg.^[6] SNS je prvi još u predizbornoj kampanji započeo s plasiranjem „prljavih“ sadržaja posredstvom serije plakata protiv nosilaca vlasti, a izborna kampanja je donela nove netačne optužbe, spotove i izjave u kojima su prilepljivane teške etikete oponentima.^[7] Dakle, lideri SNS-a iz sveg glasa viču protiv „najprljavije kampanje u novijoj srpskoj i evropskoj istoriji“ (A. Vučić), ali je i sami izdašno koriste.

U kampanji koalicije SPS-PUPS-JS dominirali su pozitivni sadržaji, koji predstavljaju u nas nedosegnut nivo demagogije,^[8] dok je

[5] T. Nikolić i A. Vučić uveravaju javnost da su obezbedili 100 miliona evra za pokretanje privredne aktivnosti, da će otpočeti radove na prokopavanju Velike Morave, uspostavljanju plovnog puta preko Makedonije do Grčke, izgradnji sedam elektrana i navodnjavanju Pomoravlja, da će početi izgradnju industrijske zone duž Dunava od Novog Sada do Beograda. Obećavaju novi zakon o javnim nabavkama kojim će se obezbediti enormne uštede, osnivanje kancelarije za brze odgovore kojom će se pojednostaviti administrativne procedure, ponovna legalizacija, Nikolić u više navrata obećava čak i da će „iskoreniti siromaštvo“ i tako dalje.

[6] Recimo, spot SNS-a o ranijim izbornim obećanjima, koji završava Nikolićevim ponavljanjem Tadićeve izjave da se ne oseća ponosan što je predsednik države, navodno je zabranjen, jer je ova izjava istrgnuta iz konteksta. Tadićev štab pravi spot-odgovor u kome je data celokupna izjava Tadića, ali ni takav kontekst ništa ne menja u značenju izjave. Spot SNS-a jeste negatovan, ali nije deo „prljave“ kampanje. Pre bi se moglo reći da je spot DS-a deo „prljave“ kampanje, jer se u njemu iznose optužbe na račun SNS-a za koje nema osnova u prezentovanom sadržaju.

[7] U „prljavu“ kampanju SNS-a spadaju, na primer, više puta iznete optužbe da se B. Tadić protivzakonito treći put kandidovao za predsednika. Ustav predviđa da jedno lice može samo dva puta da obavlja funkciju predsednika države, ali Ustavnim zakonom za sprovođenje Ustava iz 2006. precizno je utvrđeno da se mandat predsednika države po ranijem Ustavu izuzima od ovog ograničenja. To lideri SNS-a moraju da znaju jer su kao poslanici, tada SRS-a, glasali za taj zakon, pa su ovakve njene tvrdnje notorne laži. Sličnu manipulaciju donosi spot SNS-a u kome se citira neljubazna izjava D. Đilasa povodom posete R. Đulijanija A. Vučiću. Iz izjave su ispušteni razlozi zbog kojih je Đilas bio neljubazan prema gostu – on se zalagao za bombardovanje SRJ i za kopnenu intervenciju. Međutim, i sam Đilas je u izjavi koja je iskorišćena za ovaj spot manipulisao – negativan stav prema Đulijaniju je iskazao prečutkujući da je pre toga i on želeo da se s njime sretne, ali je bio odbijen. Dalje, narodnjaci za lidera DS-a koriste pogrdne izraze kao „car Boris“, „žuti medved“, „Baron Minhauzen“ i sl., a za rukovodstvo DS-a „zmijsko gnezdo“, „filmski glumac i njegova banda“, „lopovi“, „banditi“, „bulumenta hajduka“, „pljačkaška družina“ i tako dalje.

[8] Neka od datih obećanja su: „mirna revolucija“ koja će dovesti na vlast radnike i siromašan narod, povratak fabrika radnicima, povećanje plata i u javnom i u

kritika, bez elemenata „prljave“ kampanje, usmerena na vlast posle 5. oktobra 2000. uopšte i na međunarodne institucije, kao da ova koalicija nije imala znatnog udela u njoj od 2008. godine.

I u kampanji URS-a su dominirali pozitivni elementi – zalaganje za dovođenje stranih investitora, dupliranje budžeta za razvoj poljoprivrede, decentralizaciju, regionalizaciju, departizaciju upravljanja javnim preduzećima i zapošljavanja, fiskalne reforme i sl. Kritika, ranije usmerena ka SNS-u, SRS-u i SPS-u, sada se usmerava ka DS-u i B. Tadiću. Kampanja URS-a u mnogim elementima je naličila kampanji DS-a, teme i putevi u terenskoj kampanji im se prepliću, ali agilni Dinkić ne uspeva na parira Tadiću, a mediji mu daju znatno manji publicitet, što ima za posledicu i spor URS-a sa RRA povodom toga da li je Tadić privilegovan u medijima ili nije.

V. Koštunica i DSS su vodili izbalansiranu kampanju, bez „prljavih“ elemenata. Kao predstavnik ove evroskeptične stranke, V. Koštunica je objašnjavao ideju o političkoj neutralnosti Srbije, ali je istovremeno računao da profitira nipodaštavanjem dobijanja statusa kandidata sa stanovišta interesa Srbije, izračunavanjem ne koristi već štete koje je pretrpela i koje će pretrpeti privreda Srbije, držanjem preranih opela EU i dodvoravanjem Rusiji.

Promena strategije komuniciranja s biračima

Novouvedena ograničenja u pogledu zakupa vremena na televiziji i visoka cena zakupa znatno su uticali na izvesne promene u strategiji komuniciranja s biračima. Neke od njih su:

- nikada do sada nije bila tako intenzivna terenska kampanja kombinovana s brojnim konvencijama, mitinzima i tribinama;

- umesto nekadašnjeg obimnog zakupa vremena na TV za direktne i odložene prenose konvencija i mitinga, dominirala je orijentacija na publicitet u medijima, medijsko „pokrivanje“ izbornih aktivnosti, pri čemu nikada do sada nisu bile tako velike mogućnosti za predstavljanje stranaka i kandidata i njihovo učešće u debatama i duelima na svim televizijama s nacionalnom frekvencijom;

- medijsko „pokrivanje“ kampanje bilo je izrazito pristrasno u korist stranaka režima, dok je uređivačka politika TV kanala *Svet + info*, koji je zakupio SNS, predstavljala potpuni promašaj – agresivnost i antirežimska ostrašćenost odbijali su zainteresovane pristalice drugih stranaka, neopredeljene birače, čak i umerene pristalice SNS-a, da pored „režimske“ čuju i „drugu priču“;

- manje masovno plakatiranje donekle je nadomestilo korišćenje bilborda, pri čemu su plakati pretežno korišćeni za plasiranje „prljavih“ sadržaja, dok su bilbordi bili podvrgnuti značajnim „doterivanjima“ i uništavanjima od strane oponenta;

privatnom sektoru i povećanje penzija, obećanje trinaeste penzije, besporvatne subvencije od 3 do 7.000 evra svakom ko želi da započne privatni biznis, ukidanje diskriminacije žena, dodela 1.200 evra svakoj porodilji i godinu dana nadoknada plate dok čuva bebu, besplatno školovanje i lečenje, besplatna letovanja osnovaca, srednjoškolaca i penzionera, ukidanje „pauka“ i drugo.

- internet i društvene mreže, telefon i SMS poruke nikada nisu bili više korišćeni za komuniciranje s biračima, što izbornu ćutnju čini besmislenom, a sve ovo pratio je izostanak kontrole audio i štampanih medija što, dobrim delom, obesmišljava i funkciju regulatornih tela, kao što je RRA.

Plan komuniciranja s biračima liste „Izbor za bolji život“ predstavlja kombinaciju medijske i terenske kampanje. Terenska kampanja, uz niz konvencija i mitinga, predstavljala je kičmu kampanje demokrata - determinisala je sadržinski okvir kampanje, ali je i „hranila“ konkretnim sadržajima i atraktivnim elementima za vizuelnu opremu sve druge produkte kampanje - spotove, bilborde i plakate, radio-džinglove, priloge na internetu i društvenim mrežama. I pored gigantskih razmera terenske kampanje DS-a, ona se, međutim, povremeno suočavala s malim odzivom birača. Zaustavljanju pada podrške DS-u i Tadiću, dakle, nije pomoglo ni prebacivanje krivice za stanje u društvu na leđa svetske ekonomske krize, ni medijski agresivno plasirane aktivnosti da se „ublaže efekti krize“ i „preokrenu negativni trendovi“, ni najintenzivnija, najskuplja i zanatski najbolje izvedena kampanja reklamiranja u medijima, kao ni gigantska terenska kampanja. Njihova kampanja, međutim, nije bila „loša“ i oni nisu zbog nje pretrpeli izborni neuspeh, kako su mnogi ocenjivali. Na primeru Tadića i njegovih saradnika još jednom su se potvrdile ograničene mogućnosti političkog marketinga - kako dobra kampanja ne može da nadomesti kardinalne nedostatke političara i politike koju vode.

Sličnu strategiju komuniciranja s biračima primenio je i SNS. Očito zaostajanje za DS-om u intenzitetu terenske kampanje, publicitetu u medijima i produkciji i plasmanu TV spotova SNS je pokušao da nadomesti svakodnevnim konferencijama za novinare, neprestanim prisustvom njegovih lidera na TV kanalu *Svet + info*, intenzivnijim plakatiranjem i zakupom bilborda i organizovanjem različitih performansa i oblika propagande akcijom.

Ni za održavanje podrške URS-u nije bila od presudne važnosti sama izborna kampanja, koliko **tzv. propaganda akcijom iz međuizbornog perioda i iz predizborne kampanje** - investicije stranaca u nove pogone i stimulacije iz budžeta koje je Dinkić „delio“ širom Srbije i pripisivao sebi u zasluge. No ni ulaganja nisu bila dovoljna za očuvanje statusa parlamentarne stranke bez **ugleda pojedinih lokalnih lidera iz URS-a**, kada već Dinkić ne uživa širu podršku.

Izborna kampanja **koalicije SPS-PUPS-JS** realizovana je uglavnom **posredstvom publiciteta** koji su dobili I. Dačić, obavljajući funkciju ministra unutrašnjih poslova, donekle **zakupom bilborda**, a najviše posredstvom **masovnih vašarskih mitinga i konvencija u turbo-folk stilu**. Ova kampanja je predstavljala vršnu tačku celokupne populističko-gedžovanske politike ove koalicije i u njoj je postignut sinergijski efekat delovanja partijske identifikacije (u delu pristalica još iz doba S. Miloševića), elemenata imidža sva tri lidera koalicije (neprikriveni autoritarizam, neukusna prepotentnost i osionost, bezgranična samohvalisavost, jednostavna i preteća, a na momente i prostačka retorika i sl.) i tema kampanje (nenadmašena socijalna demagogija).

Povratak intelektualističkom i profesorskom imidžu iz ranih opozicionih dana i znatno skromnija **promocija V. Koštunice i DSS-a**,

bazirana pre svega na tribinama, povećala je podudarnost njihovog imidža i identiteta, ali nije sprečila dalje osipanje podrške DSS-a i pad polularnosti Koštunice – na ovim predsedničkim izborima osvojio je manje glasova nego V. Ilić 2008, u to vreme lider malog koalicionog partnera DSS-a!

Bez obzira na sve eventualne zamerke koje mogu da se stave na račun kampanja, netačno bi bilo njima pripisati neuspehe gotovo svih učesnika izbora 2012. godine. **Izborne odluke su posledica dejstva dubljih i dugoročnijih nepovoljnih procesa u društvu pred kojima je kampanja bila nemoćna.** Svi „rezultati“ Tadićevog režima nisu mogli da objasne zašto narod loše živi, kao što ni svi pozivi Nikolića na krstaški rat protiv vlasti nisu dali odgovor na pitanje zašto do sada nije uspeo da je obori. Kampanja nikome nije mogla da obezbedi alibi, a relevantni akteri nisu diskreditovani „prljavom“ kampanjom oponenata, već su sebe diskreditovali nedozrelošću da odgovore na izazove teških vremena, neutoljivom vlastoljubivošću, nedostojnim naravima, umišljenošću, osionošću i pretvornošću, kompleksima i frustracijama, neprimerenim postupcima i izjavama. •

Electoral campaign in 2012

Summary

In this text the author underlines common characteristics of the Serbian 2012 general election campaign though there were significant differences among party campaigns considered separately. First of all, the author finds that this election campaign followed a two year long preelection campaign marked out by continuous and intensive propaganda activities. Having started as an issue campaign, this campaign was finalized as a completely leadership (personalized) one. It did not bring serious changes of party and candidate images, but it made some elements of the image to be accentuated, especially when it comes to presidential candidates. Having started as an issue campaign, it was dominantly positive, though there were some negative elements. On the eve of the elections, and particularly just before the second round of presidential election, the elements of not only negative, but so called dirty campaign, prevailed. New legal measurements related to buying TV time during election campaigns caused certain changes of the communication strategy between election actors and voters. So far, we have not faced such an intensive grass-roots campaign complemented by numerous conventions and meetings. Instead of numerous live TV coverage programmes, so called party production as well as media publicity were used predominantly; the advantages of debates and duels were used as never before; billboard replaced massive production of election posters that was characteristic of previous elections; Internet and social networks were used as never before...

Key words

Key words: election campaign, issues, image of leadership, “dirty” campaign, forms of communication with voters

UDC 342.849.2(497.11)*2012."

Teme u personalizovanoj izbornoj kampanji: Slučaj Srbije 2012.

Sažetak

Identifikujući dominantna pitanja/teme i prateće slogane u kampanji pred opšte izbore u Srbiji 2012, autor ukazuje na istovrsnost obećanja većine relevantnih učesnika izbora koja bivaju prihvatana zbog poverenja u njihove nosioce i uverenja de će ih oni realizovati, a izborna kampanja se od tematske rano preobraća u personalizovanu.

Ključne riječi

Teme/pitanja, izborna kampanja, Srbija

* Autor je docent Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Beogradu. Ovaj tekst rezultat je rada na projektu „Politički identitet Srbije u regionalnom i globalnom kontekstu“ (evidencioni broj: 179076) koji se realizuje u okviru Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Beogradu, a finansira ga Ministarstvo prosvete i nauke Republike Srbije.

Kako na političkom tržištu prilagoditi robu – partije, kandidate, programe i ideje – tako da ona (p)ostane prepoznatljiva u stremljenjima, htenjima i potrebama građana i uveriti ih da su dati politički subjekti ti koji će biti u stanju da zadovolje njihovu tražnju, osnovni je zahtev koji se postavlja pred stručnjake za politički marketing. Ovaj zahtev, koji do izražaja dolazi naročito tokom perioda izbornih kampanja, predstavlja samo deo dugoročnog procesa političkog komuniciranja političkih subjekata s građanima i biračima, a kampanja „vršnu tačku“ njihovih dugoročnijih persuzivnih aktivnosti (Slavujević, 2009: 159), pri čemu uloga stručnjaka za savremenu političku propagandu ostaje onakva kakvom ju je još tridesetih godina prošloga veka video A. Haksli, opisavši propagandistu kao „čoveka koji kanališe već postojeći tok“ (Welch, 2004: 214). Drugim rečima, izborne kampanje kao situacioni faktor, suprotno raširenom uverenju, teško da značajnije mogu da odrede izbornu odluku birača, koja je u velikoj meri prethodno određena dejstvom niza dugoročnih i temeljnih socijalnih faktora kao i individualnim karakteristikama birača. Međutim, sve ono što bi moglo da bude od značaja za izbornu odluku biva posredovano kampanjom. U njoj se otvaraju rasprave o najvažnijim društvenim problemima i mogućim pravcima njihovog rešavanja (Slavujević, 2009: 159; 2007: 110). Odgovor na pitanje koju od aktuelnih društvenih tema/problema će partija/kandidat u izornoj kampanji istaći u prvi plan, uslovljeno je njihovom (pro)ocenom atraktivnosti rešenja koje kao politički subjekti sa svojim programskim orijentacijama mogu da ponude, kao i kompetentnosti i kredibiliteta koje uživaju kod birača sa odgovarajućim interesnim orijentacijama.

Predizborna kampanja - socijalna tematika u državnom i nacionalnom interesu

Teme koje su političke partije i kandidati pokrenuli u kampanji pred opšte izbore ove godine nazirale su se, u određenoj meri, još na polovini mandata vlade M. Cvetkovića. Zahtev za raspisivanje parlamentarnih izbora, u čijem održavanju je opozicija videla put izlaska iz duboke privredne i socijalne krize, označio je početak „vrole“, gotovo dve godine duge

predizborne kampanje,^[1] kada su međupartijski odnosi uveliko podsećali na one tokom devedesetih. Na peticiju SNS-a za raspisivanje vanrednih izbora sa oko milion potpisa u aprilu 2010, i na najave lidera opozicionog SNS-a u novembru 2010. da će početkom 2011. organizovati masovne proteste građana zato što je Srbija „na ivici katastrofe“, u vladajućem DS-u odgovaraju da u Srbiji nema istinski konstruktivne opozicije, a njen lider nalazi da od partije na čijem je čelu ne vidi „bolju stranku za obavljanje poslova u državi“ (Tanjug, 13. novembar 2010).^[2] Iz oštre kritike koju vodeća članica tada vladajuće koalicije upućuje SNS-u i DSS-u, nakon potpisivanja dogovora ovih partija o zajedničkom delovanju 21. septembra 2010. činilo se izvesno da će se tematska okosnica u predstojećoj izbornoj kampanji DS-a svoditi na nastavak evropskih integracija Srbije, i kao takva u se u potpunosti oslanjati na centralnu temu u kampanji koalicije „Za evropsku Srbiju“ (DS, G17 plus, SPO, LSV) za vanredne parlamentarne izbore 2008, u odnosu na koju bi, kao i tada, bila tretirana druga pitanja u kampanji.^[3] Nekoliko nedelja pre raspisivanja parlamentarnih, pokrajinskih i lokalnih izbora, a u jeku neizvesnih pregovora Beograda i Prištine o načinu predstavljanja Kosova u regionalnim forumima, B. Tadić ističe da će nastaviti da se bori za ostvarenje oba strateška cilja Srbije – očuvanje teritorijalnog integriteta i članstvo u EU. „Ja ne odustajem od oba ta cilja. To je centar politike koju vodimo i za koju smo dobili podršku građana na prethodnim izborima. Ovih dana ćemo videti da li je ta politika održiva ili nije. Biće to test i za mene“, pojašnjava Tadić (RTS, 22. februar 2012). Pozdravljajući postignuti dogovor delegacija Srbije i Kosova, predsednik Srbije i lider demokrata dva dana kasnije kaže da „otklanjanjem svih prepreka u nastojanju da Srbija stekne kandidaturu za članstvo smatra najvišim nacionalnim interesom...“ (RTS, 24. februar 2012) koji, nakon što Srbiji bude dodeljen status kandidata 2. marta, DS pretače u slogan: „Evropski korak, dobro za sve.“

Sa odbranom nacionalnog i državnog interesa kao predtekstom, pitanje ekonomskog oporavka zemlje isticano je u prvi plan u predizbornoj kampanji DSS-a. „Osnovni nacionalni interes Srbije je oporavak privrede i ponovno stavljanje zemlje na stabilan put ekonomskog razvoja“, kaže V. Koštunica 28. novembra 2010, predstavljajući stranački program razvoja za 21 grad u Srbiji za period od 2011. do 2016. godine (www.vesti.rs).

Političkim prioritetom stranke, koji je lider SNS-a tokom predizborne kampanje ukratko odredio sledećim rečima: „Politika stranke je Srbija u EU... Srbija ne može da opstane bez priključenja EU“, u čiju realizaciju se krenulo s pozicije koja, kako je istakao, „omogućuje borbu za glasove

[1] Pod „predizbornom kampanjom“ podrazumevamo kampanju koja se vodi pre raspisivanja izbora i otpočinjanja oficijelne izborne kampanje.

[2] Ponovna najava masovnih protesta, budući da se prethodno već bilo odustalo od izlaska na ulice, svoju realizaciju i skori vrhunac doživljava na mitingu u organizaciji SNS-a, 16. aprila 2011, kada T. Nikolić započinje štrajk glađu i žeđu, i otkriva potez koji je danima unapred držao u tajnosti i najavljivao kao „ponudu koju vlasti neće moći da odbiju i na nju ostanu nemi“ (Glas Amerike). Štrajk je prekinuo nakon nedelju dana, na Uskrs.

[3] U to vreme bilo je reči o borbi za očuvanje Kosova, ekonomskom razvoju, borbi protiv korupcije i kriminala i završetku saradnje s Hagom.

i na levisi i na desnici“ (*Pravda*, 26. novembar 2010), priključenje Srbije Evropskoj uniji nametalo se kao potencijalno prva tema priželjkivane kampanje za parlamentarne izbore, uz ekonomski oporavak i kritiku rezultata vlasti kao preostala važna pitanja. Istovremeno, pozicioniranje SNS-a „negde između“ bilo je osnov oštih kritika od strane opozicionih partija kao i onih na vlasti. Ukazivanje na neprihvatljive stavove i postupke, nedoslednost i ranije neodmerene izjave predstavnika stranke delovalo je kao uvod u potencijalno negativnu kapañju uperenu protiv ove partije (Atlagić, 2011: 329).

Najavljujući inovirani program stranke, to jest, „borbu za Srbiju koja je socijalno pravedna, ekonomski razvijena i evropska država“, B. Ružić krajem 2010. ukazuje na tematski okvir SPS-a u predstojećoj izbornoj kapañji ([www.smedia.rs.](http://www.smedia.rs), 3. decembar 2010).

Izborna kapañja - od tematske do personalizovane kapañje

Pitanja koja su stranke i njihovi lideri pokretali u periodu od jeseni 2010. do proleća 2012. nisu doslovno prenesena u kapañju koja je otpočela 13. marta, raspisivanjem parlamentarnih, pokrajinskih i lokalnih izbora. Okosnica kapañje izborne liste „Izbora za bolji život - Boris Tadić“, koju uz DS kao stožernu partiju čine i Socijaldemokratska partija Srbije, Liga socijaldemokrata Vojvodine, Zeleni Srbije, Demokratski savez Hrvata u Vojvodini i Demohrišćanska stranka Srbije, podseća na okosnicu iz kapañje DS-a za parlamentarne izbore 2007, što se razvija u izborni program za ove izbore pod nazivom „Program za bolji život 2012-2016“. Ovaj izborni program koji započinje rečima B. Tadića: „Osvajanjem statusa kandidata za članstvo u Evropskoj uniji Srbija je zaokružila jedan politički ciklus i neophodno je da s novom snagom uđe u ekonomski oporavak... Predstoji nam borba za radna mesta, mala preduzeća i privlačenje investicija“, gotovo je identičan nazivu izbornog programa stranke iz 2007. - „Za bolji život“, koji takođe počinje Tadićevom rečenicom: „Pitanje svih pitanja u Srbiji danas jeste privredni razvoj.“ Ideja Evropske unije koja je, kako je naglasio lider DS-a, „ugrađena u interes svakog čoveka“ (RTS, 14. maj 2012) u ovoj kapañji pretpostavljena je kao najširi okvir, a pažnja usmerena na svakodnevna pitanja koja se tiču pojedinca i izražena su izbornim sloganom: „Posao, investicije, sigurnost.“ Jačanje poljoprivrede, investiranje u obrazovanje, decentralizacija, podsticanje nataliteta i borba protiv korupcije i kriminala, obećanja su demokrata poduprta objašnjenjem o uloženom naporu u prevazilaženju ekonomske krize, spasavanju ono malo preostalih radnih mesta i privlačenju nekih stranih investitora. Kosovo je u drugom planu. Na ovo jasno ukazuje Tadić kada kaže da „Kosovo nije srce Srbije već svaki građanin ove zemlje“, ali dodaje da neće dozvoliti „da nas gaze na Kosovu“ (B92, 25. april 2012). Drugim rečima, u zaštitu nacionalnog interesa, na koji se pozivao i u predizbornoj kapañji, prema DS-u, ide se obezbeđenjem boljeg života pojedinca u čemu je, opet, ideja o ulasku Srbije u EU od ključnog značaja, koja bi, prema B. Tadiću, mogla biti realizovana u roku od pet godina (RTS, 21. april 2012).

Gotovo sve što smo naveli obećavale su i druge partije i kandidati, a naročito najsnažniji rival DS-a - SNS. Zato čelnici DS-a, odnosno koalicije okupljene oko ove partije, još na samom početku kapañje savetuju

biračima da donoseći izbornu odluku u obzir uzmu i to kome bi „dali sudbinu svoje dece u ruke“. „Put ka Uniji koji ne skreće kad god se nekom učini da je to korisno“ izbor je demokrata za bolji život koji ih, kako navodi njihov lider, razdvaja od ljudi „koji su menjali svoje reči... pozivali na ubistva, na zločine...“ Ovu aluziju na Nikolića i njegove saradnike, koju je Tadić izneo na skupu kojim je DS zvanično otpočeo izbornu kampanju u rodnom gradu lidera SNS-a, sumira potpredsednik stranke D. Đilas pozivom građanima da ne glasaju „samo za izborne liste već za ljude“ (RTS, 18. mart 2012). Već na samom početku tematska kampanja ustupa mesto liderskoj, na šta ukazuju tzv. imidž-slogani, baš kao i u slučaju kampanje D. Đilasa na lokalnim izborima u Beogradu – „Ozbiljna vremena. Ozbiljan posao. Ozbiljan čovek“. Ovome, svakako, dodatno doprinosi i odluka B. Tadića da podnese ostavku na dužnost predsednika Republike, kao i raspisivanje predsedničkih izbora 5. aprila 2012. godine.

„Svesni toga da bez oporavka ekonomije ne možemo“, SNS je ovu temu nametnuo kao glavnu u celokupnoj kampanji tvrdi T. Nikolić tokom duela kandidata u drugom krugu predsedničkih izbora i izražava žaljenje što je DS odbio da „to bude glavna tema kampanje“ (RTS, 16. maj 2012). Prethodno je, međutim, smatrao da samo SNS ima pravo da daje izborna obećanja, „a oni da podnesu izveštaj šta su uradili“ (RTS, 3. april 2012). Kritika rezultata koje su partije na vlasti postigle u prethodnom periodu, čini se, osnovna je tematska razlika u kampanji SNS-a i vodeće partije u vladajućoj koaliciji. Kao i u slučaju DS-a, jačanje ekonomije s fokusom na velike infrastrukturne projekte, privlačenje investicija i poljoprivrednu proizvodnju, decentralizovana i celovita Srbija s Kosovom u njenom sastavu, pitanja su koja su obeležila kampanju ove partije. Sve ovo sadržano je u programskoj platformi SNS-a „Programom do promena“ iz oktobra 2011. godine. Pitanja pokretana u predizbornoj kampanji uglavnom su preneti u izbornu, s tim što je u vezi s ponuđenim rešenjima, kao i u slučaju DS-a, posebna pažnja posvećena imidžu nosioca rešenja i rivala, a značaj komparativnih prednosti sopstvenih kadrova u odnosu na glavnog konkurenta istaknut je i u slučaju „evropskog puta Srbije“, kao osnove željenog progressa.^[4] Ipak, jednu od tema koju je pokrenuo u kampanji SNS je, čini se, želeo da učini osnovnim kriterijumom procene ličnih kvaliteta vodećih ljudi ove partije i najjačeg rivala. Reč je o borbi protiv korupcije i kriminala koju u svojoj analizi čelnici SNS-a u određenoj meri poistovećuju i s borbom protiv Tadića i saradnika. Na ovo jasno ukazuje T. Nikolić kada poziva birače da ne poklone poverenje ponovo „jednom filmskom glumcu i njegovoj filmskoj bandi“ (RTS, 1. maj 2012), kada uverava da mnogima od ishoda izbora zavisi da li će biti na slobodi, kao i da se partije na vlasti spremaju za izbornu krađu (RTS, 1. april 2012), pa će legitimnost izbora postati dominantna tema pred drugi krug predsedničkih izbora. On najavljuje da će na izborni dan, 6. maja, kao Sveti Đorđe ubiti aždaju, a onda pohapsiti sve kriminalce (RTS, 21. april 2012), i time opravdati osnovni imidž-slogan u kampanji izborne liste „Pokrenimo Srbiju“ – „Poštena i uspešna Srbija. Da, moguće je“, kao i naziv izborne liste. „Borba“

[4] „S nama će Srbija brže u EU... Nastavićemo proces evrointegracija i to ne samo zato što alternativa ne postoji već i zato što u to verujemo“, kaže T. Nikolić u izjavi za *Kurir*, 27. mart 2012.

imidža, koja svoj vrhunac doživljava između dva kruga predsedničkih izbora, iskazana je odgovarajućim sloganima. Pored osnovnog: „Predsednik građana, ne političke partije“, na nedovoljno određen slogan B. Tadića „Za sigurnu budućnost“, kojim se aludira na sposobnost kandidata da je i obezbedi, T. Nikolić odgovara sloganom „Za Tomislava, zbog budućnosti Srbije“, sa aluzijom na spremnost da se žrtvuje za „viši cilj“, pri čemu nije reč o ličnom interesu ili budućnosti partije.

Širenje uverenja u sposobnost lidera da realizuje određenu politiku, čini se, do izražaja je najviše došlo u kampanji izborne liste „SPS-PUPS-JS Ivica Dačić“. Sloganom „Jasno. Čvrsto. Odlučno“, kao i „Domaćinski“ D. Markovića Palme, nastojalo se, između ostalog, da se istaknu lični kvaliteti kandidata u rešavanju konkretnih pitanja i u svesti birača podstakne njihov transfer na stranački plan. U interpretaciji lidera JS-a, četiri su „osnovna izborna cilja“ za koje se zalažu predstavnici ove liste: nova radna mesta, socijalna pravda, borba protiv bele kuge i saradnja sa Evropom, i u tom smislu oni se ne izdvajaju značajnije od prethodno pomenutih partija i kandidata (Tanjug, 24. mart 2012). U ponudi rešenja za konkretna pitanja nastupaju odlučno: nova radna mesta obezbediti ne samo investicijama iz inostranstva nego podsticanjem domaće proizvodnje, između ostalog i primoravanjem banaka da kreditiraju privredu pod povoljnim kamatama, pa čak i štampanjem novca (D. Bajatović za *Blic*, 2. februar 2012); povećati agrarni budžet posredstvom agrarne banke; obezbediti besplatno školstvo i zdravstvo; obezbediti da visina penzija ostane u odgovarajućoj srazmjeri s visinom plata, a ne bežeći od raskida saradnje s MMF-om. Definisanje i očuvanje nacionalnih i državnih interesa, uz više brige za sunarodnike na Kosovu i u Republici Srpskoj, jedno je od najznačajnijih pitanja za I. Dačića, baš kao i u kampanji za parlamentarne izbore 2008. (videti u Atlagić, 2011: 324). On želi evropski put, „ali samo dok je u interesu Srbije“ (*Večernje novosti*, 3. maj 2012). Iz ove koalicije insistiraju na postignutim rezultatima njihovih predstavnika u periodu sprovođenja vlasti ukazujući, pre svega, na uspehe ministra I. Dačića. Mada Dačić već po samom raspisivanju izbora upozorava Tadića da se „ne igra s narodom“ (RTV Pink, 14. mart 2012) i da donese odluku da li će podneti ostavku i krenuti u predsedničku kampanju. Kritika ključnog koalicionog partnera u vladi nije naročito naglašena tokom kampanje. Ipak, obraćajući se građanima iskazima poput: „Od petog oktobra imate samo izneverena očekivanja“ (RTS, 25. april 2012) ili „Ne znam šta je peti oktobar doneo dobro našem narodu, pa da nam treba novi“ (RTS, 11. maja 2012), lider SPS-a jasno optužuje DS, kao i druge činioce vlasti posle 2000. „potekle“ iz DOS-a, za lošu ekonomsku situaciju i nizak životni standard.

Neutralnost, politička i vojna, osnova su na kojoj DSS određuje svoj angažman i nastoji da iskaže razliku u odnosu na konkurenciju u izbornoj kampanji. Suština izbornog programa, koji je predstavljala knjiga lidera partije „Zašto Srbija a ne Evropska unija“, iskazana je sloganom-temom „Za Srbiju. Znaš zašto“. U ovako definisanom okviru, tema ekonomskog oporavka zemlje je dominantna, baš kao i u pomenutoj predizbornoj kampanji kada stranački prvaci poručuju da je oporavak privrede „osnovni nacionalni interes“ i da će se DSS „posvetiti rešavanju problema građana i privrede“. Kao tri osnovna cilja ekonomskog programa DSS-a, pod nazivom „Program razvoja Srbije 2012-2017. - Nova industrijalizacija“, navode se zapošljavanje, rast domaće privrede i rast standarda za čije ostvarenje se obećavaju investicije

u građevinarstvo, poljoprivredu i energetiku. Kritika vlasti zbog iskazanih slabosti na ekonomskom planu i ugrožavanja nacionalnih i državnih interesa, a zarad članstva u EU, zauzima značajno mesto u kampanji DSS-a. Nastojeći da istakne razlike u odnosu na konkurenciju u kampanji, a insistiranjem na kredibilitetu i doslednosti partije i njenih konkretnih predstavnika u zalaganjima za rešenja iznetih problema, DSS u kampanji koristi imidž-slogane „Za Koštunicu. Znaš zašto“, na predsedničkim i na lokalnim izborima u Beogradu „Ovog proleća glasam za različak – jer nisu svi isti“, i „Vojvodina za ljude sa karakterom – Za Srbiju. Znaš zašto“ na pokrajinskim izborima.

Orijentisanost na rešavanje ekonomskih problema karakteristika je URS-a na ovim izborima, baš kao i njegovog stožera, stranke G17 plus, na ranijim. Sloganom „Jaki regioni. Jaka Srbija“ izražena je tematska okosnica njegove kampanje – zahtev za decentralizaciju i ravnomerniji razvoj regiona. Departizacija i depolitizacija javnih preduzeća (iskazana sloganom „Stop stranačkom zapošljavanju – Jaki regioni. Jaka Srbija“, udvostručavanje budžeta za agrar, promena sistema naplate poreza, ukidanje određenih fiskalnih nameta malim preduzećima i zasluge M. Dinkića u privlačenju stranih investicija, ostale su teme u kampanji. Zaobilaženje „velikih tema“, kao u slučaju G17 plus, dolazi do izražaja i na ovim izborima. Pitanje evropskih integracija Srbije, u načelu prihvatljivo za URS, potisnuto je u drugi plan zbog toga što, kako su navodili u ovom pokretu tokom izborne ali i predizborne kampanje, do punopravnog članstva u Uniji treba čekati još 80 meseci (RTS, 12. april 2012), a do konkretne koristi čak 20 godina (B92, 20. februar 2012).

Ne menjajući temeljna politička opredeljenja LDP-a, socijalna pitanja i kritika rada vlade bili su u središtu izborne liste Preokret, koju pored pomenute partije čine i SPO, SDU, Bogata Srbija Z. Trnavčevića, Demokratska partija Sandžaka, Vojvodanska partija, Zelena ekološka partija – zeleni i Partija Bugara Srbije. Politički smisao kampanje ove koalicije koncentriše se oko sadržaja proglasa „Preokret – Srbiju u Evropu, Evropu u Srbiju“ s kraja 2011, kojim se kritikuje vladino nepriznavanje „kosovske istine“ i strategije „I EU i Kosovo“, pa kasniji izborni slogan „Istina“, u skladu sa evropskim vrednostima i standardima, „pokriva“ rešavanje brojnih problema s kojima se država i društvo suočavaju – od potrebe da se ulaže u infrastrukturu, proizvodnju hrane, mala i srednja preduzeća, do promena u zdravstvenom sistemu i drugačijeg shvatanja uloge žene u društvu.

U tematsku okosnicu radikala uopšte, koja predstavlja kombinaciju socijalnih i nacionalnih pitanja, uklopila se i ova kampanja SRS-a. Kritika evropskog kursa vlasti i njenih neuspeha na planu ekonomije i u zaštiti državnih i nacionalnih interesa, iskazana sloganima: „Biram Srbiju“, „Radikalno dosledni. Za slobodnu Srbiju“, „Za interes naroda a ne tajkuna“, predstavlja tematski okvir u kojem se pokreću pitanja ekonomskog oporavka (ulazak ruskog kapitala zemlju), zapošljavanja, preispitivanja nezakonitih privatizacija i korupcionaških afera, reforme obrazovanja (ukidanja obrazovanja „po Bolonji“), sređivanja stanja u zdravstvu itd. Imidž – sloganom „Verna Srbiji“ u kampanji J. Šešelj, pored navedenih tema, „pokriva“ se i negativan odnos prema SNS-u, poručujući da „oni koji su izdali SRS, izdaće i Srbiju“ (*Kurir*, 6. april 2012).

Ne idu sve teme u korist svim učesnicima izbora, pa ovi nastoje da u izbornoj kampanji pokrenu „svoja“ pitanja. Šta je bilo čije u kampanji pred

izbore u Srbiji 2012. postalo je manje bitno još na samom njenom početku, pošto su pitanja ekonomije i životnog standarda, borbe protiv korupcije i organizovanog kriminala, evropskih integracija i Kosova, pokretana u predizbornoj kampanji, „ušla“ u obećanja gotovo svih relevantnih političkih partija i u izbornoj kampanji. Zbog poverenja u lidere prihvatana su ova nedovoljno diskriminativna obećanja i uverenje da će ih oni realizovati, a izborna kampanja se od tematske rano preobratala u personalizovanu. Da li ju je zato B. Tadić, lider DS-a, na polovini njenog toka slučajno opisao kao onu „o kojoj smo sanjali“ (RTV, 12. april 2012)? •

Issues in personalized electoral campaign: the case of Serbian 2012 elections

Summary

Identifying predominant issues and slogans during the 2012 general election campaign in Serbia the author underlines that those were part of promises made by almost all election participants. Those promises, as not discriminative enough, were accepted due to trust in leaders as well as belief they would be able to keep them and the election campaign was transformed from an issue campaign into a personalized one.

Key words

Issues, election campaign, Serbia

Literatura

- Atlagić, S. (2011). „Teme u parlamentarnim izbornim kampanjama u Srbiji 1990–2008: Nacionalno i državno pitanje i ostalo“, u: S. Orlović (ur.), *Partije i izbori u Srbiji: 20 godina*, Fondacija Friedrich Ebert Stiftung – Fakultet političkih nauka, Beograd.
- Slavujević, Z. (2007). *Izborne kampanje: Pohod na birače. Slučaj Srbije od 1990. do 2007. godine*, Friedrich Ebert Stiftung – Fakultet političkih nauka, Institut društvenih nauka, Beograd.
- Slavujević, Z. (2009). *Političko komuniciranje, politička propaganda, politički marketing*, Grafocard, Beograd.
- Welch, D. (2004). „Nazi propaganda and the Volksgemeinschaft: Constructing a People's Community“, *Journal of Contemporary History*, SAGE Publications, London.

UDC 342.849.2:316.774(497.11)"2012."

E-kampanje u Srbiji 2012.

Sažetak

U ovom tekstu razmatramo značaj i karakter korišćenja interneta u izbornim kampanjama u Srbiji, sa fokusom na strukturne političke uslove i društveni značaj interneta. Zbog toga nas više interesuju upotreba i značaj koji internetu daju partije i mediji, a manje sadržaj poruka. Takođe, iako je jasno da internet ima sve više značaja za mlađu populaciju i njene političke preference, naša namera jeste da evaluiramo ulogu kampanja u odnosu na ukupnu političku zajednicu i na etabliranu političku scenu.

Ključne riječi

Izbori, Srbija, internet, kampanje

* Autor je asistent i doktorant na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu. Ovaj tekst je rezultat rada na projektu „Politički identitet Srbije u regionalnom i globalnom kontekstu“ (evidencioni broj: 179076; rukovodilac projekta prof. dr Vesna Knežević Predić), koji se realizuje u okviru Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Beogradu, a finansira ga Ministarstvo prosvete i nauke Republike Srbije.

Današnje vreme obeleženo je velikim porastom značaja interneta u svakodnevnom životu. Potencijal interneta nije zaobišao ni politiku, pa je sve učestalije akademsko i praktično izučavanje političkih potencijala svetske mreže. Ove teme postaju naročito aktuelne nakon predsedničkih izbora u SAD 2008. (Obama vs. McCain), a svojevrsnu političku institucionalizaciju doživljavaju nakon pojave i izbornog uspeha tzv. piratskih stranaka, koje svoje programe utemeljuju na značaju interneta i slobodnog protoka informacija u savremenim postindustrijskim društvima.

U ovom kontekstu trebalo bi razmatrati i korišćenje interneta u političkim kampanjama u Srbiji na lokalnim, parlamentarnim i predsedničkim izborima 2012. godine. Pre svega, Srbija predstavlja društvo koje je internet tek počeo da osvaja. Iako se na osnovu nekih podataka, poput onog da u zemlji postoji skoro 3.000.000 fejsbuk naloga, može pomisliti da je informatička pismenost i praksa naših građana na zavidnom nivou, istraživanja pokazuju da se internet u najvećoj meri koristi kao sredstvo zabave, dok je informisanje i dalje u drugom planu. Zapravo, puna snaga i uticaj internet dolaze do izražaja tek kada se računar ili *smart phone* svakodnevno koriste radi plaćanja računa, kupovine karata za pozorište ili za rešavanje drugih praktičnih poslova.

S druge strane, izborne kampanje u Srbiji pokazuju veliki stepen neprofesionalnosti i priručnih rešenja, što postaje naročito očigledno kada se posmatraju kampanje na lokalnom nivou, tj. kada se izađe iz sfere nacionalnih kampanja koje su ipak pod, koliko-toliko, „stručnim nadzorom“. Zapravo, efikasne internet kampanje zahtevaju uključenost stručnog kadra, ne samo IT stručnjake već i društvenjake koji će omogućiti da precizno formulisana poruka stigne do precizno odabrane publike. Na primer, u realnom svetu ćete zainteresovane za poljoprivredna pitanja najlakše pronaći u zemljoradničkoj zadruzi ili na kvantaškoj pijaci; internet vam omogućava da praćenjem interesovanja pojedinaca koji su vam ciljna grupa (npr. prijatelji na fejsbuk stranici) tačno uočite šta bi moglo da bude tema koja ih interesuje. Banalno govoreći, ako „prijatelj“ na nekoj od društvenih mreža prokomentariše vaše mišljenje o nekakvoj predstavi, možda ćete ga sledeći put pozvati da zajedno odete u pozorište. Ukoliko ovo multiplikujemo na nivo partije koja ima 200.000 sledbenika, onda će praćenje njihovih interesovanja i reagovanja na

vesti i partijske aktivnosti omogućiti da im ubuduće upućujete preciznije odabrane informacije, formulisane na način na koji upravo odgovara tim korisnicima, kao i da ih pozivate da učestvuju u stranačkim aktivnostima koje spadaju u njihova interesovanja.

Treći element ove jednačine predstavljaju karakteristike političke scene u Srbiji koje determinišu upotrebu i uticaj medija. Ovde, pre svega, mislimo na značajan stepen centralizacije političke moći kako u društvu, tako i unutar stranaka. Ovakva distribucija moći čini izlišnim participacione mogućnosti koje internet pruža, jer se na odluke može uticati veoma retko. Hijerarhijska struktura stranaka nije pogodna za mrežno ustrojstvo „digitalnog bivstvovanja“ (Negropont, 1998). Druga strana medalje pokazuje da ni sami građani nisu previše participativno orijentisani, što se pored suženih mogućnosti koje nudi sadašnji politički život, može objasniti i nasleđem komunizma i političkom kulturom koju karakterišu pasivnost, autoritarnost i glorifikovanje vođa.

Pored toga, važno strukturalno ograničenje za korišćenje punih kapaciteta interneta predstavlja i neprofilisanost politika stranaka u Srbiji. Naime, stranke se još uvek nisu jasno odredile u vezi s brojnim pitanjima konkretnih politika (npr. obrazovna politika), pa se u značajnoj meri i dalje drže opštih poruka i koncepata, što im smanjuje prostor za međusobno razlikovanje, ali i da formulišu nove i konkretnije poruke.

Konačno, ako se domaće okolnosti porede s razvijenim demokratijama i, npr., pomenutom Obaminom kampanjom, trebalo bi istaći da je ova kampanja svoju snagu iskazala i zbog toga što je uz pomoć interneta sakupljna velika količina novca za nju, jer je veliki broj individualnih malih priloga nadmašio uobičajene velike priloge moćnih i bogatih Amerikanaca (polovina ukupne sume potrošene za kampanju bili su prilozi manji od 200 dolara). U Srbiji je finansiranje stranaka i dalje predominantno zasnovano na državnim finansijama i velikim donacijama; konačno, plaćanje računa i finansijske transakcije preko interneta i dalje predstavljaju nepoznanicu za najveći broj građana, čime se vraćamo na strukturalne i razvojne uslove koji povećavaju ili ograničavaju upotrebu interneta u kampanjama.

Velika očekivanja

Pre izbora stekao se utisak da postoje velika očekivanja od kampanja kako među biračima, tako i među partijama. Naročito se očekivalo da političke partije obilato koriste mogućnosti interneta. Tako se u medijima pred izbore moglo pročitati da su partije spremile timove za „internet rat“, sa idejom da organizovano učestvuju u komentaranju vesti i drugih tekstova. Ovakvo očekivanje javnosti dobar je primer nerazumevanja potencijala svetske mreže i mogućnosti njenog uticaja na glasače. Pre svega, potencijali interneta mnogo su veći od pukog komentaranja postavljenih vesti. Takođe, redovni čitaoci određenih elektronskih medija u stanju su da ocene da li su komentari spontani ili organizovani, naročito ako stranke sebi dozvole propuste poput slanja komentara sa sličnim ili slično napisanim potpisima u malom vremenskom razmaku, ili ako su komentari očigledno formulisani tako da upućuju na određene kandidate, njihova obećanja i konkretne izborne slogane. Naprosto, redovan korisnik nekog sajta zna tačno šta može da očekuje od „kolega konzumenata“

i jasno uočava pojavu većeg broja „naručenih“ ili organizovanih komentatora.

Očekivanja od aktivnog rata na internetu podgrejao je i predizborni duel preko tviter naloga u kome su učestvovala Jelena Trivan i Biljana Srbljanović, a koji se vodio oko intervencije u Libiji, LGBT prava do statusa Roma u Srbiji. Takođe, pažnju šire javnosti na ovaj fenomen skrenula je i akcija policije i tužilaštva u vezi sa satiričnim lažnim nalogima na Fejsbuku i Tviteru, od kojih je najveću pažnju privukao navodni nalog Vuka Jeremića (@VookJeremic) u kome se kritikovala spoljna politika srpska vlade.

Takođe, ovogodišnja kampanja je pobudila veliku pažnju stručne javnosti, pa su radi toga postavljeni i specijalizovani sajtovi s namerom da prate i analiziraju internet kampanju (npr. www.e-izbori.com), kao i posebni delovi već postojećih medijskih aktera (www.digitalniglas.rs Medija centra), a sproveden je i veliki broj istraživanja.

Sadržaj i poruke

Kada je reč o samoj onlajn kampanji, stručna javnost na deluje previše impresionirano. Pavlović smatra da „*on-line* kampanje potpuno liče na one koje se dešavaju u *off-line* svetu – blede i zbrzano bez jasne strategije” (Pavlović, 2012), dok Stanojević smatra da „u ovoj kampanji nismo videli ni jednu akciju vrednu pomena, nikakvo posebno umrežavanje, preplitanje aktivnosti, niti kreativnu upotrebu društvenih mreža” (Stanojević, 2012). Dakle, sam sadržaj kampanje bio je gotovo identičan onom u materijalnom prostoru – „internet je veliki bilbord“.

Istraživanje koje je tokom kampanje sprovedeno u okviru Media Trends programa Fondacije Konrad Adenauer pokazuje da su internet kampanje statično koncipirane, odnosno da im je cilj jednosmerna komunikacija od stranaka ka biračima.^[1] Prema ovom istraživanju se najveći deo sadržaja na fejsbuk i tviter nalogima odnosi na same stranke, dok se potencijalnim biračima ostavlja mogućnost da ostave komentar i da lajkuju određene sadržaje. U tome prednjače LDP – Čedomir Jovanović sa 84 odsto sadržaja, SPS – 82 odsto i DS – 81 odsto, tek nekoliko procenata manje zabeleženo je na strani DSS-a – 77 odsto, dok je nešto bolja situacija na stranicama URS-a – 67 odsto i SNS-a – 60 odsto. Kako Nedeljković (2012) primećuje, „uprkos činjenici da na društvenim mrežama nikada nije ni funkcionisao tradicionalni model jednosmerne komunikacije, domaće političke partije po informacionom auto-putu uporno voze samo u jednom smeru“. Pored ovoga, najveći deo materijala s društvenih mreža je već bio objavljen u medijima, a ostatak sadržaja najčešće predstavljaju nezanimljiva obaveštenja poput: „Danas smo u Kruševcu“ (što bar ima određeni informativni sadržaj), „Sada govori kandidat X“ ili „Ovo mu je najbolji govor do sada!“ Dobar primer preklapanja materijala jesu i posebni kanali stranaka na Jutjubu, gde su postavljeni materijali iz drugih medija. Međutim, preglednost i organizovanost ovih materijala bila je na veoma niskom nivou.

[1] Istraživanje je dostupno na <http://rs.ejo-online.eu/1279/etika-i-kvalitet/zalutali-u-virtuelni-prostor-2>

Može se zaključiti da stranke nisu u potpunosti razumele „digitalnu kulturu“ (Creeber i Martin, 2009) koju odlikuju interaktivnosti, umrežavanje i učešće korisnika u kreiranju i ko-kreiranju sadržaja, kao i da nisu ni pokušale da uspostave onlajn zajedništvo među svojim pristalicama.

Portal e-izbori je tokom čitave godine kontinuirano pratio razvoj internet kampanja. Tako se može pratiti porast broja članova još od januara meseca, ali i jasna prednost dugoročnog rada na mreži. Zbog toga se u tumačenju snage na internetu ne uzimaju u obzir samo brojke sledbenika ili prijatelja već snaga internet zajednice.^[2] Prema ovoj analizi, najpopularniji (prema broju sledbenika i prema broju tvitova u kojima se spominju) političari na Tviteru jesu Mladan Dinkić, Nenad Čanak i Čedomir Jovanović. Kada je reč o najaktivnijim tviterašima, to su Maja Gojković (URS) sa skoro 17 tvitova po danu, Danko Runić (LDP) 13, Mario Maletić (SNS) 12 i Oliver Dulić sa osam tvitova dnevno (Nedeljković, 2012).

Onlajn zbog oflajna

Egzotičnost internet kampanja u ovdašnjem kontekstu poslužila je kao izgovor strankama da onlajn sadržaje koriste kao izgovor da zauzmu deo oflajn medijskog prostora. Tako je, na primer, Aleksandar Vučić vodio na ručak 10 osoba koje su lajkovale njegovu stranicu na Fejsbuku. Ovaj događaj je privukao veliku pažnju klasičnih medija kako štampanih, tako i elektronskih, a Vučić se dodatno profilisao kao kandidat naklonjen modernim sredstvima komunikacije (što se pozitivno percipira i kod onih koji o internetu ne znaju ništa, niti ga koriste). Slično je prošla borba za najveći broj sledbenika na stranačkim fejsbuk stranicama koju su vodili DS i SNS; međutim, uzrok borbe se, između ostalog, nalazio u činjenici da su dnevne novine *Telegraf* izveštavale o broju korisnika ovih sajtova u obliku rang-liste, a ne u želji da se zaista koriste potencijali interakcije koje imaju društvene mreže. Konačno, za ovu borbu je vezana optužba da su stranke kupovale određeni broj „internet glasova“ kako bi pobedile protivnika. Naime, portal E-izbori je praćenjem broja sledbenika na stranicama DS-a, SNS-a i Dragana Đilasa utvrdio da je u veoma kratkom roku (u slučaju SNS-a u toku jednog dana i to 1. maja) došlo do povećanja broja članova za nekoliko hiljada, te da je reč o iznenadnom porastu koji ne korespondira s dotadašnjom stopom povećanja pristalica, kao u slučaju nekih drugih stranaka (G17, URS).^[3]

U sličan mehanizam prelivanja iz elektronskih medija u tradicionalne medije spada i praksa preuzimanja tvitova koje neguju neke dnevne novine u Srbiji i sve učestalije pozivanje na „twitter izjave“. Očigledno je da se tradicionalni mediji i dalje posmatraju kao dominantniji, što nije slučaj samo u Srbiji. Zapravo, taktika Vikiliksa da svoje informacije plasira preko etabliranih novina govori o tome da i najjači elektronski akteri imaju potrebu da se oslone na tradicionalne snage.

[2] <http://eizbori.com/analiza-eizbori-com-najbolju-personalizovanu-kampanju-na-internetu-vode-ceda-dinkic-i-tadic/> (pristupljeno 2. maja 2012)

[3] <http://eizbori.com/partije-kupuju-fanove-radi-naslovnice-telegrafa-sns-demantovao-kupovinu-fanova/> (pristupljeno 2. maja 2012)

Negativna kampanja

„Web kao medij, raj je za antikampanje, s obzirom na to da možete potpuno anonimno plasirati bilo kakve sadržaje milionima ljudi“ (Pavlović, 2012). Međutim, iako su pravila komuniciranja mnogo fleksibilnija nego u klasičnim medijima, i ovdje postoje ograničenja, makar taktičke prirode. Iako postoji određen stepen anonimnosti, jasno je da objavljene kritike dolaze od suparničkih stranaka (bez obzira na to kako se formalno predstavlja osoba ili organizacija koja iznosi informaciju) što, ipak, nameće određene granice.

U ovoj kampanji deo opozicije je obilato koristio veb stranu *zutica.org* (po pejorativnom nazivu za DS - „žuti“) sa sloganom „žutica je bolest prljavih ruku“, koji aludira na visok stepen korupcije u društvu. Na ovoj stranici (kao i na fejsbuk profilu i tvider nalogu), između ostalog, moguće je pronaći gafove i loše javne nastupe pripadnika Demokratske omladine, uz napomenu „da bi već ove godine mogli da dobiju svoje funkcije“, kao i različite propagandne materijale protiv Demokratske stranke. S druge strane, sajt *pokrenimosrbiju.com* (sa imenom koje je identično sloganu SNS-a) predstavlja oštru negativnu kampanju protiv koalicije okupljene oko SNS-a, kroz ukazivanje na dosadašnje političke karijere njenih lidera (npr. „razvojni put Aleksandra Vučića“), isečke iz televizijskih emisija u kojima se kritikuju opozicioni lideri (npr. link za snimak nazvan „Jovo Bakić razotkriva laži Tomislava Nikolića oko spoljne politike“), te veliku količinu adaptiranog propagandnog materijala kojima se odgovara na optužbe opozicije. Naravno, pored ova dva sajta internet je bio preplavljen različitim foto-montažama, prerađenim pesmama i klipovima na Jutjubu, koji su iznosili različite stranačke „istine“ o drugim kandidatima. U okviru negativne kampanje ostaće zabeležen i snimak koji je postavljen na Jutjubu, snimljen mobilnim telefonom na sednici gradske organizacije SNS. Na njemu se čuje kako Aleksandar Vučić objašnjava da su se na listi kandidata morale naći žene, zato što zakon to nalaže, iako je svima jasno da to mnoge ne zaslužuju. Kao i u drugim slučajevima, ovaj snimak je postao vest tek kad su ga se dočepali tradicionalni mediji.

Izborna tišina

Aktivnosti na internetu dolaze do izražaja u izbornoj tišini jer tada prestaje kampanja u klasičnim elektronskim medijima. Inače, pitanje izborne tišine postaje sve kontroverznije u savremenoj politici, pa je tako tokom poslednjih parlamentarnih izbora u Francuskoj agencija Frans pres kažnjena zbog remećenja izborne tišine. Naime, ova agencija je objavila prognoze izbornih rezultata koje su objavile nacionalne televizije drugih zemalja, uz objašnjenje da je ta informacija već bila dostupna građanima, te da bi njeno ignorisanje bilo povreda obaveze da informišu građane. Međutim, čak i da druge televizije nisu objavile rezultate, u savremenom informatičkom društvu je veoma teško ograničiti kretanje informacija preko državnih granica i na mreži. Jedan pokušaj u tom smeru predstavlja sugestija hrvatske izborne komisije da stranke tokom izborne tišine ne mogu da koriste zvanične naloge na društvenim mrežama, te da

ne mogu menjati statute na Fejsbuku ili ostavljati poruke na Tviteru. Ovo, s druge strane, otvara čitav spektar mogućnosti da se krši izborna tišina putem neformalnih sajtova ili naloga kojima se mogu širiti informacije. Zamislimo da je SNS svoje optužbe o izornoj krađi iznela nekoliko dana pred drugi krug izbora, te da se zbog početka izborne tišine o ovoj temi nije moglo raspravljati u klasičnim medijima. Bez te debate bi „dokazi“ i snimci koji su se pojavljivali na Jutjubu možda izgledali kredibilniji i izazvali veći stepen sumnje nego što se to dogodilo.

Dodatni aspekt izborne tišine predstavlja i činjenica da izborni materijal ostaje dostupan na internetu i tokom njenog trajanja, što u potpunosti obesmišljava ideju o „tišini“. Konačno, postavljanje banera na inostranim sajtovima (taktika koju su na ovim izborima dosta koristili DS i SNS) ne prestaje tokom tišine, pa vam i Nikolić i Tadić „iskaču“ svuda po ekranu tokom izbornog dana!

Političko orijentisanje građana

Zanimljiv deo kampanjskih priča jesu i onlajn politički kompasi, koji su imali cilj da građanima pomognu prilikom izbora. Ovakva praksa je uobičajena u razvijenim demokratijama, pa se „virtuelno izborna savetovališta“ još od 1998. redovno koristi na izborima u Nemačkoj (Kamps, 2011: 307). Kod nas su *Blic* i sajt Instinomer ponudili čitaocima da odgovore na određen broj političkih pitanja, nakon čega bi softver ponudio bliskost ličnih uverenja sa stranačkim stavovima (ovu praksu je kod nas uvela Inicijativa mladih za ljudska prava na izborima 2007/2008). Sa aspekta političkih nauka zasigurno je reč o intrigantom fenomenu. Pre svega, stranke su u određenoj meri učestvovala u formiranju odgovora što je povećalo pouzdanost; s druge strane, ova mogućnost se može razumeti i kao želja da se stranke politički profilisu u odnosu na konkretna pitanja, čime bi se građanima ponudili jasniji planovi nasuprot opštih (ali neophodnih i neizbežnih) floskula kao što su „istina“, „promene“ ili „bolji život“. Ovakva interpretacija zasnovana je na već uspostavljenim akcijama *Blica* kojima se promovisu određene vrednosti (npr. ekspertska ili ženska vlada), kao i opšte koncepcije Istinomera da se povećava politička odgovornost za izrečena obećanja ili stavove.

Ko je pobedio

Rezultat internet izbora bi mogao da se izračuna na dva načina - ko je najviše dobio internet kampanjom, s jedne strane, i ko je više izgubio nekorišćenjem interneta, s druge strane. Ipak, jedini sigurni internet pobednici jesu „beli listići“ koji su skoro čitavu kampanju organizovali i izveli preko neta. Ova kampanja pokazuje sve prednosti novih medija - malo koštaju, nisu kontrolisani, slobodni su i omogućavaju heterogenim grupama da se samostalno organizuju i kreativno delaju sa istim ciljem, uz minimalnu koordinaciju. Istraživanja^[4] pokazuju da je gotovo trećina

[4] <http://www.vreme.com/cms/view.php?id=1054111>

meterijala postavljenog na internet bila u vezi s ovim listićima (ovde se ne računa samo „pozitivan“ materijal), što znači da je kampanja imala veliki odjek. Konačno, i rezultat nevažećih glasova to potvrđuje. Ovo nas podseća da se internet kampanje mogu prilično precizno evaluirati uz praćenje ponašanja korisnika interneta. Za razliku od novina, gde je nemoguće utvrditi ko je od svih onih koji su ih kupili zaista pročitao određeni tekst, kod onlajn izdanja ostaje zabeležen broj onih koji su kliknuli na određenu stranu, te da li su pročitali i komentare, povezane vesti i odakle su s te strane otišli dalje. Sve ovo zahteva stručnu analizu kako bi politički akteri u narednom periodu što efikasnije koristili internet i kako bi onlajn kampanje zaista ispunile bar deo svog potencijala. Participacioni potencijal interneta, te vrlo jasna i zauvek zabeležena komunikacija između birača i izabranih, može samo da doprinese demokratizaciji društva. •

E-campaigns in Serbia 2012

Abstract

▼
In this article we discuss the importance and characteristics of internet usage in electoral campaigns in 2012 Serbian elections, with specific interest in structural conditions and social significance of internet. Therefore our interest is more related to the ways in which parties and media use internet, and less concerned with content and form of messages. Although it is clear that internet has growing importance for younger population and their political preferences, our intention is to evaluate the role of internet campaign regarding the entire political community and mainstream political scene.

Key words

▼
lections, Serbia, internet, campaigns.

Literatura

- ▼
Creeber, G. i Martin, R. (eds.) (2009). *Digital Cultures: Understanding New Media*. Open University Press. Berkshire.
Kamps, K. (2011). Internet i politika, u *Menadžemnt političke komunikacije*, Ansgar Zerfuß i Mirosljub Radojković (ur.). Konrad Adenauer Stiftung. Beograd.
Nedeljković, M. (2012). „Zalutali u virtuelni prostor“, <http://rs.ejo-online.eu/1279/etika-i-kvalitet/zalutali-u-virtuelni-prostor-2> (pristupljeno 29. aprila 2012)
Negropont N. (1998). *Biti digitalan*. Clio. Beograd.
Pavlović, I. (2012). „Izbori na društvenim mrežama“, <http://izbori2012.istinomer.rs/blog/izbori-na-drustvenim-mrezama/> (pristupljeno 22. aprila 2012)
Stanojević, N. (2012). „Internet kampanja, ni iz fore“. *Vreme* br. 1113, 3. maj 2012.

UDC 342.849.2(497.113)"2012."

Izbori i izborna kampanja u Vojvodini

Sažetak

U tekstu se bavimo izborima za Skupštinu Autonomne Pokrajine Vojvodine održanim maja 2012, tačnije izbornom kampanjom, izbornim sistemom i njihovim posledicama na parlamentarnu scenu Vojvodine. Predstavljani su i najvažniji akteri izbornog procesa i analizirane glavne teme oko kojih su se pozicionirali, na osnovu čega zaključujemo o specifičnostima izborne kampanje. Na kraju predstavljamo rezultate i ukazujemo na najverovatniju kompoziciju buduće izvršne vlasti Vojvodine.

Ključne reči

Izbori, izborni sistem, izborna kampanja, Vojvodina, specifičnosti

* Autor je doktorant Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Beogradu i asistent na Fakultetu za pravne i poslovne studije u Novom Sadu.

Uvod

Izbori poslanika u Skupštinu AP Vojvodine raspisani su istovremeno s parlamentarnim republičkim i lokalnim izborima, 13 marta 2012. godine. Ovi vojvođanski izbori su, kao i svi postpetooktobarski, raspisani u redovnom roku, dakle nakon ispunjenja punog mandata pokrajinskog parlamenta. U data tri saziva pokrajinskog parlamenta izvršna vlast se formirala oko stožerne Demokratske stranke, te je vladajući blok okupljao veći broj partija sa stremljenjem ka evrointegraciji, regionalnoj saradnji i, velikim delom, povećanju autonomije Pokrajine.

U radu ćemo analizirati glavne teme i platforme na kojima su politički akteri izbora zasnovali svoje kampanje. Ukazaćemo na izvesne specifičnosti ovog izbornog procesa u odnosu na prethodne, kao i na glavni socijalni rasep, vidljiv iz karaktera kampanje i izbornih rezultata.

Institucionalni okvir: izborna pravila

Aktuelni izborni okvir usvojen je 2004, uz kasnije unete modifikacije.^[1] Izborni sistem je mešoviti; u Skupštinu se 60 poslanika bira po proporcionalnom, a 60 po većinskom dvokružnom izbornom sistemu (s dva najbolje plasirana kandidata u drugom izbornom krugu). Za proporcionalnu komponentu izbora postavljen je cenzus na nivou republičkog: 5 odsto. Analogno tom odnosu pokrajinskog i republičkog rešenja, umesto cenzusa od 5 odsto propisan je i „prirodni prag“^[2] za partije nacionalnih manjina, kao mehanizam afirmativne akcije. Za kandidovanje izbornih lista po proporcionalnom izbornom sistemu potrebno je sakupiti 6.000 potpisa, za

[1] Pokrajinska skupštinska odluka o izboru poslanika u Skupštinu Autonomne Pokrajine Vojvodine, „Službeni list AP Vojvodine“, br. 12/04, 20/08, 5/09, 18/09, 23/10 i 1/12.

[2] Broj glasova potreban za osvajanje jednog poslaničkog mesta.

partije nacionalnih manjina 3.000,^[3] dok je za kandidaturu po većinskom izbornom sistemu potrebno 200 potpisa.

Jednokružni većinski izborni sistem, načelno, proizvodi ukрупnjavanje partijskog sistema i stabilizaciju izvršne vlasti. U slučaju većinskog dvokružnog sistema, kakav je na snazi u Vojvodini, postoje izvesna ograničenja. S jedne strane, on u izvesnoj meri podstiče ukрупnjavanje, dok s druge, u već fragmentisanom partijskom sistemu važi neizbežnost formiranja koalicija. Ukрупnjavanje o kome je reč, dakle, podrazumeva nagrađivanje velikih koalicija (okupljenih oko najvećih partija, kao što je Demokratska stranka) i kažnjavanje (manjih) partija sa slabim koalicionim kapacitetom (to su uglavnom ideološki „neprihvatljive stranke“; Sartori, 2003: 88-89). Međutim, napomena koja važi za sve većinske izborne sisteme jeste da, ukoliko postoji izražena heterogenost socijalne strukture i teritorijalna koncentrisanost određenih društvenih grupa, reducirajući efekti će u velikoj meri biti limitirani. Tako možemo očekivati da većinski deo izbornog sistema u Vojvodini dovede do disproporcionalne koristi za jednu koaliciju ili obe velike koalicije (one oko Demokratske stranke i Srpske napredne stranke), uz značajnu zastupljenost koncentrisane mađarske nacionalne zajednice. S druge strane, možemo očekivati da partije poput Liberalno-demokratske, Srpska radikalne stranke i Demokratske stranke Srbije, sa disperzovanom podrškom širom teritorije, a slabim koalicionim kapacitetom (ove partije se nalaze na ekstremima partijskog sistema), budu nesrazmerno malo predstavljene u pokrajinskom parlamentu. Takvi reducirajući efekti vidljivi su na rezultatima prethodnih izbora, na kojima je nesrazmerno dobit ostvarila koalicija oko DS-a, usled čega je formirala izuzetno stabilnu pokrajinsku vladu.^[4] Da li je većinski element mešovitog sistema proizveo slične posledice i na izborima 2012, biće razmotreno u daljem tekstu.

Izborna kampanja u Vojvodini: Problemi od početka

Pre analize glavnih tema izborne kampanje u Vojvodini nužno je napraviti nekoliko napomena. Naime, od uspostavljanja (minimalne) demokratije u Srbiji nijednom se nije desilo da za isti dan budu raspisani izbori na svim nivoima. Takva situacija ima negativne posledice u tom smislu što stvara izvesnu „distorziju“ u biračkoj volji. Opšte je mesto u političkim naukama da, kada su istovremeno raspisani parlamentarni i predsednički izbori, harizmatični predsednički kandidat stvara dodatnu prednost za svoju partiju (koaliciju) na parlamentarnim izborima (Orlović, 2011: 46).

[3] Ovo rešenje su u više navrata kritikovale partije nacionalnih manjina, budući da je za njihovo *osnivanje* potrebno sakupiti 1.000 potpisa. Ističe se da je gotovo svim partijama nacionalnih manjina teško izvodljivo da sakupe 3.000 potpisa za pokrajinske, a naročito 10.000 potpisa za kandidaturu liste na republičkim parlamentarnim izborima. O ovome vidi: Aron Čonka, *Dnevnik*, 19. mart 2012; kao i: Crnogorska partija (sajt), Otvoreno pismo, <http://www.crnogorskapartija.rs/>.

[4] Vidi: Pokrajinska izborna komisija (sajt), Izveštaj o ukupnim rezultatima izbora u Skupštinu Autonomne Pokrajine Vojvodine raspisanih za 11. maj 2008. godine, http://www.pik.skupstinavojvodine.gov.rs/sadrzaj/2008izvestajorez_ultatima2008.pdf.

Slično tome, kada su istovremeno raspisani izbori za više i niže nivoe vlasti, kampanja za viši nivo neminovno utiče na veliki broj birača prilikom odlučivanja na izborima za niži nivo vlasti, što znači da pokrajinski izbori neće u potpunosti biti refleksija biračke volje, budući da će se birači često odlučivati na osnovu marketinškog „bombardovanja“ republičke kampanje.^[5] Razdvojenost izbora bi, s druge strane, omogućila da se birači fokusiraju na konkretan nivo vlasti, procene ponudu i vlastite potrebe (tada bi bilo zamislivo da birač DS-a na republičkim izborima glasa za SNS na lokalnim, budući da je reč o drugim kadrovima i drugačijim potrebama sredine). Stoga je pokrajinska izborna kampanja bila „u senci“ republičke kampanje, uz nedostatak slobodnog medijskog prostora. Medijski prostor Vojvodine, odnosno regionalnih medija, i inače je „sporna odrednica“, budući da su pokrajinske televizije i štampa slabog dometa, finansijski i organizaciono (uprkos određenom napretku RTV u poslednjem periodu). Ovo nipošto ne znači da „vojevođanske“ kampanje nije bilo u izvesnoj meri na nacionalnim programima, ali je zaključak da bi kampanja u tim, kao i vojevođanskim medijima, imala istaknutije mesto da su izbori bili razdvojeni.

Politička ponuda i glavne teme izborne kampanje

Pokrajinska izborna komisija, kada je reč o proporcionalnom izbornom sistemu, proglasila je 14 izbornih lista za Vojvodinu.^[6] Izborna kampanja podnosilaca ovih lista bila je usredsređena na dva glavna pitanja, često neraskidivo povezana; reč je o mantričkom pitanju autonomije Vojvodine i ekonomskom razvoju pokrajine. Do velike opterećenosti ovim problemima došlo je usled teške ekonomske situacije u Vojvodini („žitnici Evrope“, čiji je bruto društveni proizvod ispod proseka republičkog nivoa). U ovakvoj atmosferi pojedini akteri su počeli da menjaju stav, „opipavajući puls“ biračkog tela koje postaje sve naklonjenije idejama autonomije. U ovoj naklonjenosti se očituje razlika između stavova pokrajinskih odbora u odnosu na stavove centralnih organa tih partija.^[7]

Među partije koje se najtransparentnije zalažu za stvaranje Vojvodine kao regiona sa zakonodavnom, izvršnom i sudskom vlašću, svakako se ubrajaju Savez vojevođanskih Mađara i Liga socijaldemokrata Vojvodine. Snažan sukob ovih partija prisutan je iz mandata odlazeće republičke vlade (primera radi, usvajanje budžeta za 2011), pa se kao jasan plan SVM očitovale želja da se predstavi kao zastupnik interesa svih Vojvođana, a ne

[5] Vladimir Goati napominje da je izborni proces naročito komplikovan građanima Vojvodine, koje, kako kaže Goati, čeka „i peti listić“ (Vladimir Goati, *Vesti Radio-televizije Srbije*, RTS, 12. mart 2012).

[6] Vidi proglašene izborne liste za izbore u Skupštinu AP Vojvodine: Pokrajinska izborna komisija (sajt), <http://www.pik.skupstinavojvodine.gov.rs/Strana.aspx?s=izborneliste>.

[7] Duško Radosavljević napominje da, govoreći o DS-u i LDP-u „nema dilemu o tome da njihovi odbori iz Vojvodine apsolutno podržavaju jačanje autonomije“, u čemu, međutim, postoji problem s rukovodstvima tih stranaka (Duško Radosavljević, *Dnevnik*, 7. februar 2012). Ispostavilo se da je do početka izborne kampanje u rukovodstvu LDP-a došlo do zvanične promene stava.

samo mađarske nacionalnosti. Prema rečima Ištvana Pastora, u programu SVM „u fokusu politiziranja je i dalje Vojvodina“,^[8] ističući nadu da će „za njega glasati i Vojvodani koji nisu Mađari“.^{[9][10]}

I LSV je vodila kampanju s primarnim fokusom ove partije – radom na povećanju autonomije. Liga je birače izvestila da je u proteklom mandatu puno toga učinjeno donošenjem akata kojima se garantuje povratak imovine ili nadležnosti Vojvodini, kao i da je „važno da se uvede princip da se ne može nekažnjeno uzimati tuđe“.^[11] Naročito je upečatljiv bio predizborni spot u kom Nenad Čanak svira na tamburici partizansku pesmu „Mlada Vojvodanka“; cilj ovakve poruke je dvojak – obraćanje autonomnaškom, ali i antifashištki orijentisanom delu biračkog tela. Slogani LSV-a o borbi protiv fašizma i o bezbednosti: „Zato što živimo ovde“, „Da se niko ne boji svog jezika i svog prezimena“ i tome slično, naišli su na dobru percepciju u značajnom delu biračkog tela multikulture Vojvodine, naročito s obzirom na brojne zločine i incidente, ali i međuetničke sukobe koji su prethodili ovim izborima. Međutim, jedan događaj je predstavljao novinu i izbornu kampanju učinio dinamičnijom.

Zahtev NVO-a Vojvođanski klub i nekoliko drugih organizacija za stvaranjem federalne jedinice Vojvodina „uznemirio je duhove“. Mora se primetiti kompromitovanost termina *federalna jedinica* u percepciji biračkog tela, zahvaljujući iskustvu devedesetih. Ipak, ovaj zahtev najviše su koristile LSV i SVM, koje su se postavile kao „sistemski“ politički akteri koji ne žele federalizaciju, već široku autonomiju (odnosno status regiona). Ove partije, često opterećene optužbama za separatističko delovanje, zauzele su čvrst, negativan stav prema ovoj ideji i time prošile svoje kapacitete za privlačenje biračkog tela (naročito LSV).

Negativnu reakciju prema inicijativi za federalizaciju iskazao je i Pokrajinski odbor DS-a (lista „Izbor za bolju Vojvodinu – Bojan Pajtić“), koji se predstavlja kao opcija koja zagovara izvesno, postepeno, povećanje autonomije Vojvodine, kao kompromis između tipično autonomnaških zahteva i „centrale u Beogradu“. Funkcioner DS-a Dušan Elezović ističe da proces prebacivanja nadležnosti na nivo pokrajine nije završen, te da će DS insistirati na tome u predstojećem periodu.^[12] Na simboličkoj ravni, slogan koji je predstavio nosilac liste Bojan Pajtić („Obećavaju nam brda i doline, a nama je stalo do ravnice“) pokazuje vešto balansiranje kojim se pridobija veliki deo vojvođanskog biračkog tela, uz odsustvo pokretanja potencijalno štetnih *glasnih* apela za povećanje autonomije. S druge strane, bez želje da jasnije i konkretnije otvori temu decentralizacije, DS se fokusira na poslednji izraženiji uspeh stranke – status kandidata za ulazak u EU, te kampanju situira oko ekonomskih benefita koji očekuju Vojvodinu sticanjem statusa kandidata.

[8] Ištvan Pastor, *Dnevnik*, 24. mart 2012.

[9] Ištvan Pastor, *Dnevnik*, 16. april 2012.

[10] I druge stranke (ili koalicije stranaka) nacionalnih manjina čije su izborne liste proglašene takođe su kao važan cilj istakle borbu za autonomiju Vojvodine.

[11] Nenad Čanak, *Vesti online*, <http://www.vesti-online.com/Vesti/Srbija/218664/Canak-LSV-nece-odustati-od-vojev-odanskeimovine>.

[12] Dušan Elezović, *Odluka 2012*, TV B92, 23. april 2012.

Ujedinjeni regioni Srbije ponudili su asimetričnu regionalizaciju, *očuvanjem* (ne i povećanjem) autonomije Pokrajine, uz stvaranje drugih regiona kao „srednjeg nivoa“ autonomije, i borbe za šire nadležnosti lokalnih samouprava.^[13] Ovakav decentralizatorski, ali ne i „vojvođanski“ apel, potvrdio je imidž URS-a kao koalicije s pečatom „južno od Save i Dunava“, pri čemu očituje i napetosti koje sa sobom nosi radikalno nasleđe Maje Gojković (liderke Narodne partije u okviru URS-a) u biračkom telu.

Očevidna je promena kursa LDP-a (lista Vojvođanski preokret), koja je na ovim izborima direktno pozvala na stvaranje Vojvodine kao regiona sa zakonodavnom, izvršnom i sudskom vlašću. Lider Preokreta Čedomir Jovanović upozorava da „nema ništa od moderne Vojvodine ukoliko zajedno ne promenimo Ustav ove zemlje“.^[14] Međutim, najveće iznenađenje vojvođanske kampanje priredile su desničarske partije koje imaju dugu istoriju borbe protiv „otcepljenja“ i zalaganja za centralizam.

SNS (lista Pokrenimo Vojvodinu), kada je reč o autonomiji, zauzela je značajno blaži stav nego što je to ranije bio slučaj. Ova stranka istakla je da je neophodno zadržati nadležnosti koje Vojvodini garantuje Ustav, kao i da ih je potrebno bolje koristiti. Za Statut APV, ranije oštro kritikovan, sada se navodi da je sporan u pojedinostima i da će, s obzirom na to da je u toku postupak ocenjivanja ustavnosti tog akta pred Ustavnim sudom, SNS „prihvatiti i poštovati odluku tog suda“;^[15] osnovna tema kampanje nisu nadležnosti, već kritika aktuelne vlasti koja ih ne koristi u dovoljnoj meri i na adekvatan način.^[16] Čak je i Socijalistička partija Srbije (lista SPS-PUPS-JS-SDPS^[17]) zauzela stav da je potrebna autonomija, ali „bez i najmanjeg nagoveštaja elemenata državnosti“.^[18] Ipak, iako je vidan pomak u korist autonomije, SNS i SPS su se uzdržavale od otpočinjanja ove teme. Njihov fokus izborne kampanje bio je na ekonomskim reformama. SNS je insistirala na dvostruko većim sredstvima za podsticaje u poljoprivredi, smanjenju upravnog aparata i tome slično, dok je SPS akcenat stavila na intervencionizam na širokom planu, u stilu klasičnih levičarskih politika.^[19]

DSS i Dveri su se, očekivano, nedvosmisleno negativno odredile po pitanju autonomije. Kada je reč o ekonomskim i drugim društvenim planovima, ove partije nisu ponudile novine u odnosu na republičku kampanju; dok se DSS pozicionirala oko plana vojnopolitičke neutralnosti, Dveri su promovisale svoje već poznate „porodične vrednosti“. SRS je unela izvesne novine, promovišući borbu protiv (povećanja) autonomije

[13] Saša Pavlov, *Dnevnik*, 11. april 2012.

[14] Čedomir Jovanović, Skup u Novom Sadu, sajt Liberalno-demokratske partije, <http://istina.ldp.rs/Liberalno-demokratska-partija/16548/U-vladu-s-jasnom-podrskom-i-jasnim-planovima.shtml>.

[15] Igor Mirović, *Dnevnik*, 16. april 2012.

[16] Politikolog Jovan Komšić smatra da je ovo prvi put da „politički akteri iz te stranke imaju afirmativan odnos prema Vojvodini, što se može tumačiti i kao određeni indikator prilagođavanja političkih elita stvarnosti“ (Jovan Komšić, *Dnevnik*, 31. mart 2012).

[17] Socijaldemokratska partija Srbije na vojvođanskim izborima ušla je u koaliciju s pomenutim partijama, što je deo javnosti ocenio kao (negativno) iznenađenje.

[18] Dušan Bajatović, *Dnevnik*, 24. mart 2012.

[19] Dušan Bajatović, *Jedan na jedan*, RTV 1, 30. mart 2012.

stavom da je samo ustavni okvir autonomije primeren i ne vodi u separatizam, a da se drugi akti moraju preispitati te da je Pokrajina preuzela previše ingerencija od lokalnih samouprava, koje moraju jačati po pitanju delokruga rada.^[20]

Izborni rezultati

Rezultati izbora po proporcionalnom izbornom sistemu najavili su formiranje nove-stare proevropske koalicije. Lista „Izbor za bolju Vojvodinu – dr Bojan Pajtić“ osvojila je relativnu većinu glasova – 20, 98 odsto, zatim sledi Pokrenimo Vojvodinu sa 18,32 odsto, SPS –PUPS–JS–SDPS s 11,26 odsto, LSV s 11,04 odsto, SRS sa 6,3 odsto, SVM sa 6,15 odsto i DSS s 5,92, dok cenzus od 5 odsto nisu dostigli URS, Vojvođanski preokret, Dveri i Srpska demokratska stranka, kao što nijedna od preostalih stranaka nacionalnih manjina nije prešla za njih određen cenzus.^[21] Rezultati izbora prikazani su u tabeli koja sledi; očigledan je benefit koji je većinski sistem doneo koaliciji oko DS-a, kao i 2008. godine.

Tabela 2: Rezultati pokrajinskih izbora održanih maja 2012.^[22]

Partija (koalicija)*	Osvojeni mandati po proporcionalnom sistemu	Osvojeni mandati po većinskom sistemu	Ukupno osvojenih mandata
Izbor za bolju Vojvodinu	16	40	56
Liga socijaldemokrata Vojvodine	8	2	10
Srpska radikalna stranka	5	0	5
Pokrenimo Vojvodinu	14	8	22
Demokratska stranka Srbije	4	0	4
Vojvođanski preokret	0	1	1
SPS–PUPS–JS–SDPS	9	4	13
Savez vojvođanskih Mađara	4	4	8

* Zbog preglednosti tabelarnog prikaza nije naveden pun naziv podnosioca izborne liste, odnosno predlagača kandidata. Treba pomenuti i da u vreme pisanja teksta još uvek nisu bili sprovedeni izbori za opštinu Novi Kneževac, čije je ponavljanje naložila opštinska izborna komisija. Stoga je konačan rezultat 119 izabranih poslanika.

[20] Saša Santovac, *Otvoreni ekran*, Kanal 9, 24. april 2012.

[21] Izvor: Pokrajinska izborna komisija (sajt), <http://www.pik.skupstinavojvodine.gov.rs/>.

[22] Izvor: Pokrajinska izborna komisija, <http://www.pik.skupstinavojvodine.gov.rs/Aktuelnosti.aspx?v=2&id=171>. Napominjemo da je reč o konačnim rezultatima izbora po proporcionalnom izbornom sistemu i preliminarnim rezultatima po većinskom izbornom sistemu. Ipak, suštinski odnos snaga u parlamentu je očevidan, te nam pruža mogućnost analize bez obzira na eventualne naknadne modifikacije rezultata.

Zaključci o kampanji i rezultatima izbora

Ono što je zajedničko republičkoj i pokrajinskoj kampanji jeste odsustvo koherentnih i kompleksnih socijalnoekonomskih programa političkih partija. Premda su se partije bavile gorućim ekonomskim problemima, obećanja i planovi su bili suviše uopštenog karaktera, a kada su i predstavljane konkretne mere, bilo je reči o pojedinačnim merama. Nije predstavljena strategija opšteg razvoja društva, povezana u najvažnijim društvenim oblastima uzročno-posledičnim mehanizmima (privreda, obrazovanje, zdravstvo, infrastruktura...). Predstavljani planovi su počivali na nekoliko tačaka, uglavnom animirajući glasače *catch-all* konstrukcijama.

Važna promena u odnosu na prethodne pokrajinske izbore jeste povećanje broja relevantnih aktera koji zagovaraju povećanje vojvođanske autonomije, ili (u najmanju ruku) ne insistiraju na njenom smanjenju. Logičan zaključak jeste da se partije prilagođavaju realnosti u kojoj sve veći broj vojvođanskih birača širu autonomiju posmatra kao poželjan politički cilj. Stoga zaključujemo da je najznačajniji socijalni rascep u biračkom telu Vojvodine rascep na relaciji *centar-periferija*, odnosno rascep između centralističkog i decentralističkog koncepta, državnog uređenja, ali i kulturnog i identitetskog modela. Smatramo da će ovaj rascep, imajući u vidu trendove, na dugoročnom planu biti prevladan u korist „periferije“, kako podrškom u biračkom telu tako i reformskim rešenjima vlasti.

Izborni rezultati najavljuju da će DS imati glavnu ulogu u formiranju vojvođanske vlade četvrti mandat zaredom. Ovo je njen najbolji rezultat u poređenju sa izborima na republičkom nivou i izborima na nivou grada Beograda, doduše, najvećim delom zahvaljujući karakteru izbornog sistema. Ipak, možemo zaključiti da posebnu izbornu prednost nosi i imidž nosioca izborne liste Bojana Pajtića u Vojvodini, kao što je slučaj s Draganom Đilasom u Beogradu. Naravno, ne sme se zaboraviti i izvesna prednost rezultata prethodne pokrajinske vlade u odnosu na republički nivo. Izrazito stabilna vlada imala je poziciju da vrši vlast u punom mandatu bez većih afera i unutarkoalicionih konflikata, dok je u njenom mandatu došlo do pomaka s vraćanjem imovine i nadležnosti Pokrajini, Vojvodina je dobila svoje stalno predstavništvo u Briselu (s druge strane, odgovornost za ekonomske probleme uglavnom se prebacivala na republičku vladu, što je i najlogičnije, poredeći obim nadležnosti i finansijsku moć Republike i Pokrajine). Pomenuta *meka* autonomaška pozicija Pokrajinskog odbora DS-a ovim je dobila značaj, usled rasta popularnosti ideje o autonomiji (i odličan rezultat LSV-a treba razumevati u istom „ključu“). Formiranje pokrajinske izvršne vlasti će u velikoj meri zavisiti od dogovora republičkog nivoa. Premda DS može, u dogovoru sa samo jednim podnosiocem izborne liste, da oformi parlamentarnu većinu, očekivano je da će, prvenstveno usled direktiva „sa viših instanci“, u dogovor uključiti više aktera. S obzirom na prethodna savezništva, i ona najavljivana, parlamentarna većina bi trebalo da bude formirana saradnjom koalicije oko DS-a, koalicije oko SPS-a (izuzev ukoliko se SPS na republičkom nivou ne opredeli za saradnju sa SNS-om, što je malo verovatno – verovatnije je da će se ta alternativa koristiti kao jak adut u pregovorima), LSV-a i SVM-a (i, verovatno, jednog poslanika LDP-a).

Ovaj zbir ukazuje na veoma stabilnu vladu, s podrškom više od dve trećine pokrajinskog parlamenta.

Uzevši u obzir specifičnu težinu koju u okviru DS-a nosi pokrajinska struja i izražena autonomaška stremljenja većine koalicionih partnera, može se očekivati nastavak borbe za nadležnosti, imovinu i izvorne prihode APV-a. Na kraju, ovi izbori su pokazali da se percepcija velikog dela vojvođanskog biračkog tela menja, usled čega i ponašanje političkih aktera, te da autonomija sve više postaje „jedina igra u šoru“.

Elections and the Election Campaign in Vojvodina

Abstract

This paper discusses the elections for the Assembly of the Autonomous Province of Vojvodina held in May 2012, focusing on the election campaign, the electoral system and their consequences for the parliamentary scene of Vojvodina. The paper outlines the key protagonists of the electoral process, analyses the central topics in relation to which the protagonists have positioned themselves, and presents some conclusions on the distinctiveness of the campaign. Finally, the results of the election and the most likely structure of the future executive government in Vojvodina are presented.

Key words

Elections, electoral system, election campaign, Vojvodina, specificity.

Literatura

- Orlović, Slaviša (2011). „Partijski sistem Srbije“, *Partije i izbori u Srbiji: 20 godina*. Beograd: Fondacija Friedrich Ebert Stiftung i Fakultet političkih nauka - Centar za demokratiju.
- Sartori, Đovani (2003). *Uporedni ustavni inženjering: strukture, podsticaji i ishodi*. Beograd: Izdavačko preduzeće „Filip Višnjić“.
- Stojiljković, Zoran (2008). *Partijski sistem Srbije*. Beograd: Službeni glasnik.

Pravni akti

Pokrajinska skupštinska odluka o izboru poslanika u Skupštinu Autonomne Pokrajine Vojvodine, „Službeni list AP Vojvodine“, br. 12/04, 20/08, 5/09, 18/09, 23/10 i 1/12.

Internet izvori

- Crnogorska partija, Otvoreno pismo, <http://www.crnogorskapartija.rs/> (datum posete 4. maj 2012).
- Nenad Čanak, Vesti online, <http://www.vesti-online.com/Vesti/Srbija/218664/Canak-LSV-nece-odustati-od-vojvodanske-imovine> (datum posete 5. maj 2012).

- Čedomir Jovanović, sajt Liberalno-demokratske partije, Skup u Novom Sadu, <http://istina.lpd.rs/Liberalno-demokratska-partija/16548/U-vladu-s-jasnom-podrskom-i-jasnim-planovima.shtml> (datum posete 6. maj 2012).
- Pokrajinska izborna komisija, <http://www.pik.skupstinavojvodine.gov.rs/> (datum posete 15. maj 2012).
- Pokrajinska izborna komisija, <http://www.pik.skupstinavojvodine.gov.rs/Aktuelnosti.aspx?v=2&id=171> (datum posete 21. maj 2012).
- Pokrajinska izborna komisija, <http://www.pik.skupstinavojvodine.gov.rs/Strana.aspx?s=izborneliste> (datum posete 1. maj 2012)
- Pokrajinska izborna komisija, Izveštaj o ukupnim rezultatima izbora u Skupštinu Autonomne Pokrajine Vojvodine raspisanih za 11. maj 2008. godine, <http://www.pik.skupstinavojvodine.gov.rs/sadrzaj/2008izvestajorezultatima2008.pdf>, (datum posete 4. maj 2012).

Televizijski i štampani mediji

- Bajatović, Dušan, *Dnevnik*, 24. mart 2012.
- Bajatović, Dušan, *Jedan na jedan*, RTV 1, 30. april 2012.
- Čonka, Aron, *Dnevnik*, 19. mart 2012.
- Elezović, Dušan, *Odluka 2012*, TV B92, 23. april 2012.
- Goati, Vladimir, *Vesti Radio-televizije Srbije*, RTS, 12. mart 2012.
- Komšić, Jovan, *Dnevnik*, 31. mart 2012.
- Mirović, Igor, *Dnevnik*, 16. april 2012.
- Pastor, Ištvan, *Dnevnik*, 16. april 2012.
- Pastor, Ištvan, *Dnevnik*, 24. mart 2012.
- Pavlov, Saša, *Dnevnik*, 11. april 2012.
- Radosavljević, Duško, *Dnevnik*, 7. februar 2012.
- Santovac, Saša, *Otvoreni ekran*, Kanal 9, 24. april 2012.

UDC 342.8:329(497.11)"2012."

Predizborne koalicije u Srbiji 2012.

Sažetak

Predmet ovog rada su predizborne koalicije na izborima u Srbiji 2012. godine. Period pre raspisivanja izbora obeležili su pregovori oko predizbornih koalicija. Postoji više razloga i motiva za ulazak u predizborne koalicije. Velike stranke nastoje da se nametnu kao stožerne stranke i lideri svog bloka partija. Male stranke imaju „strah od cenzusa“, za koji pojedine partije nisu bile sigurne da ga mogu preskočiti, a većina partija nastoji da postigne „sinergetski efekat“. Na listi SNS-a mandate je dobilo 11 partija i organizacija a na listi DS-a 7. Zahtevi malih partija najčešće nisu bili u skladu sa njihovim uporištem u biračkom telu i njihovom izbornom snagom. Na ovim izborima partije nacionalnih manjina su međusobno bile konkurentnije nego ranije. Za manjinske stranke važio je sindrom „dva Srbina – tri partije“. Sastavljanje izbornih lista po novim pravilima imalo je svoje unutarpartijske i međupartijske posledice. Nije lako zadovoljiti kriterijume da na listi budu zastupljeni visoki funkcioneri, jedna trećina žena, teritorijalna zastupljenost opština, gradova i regiona, ali kako nagraditi lokalne političare koji imaju dobre rezultate i koji mogu doneti najviše glasova. S obzirom na to da su održani opšti izbori na različitim nivoima su formirane i različite predizborne koalicije (na republičkom nivou jedna, u Vojvodini druga, a u Beogradu treća). Koalicioni dogovori su igrali važnu ulogu oko preusmeravanja podrške u drugom krugu predsedničkih izbora. Na formiranje vlade u Srbiji ključna pitanja su: pitanje partnera, pitanje premijera, pitanje programa i pitanje podele resora.

Ključne reči

Predizborne koalicije, sinergetski efekat, izborne liste, mandati

* Autor je vanredni profesor Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Beogradu. Ovaj tekst je rezultat rada na projektu „Politički identitet Srbije u regionalnom i globalnom kontekstu“ (evidencioni broj: 179076; rukovodilac projekta prof. dr Vesna Knežević Predić), koji se realizuje u okviru Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Beogradu, a finansira ga Ministarstvo prosvete i nauke Republike Srbije.

U ovom tekstu bavimo se pitanjem koalicija na izborima u Srbiji 2012. godine. Koalicija se određuje kao skup političkih aktera koji su se udružili kako bi maksimalizovali korist. Drugim rečima, predstavljaju organizacije i pojednice koji se ujedinjuju i udružuju svoje resurse i stručnost da bi uvećali snagu za što uspešnije ostvarivanje postavljenog cilja (Orlović, 2012). Ovi izbori su karakteristični po nekoliko stvari. Najpre, posle dužeg vremena održani su izbori na svim nivoima – opšti izbori. Drugo, izbori su održani po nešto izmenjenim izbornim pravilima. Treće, istovremeno su održani parlamentarni i predsednički izbori, što je uticalo i na preplitanje koalicionih dogovora i podrške partija i kandidata.

1. Predizborne koalicije

Koalicije mogu biti predizborne i postizborne. Predizborne koalicije predstavljaju povezivanje i udruživanje stranaka u izborne saveze s ciljem da se povećaju šanse za uspeh na izborima. Najčešće su male stranke zbog izbornog cenzusa zainteresovane za predizborne koalicije.

1.1. Prva faza - ko će s kim

Ne samo prvu fazu izborne kampanje već i period pre raspisivanja izbora obeležili su pregovori oko predizbornih koalicija. Postoji više razloga i motiva za ulazak u predizborne koalicije. Velike stranke nastoje da se nametnu kao stožerne stranke i lideri svog bloka partija. Male stranke imaju „strah od cenzusa“, za koji pojedine partije nisu bile sigurne da ga mogu preskočiti, a većina partija nastoji da postigne „sinergetski efekat“.

1.1.1. Stožerne stranke i „sinergetski efekat“

Kada je reč o „sinergetskom efektu“ kao motivu za predizborne koalicije, podsticaj i podstrek za udruživanje postoji ako se očekuje da će korist od udruživanja nadmašiti troškove ili štetu, odnosno ako će se ostvariti bolji rezultat nego kada se nastupa samostalno. Velike partije su nastojale da

se javnosti predstave kao stožer okupljanja opozicije (SNS) i vladajuće koalicije (DS), ali nisu bile sigurne kome će se pre ili kasnije privoleti manje stranke.

Srpska napredna stranka (SNS) najpre je postigla dogovor da ulazi u koaliciju sa Novom Srbijom (NS) Velimira Ilića, zatim sa Pokretom snaga Srbije – Bogoljub Karić (PSS-BK) i sa Pokretom socijalista (PS) Aleksandra Vulina. Zatim su potpisali sporazum o zajedničkom učešću na izborima s Asocijacijom malih i srednjih preduzeća i preduzetnika Srbije (APPS), (*Danas*, 29. 2. 2012). Kasnije su se dogovorili sa Koalicijom udruženja izbeglica u Republici Srbiji. Lista je podneta pod nazivom: Pokrenimo Srbiju – Tomislav Nikolić (Srpska napredna stranka, Nova Srbija, Asocijacija malih i srednjih preduzeća i preduzetnika Srbije, Koalicija udruženja izbeglica u Republici Srbiji, Pokret snaga Srbije – BK, Narodna seljačka stranka, Bošnjačka narodna stranka, Demokratska partija Makedonaca, Romska partija, Pokret vlašskog ujedinjenja, Pokret socijalista, Pokret privredni preporod Srbije) (*Vreme*, 3. 5. 2012).

Ova lista je osvojila sledeći broj glasova i mandata:

Pokrenimo Srbiju – Tomislav Nikolić (940.659)	73
Srpska napredna stranka	55
Nova Srbija	8
Pokret snaga Srbije – BK	2
Bošnjačka narodna stranka	1
Pokret socijalista	1
Koalicija udruženja izbeglica u Republici Srbiji	1
Narodna seljačka stranka	1
Romska partija	1
Demokratska partija Makedonaca	1
Pokret privredni preporod	1
Asocijacija malih i srednjih preduzeća i preduzetnika Srbije	1

Demokratska stranka (DS) – za razliku od prethodnih parlamentarnih izbora kada je DS u okviru liste „Za evropsku Srbiju“ izašla sa G17 plus, LSV, Sandžačkom demokratskom partijom Rasima Ljajića i SPO, na ovim izborima DS je izašla sa znatno manje partnera. Na zajedničkoj listi više nisu bili G17 plus i SPO. LSV Nenada Čanka je predložila princip po kojem na listi DS traži broj mesta srazmerno procentu osvojenih glasova u Vojvodini. S obzirom na to da je LSV izašla samostalno na pokrajinske izbore (kao i na lokalne), onaj broj glasova koji osvoji u Vojvodini računao se kao njen ulog na republičkom nivou (*Politika*, 29. 2. 2012). Socijaldemokratska partija Srbije (SDPS) na čelu sa Rasimom Ljajićem dugo je prolongirala da saopšti sa kim će na izbore. Pregovarali su sa Savezom samostalnih sindikata Srbije, SPS i DS. Ipak im je najbliži ostao DS, samo je bilo pitanje da li će dobiti broj mandata koliko su tražili. Na kraju su „ispregovarali“ sedam mandata za stranku i dva za predstavnike sindikata. Lista „Izbor za Bolji život – Boris Tadić“ prijavljena je kao jedinstvena, a na njoj su bili: DS, SDPS, LSV, DHSS, Zeleni Srbije, DSH, bivši članovi SPO i predstavnici sindikata.

Ova lista osvojila je sledeći broj glasova i mandata:

Izbor za bolji život - Boris Tadić (863.294)	67
Demokratska stranka	49
Socijaldemokratska partija Srbije (7 + 2 sindikati)	9
Liga socijaldemokrata Vojvodine	5
Demohrišćanska stranka Srbije	1
Zeleni Srbije	1
Demokratski savez Hrvata	1
Izvorni Srpski pokret obnove	1

I DS i SNS, kao najjače stranke, nekritički su na svojim listama „šlepali“ manje stranke kako bi proizvele utisak pobednika. Zahtevi malih partija najčešće nisu bili u skladu sa njihovim uporištem u biračkom telu i njihovom izbornom snagom. U prethodnom periodu, pokazalo se da male stranke imaju više strategija: prelazak cenzusa, ulazak u parlament, formiranje poslaničkog kluba, ulazak u vladu, kao i trgovina i ucena kod krhkih većina. Sindikati su u predvečerje izbora više pričali o poslaničkim i ministarskim mestima, a manje o socijalno-ekonomskom dijalogu, o pravima zaposlenih i programskim principima. Rukovodstva su radije vodila računa kako i gde da se „udenu, uhlebe i ušeme“. Radnicima od toga teško da će biti bolje.

1.1.2. Manje stranke i „strah od cenzusa“

Izborni cenzus od pet odsto, koji u zavisnosti od izlaznosti može da iznosi oko 200.000, osim za DS i SNS, za većinu partija predstavlja noćnu moru. Male partije imaju strah od cenzusa, ali i od velike koalicije. Na predizbornoj berzi izrazi „miraz“ i „udavača“ najviše su se vezivali za PUPS i SDPS.

SPS-PUPS-JS je jedna od retkih koalicija koja je imena sve tri članice navela u nazivu liste. Dok je Ljajić bio usmeren uglavnom samo levo, PUPS je koketirao i levo i desno. Od SPS je tražio i dobio trećinu mesta na listi. U jednoj fazi pregovora predsednik PUPS Krkobabić je upozorio: „Ako nam socijalisti uskoro ne odgovore, ponudiću razgovore Tadiću, Nikoliću i Ljajiću“ (*Večernje novosti*, 22. 2. 2012). Odluku o zajedničkom nastupu sa socijalistima ranije je doneo lider Jedinствene Srbije Dragan Marković Palma. Na osnovu koalicionog sporazuma, SPS će dobiti 54 odsto, PUPS 30, a JS 17 odsto mandata. Ova koalicija je kao i na prethodnim izborima, na svojoj listi imala i Pokret veterana Srbije, koji je dobio jedno mesto.

Broj glasova i mandata ove liste je sledeći:

Ivica Dačić - SPS, PUPS, JS (567.689)	44
Socijalistička partija Srbije	24
Partija ujedinjenih penzionera Srbije	12
Jedinствena Srbija	7
Pokret veterana Srbije	1

Koaliciju Preokret, u osnovi, činili su Liberalno demokratska partija (LDP) i Srpski pokret obnove (SPO). Sa LDP kao ključnom strankom Preokret je spojio do juče nespojivo - Ravnu goru (Draže Mihailovića) i Goli otok (Jova Kapičića). SPO je na zajedničkoj listi trebalo da dobije pet mesta, a dobio je četiri. Sa njima je i SDU Žarka Koraća. LDP je ustupio dva mesta Asocijaciji samostalnih i nezavisnih sindikata (ASNS, Ranka

Savić i Dragan Milovanović). Njima se pridružila i Bogata Srbija Zaharija Trnavčevića. Lista Čedomir Jovanović - Preokret ima osam članica (Liberalno-demokratska partija, Srpski pokret obnove, Socijaldemokratska unija, Bogata Srbija, Vojvodanska partija, Demokratska partija Sandžaka, Zelena ekološka partija - Zeleni, Partija Bugara Srbije).

Ova lista osvojila je sledeći broj glasova i mandata:

Čedomir Jovanović - Preokret (255.546)	20
Liberalno-demokratska partija	14
Srpski pokret obnove	4
ASNS	2
Bogata Srbija	1
Socijaldemokratska unija	1

Ujedinjeni regioni Srbije (URS) u više navrata su javno saopštavali da će na izbore izaći samostalno. URS nije registrovan kao stranka. To je koalicija osam partija (G17 Plus, Zajedno za Šumadiju, Živim za Krajinu, Narodna partija Maje Gojković, Bunjevačka partija, Koalicija za Pirot, Vlaška demokratska stranka iz Negotina, Sandžačka narodna partija), zatim tridesetak grupa građana iz Aleksandrovca, Babušnice, Bele Crkve, Bele Palanke, Bojnika, Požarevca, Smedereva, Surčina itd. (*Vreme*, 3. 5. 2012). Ključna stranka u okviru URS nesumnjivo je G17 plus. Ova lista je osvojila:

Ujedinjeni regioni Srbije (215.666)	16
G17 plus	9
	(8 + Koalicija za Pirot 1)
Zajdno za Šumadiju	3
Narodna partija	2
Pokret Život za Krajinu	2

Dveri su, ne računajući SNS, koja je nastala rascepom SRS, jedno od najvećih novosti na političkoj sceni Srbije. Ponudile su predizbornu koaliciju DSS, SRS, NS i SNS, ali nisu dobile odgovor. Ova lista je izašla samostalno na izbore kao grupa građana Dveri za život Srbije i nisu prošli cenzus, osvojivši 4,33 odsto glasova (*Politika*, 15. 3. 2012).

Pokret radnika i seljaka čine 32 organizacije, od kojih su tri političke stranke: Građanska inicijativa Goranaca, Vlaška demokratska stranka Srbije i Ujedinjena seljačka stranka. Osim njih, u Pokretu su i Unija malinara, Asocijacija poljoprivrednika, manje sindikalne organizacije i lokalni politički pokreti. Ova lista nije prošla cenzus osvojivši 1,46 odsto.

1.1.3. Manjinske liste - sindrom „dva Srbina - tri partije“

Na ovim izborima partije nacionalnih manjina su međusobno bile konkurentnije nego ranije.

Mađari - Od mađarskih stranaka, Savez vojvodanskih Mađara (SVM) izašao je samostalno pod listom: Savez vojvodanskih Mađara - Istvan Pastor, osvojivši 68.323 glasova i pet mandata. Pored njih, izlazak na izbore najavljivala je i Koalicija Mađarski zaokret, koju su činili: Građanski savez Mađara (GSM), Pokret mađarske nade (PMN), Demokratska stranka vojvodanskih Mađara (DSVM) i Demokratska zajednica vojvodanskih

Mađara (DZVM) (*Blic*, 25. 2. 2012). Međutim, jedan broj ovih stranaka je izašao u okviru liste: Sve zajedno (Bošnjačka demokratska zajednica (BDZ), Građanski savez Mađara (GSM), Demokratska zajednica vojvodanskih Mađara (DZVM) i Slovačka stranka) - Emir Elfić. Ova lista osvojila je 24.993 glasova i jedan mandat.

Bošnjaci su, osim u okviru koalicije Sve zajedno, izašli i sa listom Stranka demokratske akcije Sandžaka - Sulejman Ugljanin, koja je osvojila 27.708 glasova i dva mandata.

Albanci - Albanske stranke na jugu Srbije dele se na one koje učestvuju na parlamentarnim izborima i one koje učestvuju samo na lokalnim, kao što je Demokratska partija Albanaca, predsednika opštine Preševo, Ragmi Mustafe. Koaliciju Albanaca Preševske doline (*Koalicioni i Shqiptarëve të lugines së Preshevës*) čine četiri partije: Partija za demokratsko delovanje (Rize Haljimija), Pokret za demokratski progres (Jonuza Muslija), Demokratska unija doline (Skendera Destanija) i Demokratska unija Albanaca (Rahmi Zulfić). Koalicija Albanaca Preševske doline osvojila je 13.384 glasova jedan mandat.

Vlasi - Nijedan od ponuđenih odgovora (NOPO) - Nikola Tulimirović - jeste politička stranka, koja je registrovana kao partija koja zastupa vlašku nacionalnu manjinu. Ova partija je otvorila debatu da li se pod „firmom“ partije nacionalnih manjina, za koje ne važi cenzus od pet odsto već prirodni prag, može zloupotrebljavati takvo zakonsko rešenje i registrovati stranka koja nema mnogo veze sa manjinama. Drugi na listi ove stranke bio je Đorđe Vukadinović. Nijedan od ponuđenih odgovora je osvojio 22.905 glasa i jedan mandat.

1.2. Druga faza predizbornih koalicija - sastavljanje izbornih lista

Ovogodišnji parlamentarni izbori u Srbiji održali su se po nešto izmenjenim izbornim pravilima. Uprkos otporu političkih partija, zahvaljujući zahtevima Evropske i Venecijanske komisije, tokom 2011. izmenjen je Zakon o izboru narodnih poslanika. Dve novine su ključne i partijama zadaju najviše problema. Prva je obaveza stranaka da sastave izborne liste koje će biti „zatvorene“ za birače i za stranke. Mandati se dodeljuju prema unapred utvrđenom redosledu na listi. Druga novina je obaveza podnosilaca liste da svaka treća osoba na listi bude predstavnik „manje zastupljenog pola“. Reč je o pozitivnoj diskriminaciji koja obezbeđuje jednu trećinu žena na izbornim listama, kako bi se povećao njihov procenat u parlamentu. Novim izmenama, Republička izborna komisija će najkasnije u roku od deset dana od dana objavljivanja ukupnih rezultata izbora „sve dobijene mandate sa izborne liste dodeliti kandidatima po redosledu na izornoj listi, počev od prvog kandidata sa liste“ (Zakon o izmenama i dopunama Zakona o izboru narodnih poslanika, „Službeni glasnik RS“, broj 36/11, usvojen 25. maja 2011). To deluje jednostavno, ali su partije bile suočene sa problemima koji su im do sada bili nepoznati. Sastavljanje izbornih lista po novim pravilima imalo je svoje unutarpartijske i međupartijske posledice. Nije lako zadovoljiti kriterijume da na listi budu zastupljeni visoki funkcioneri, jedna trećina žena, teritorijalna zastupljenost opština, gradova i regiona, ali kako nagraditi lokalne političare koji imaju dobre rezultate i koji mogu doneti najviše glasova. Problem je utoliko teži kada se radi o predizbornim koalicijama.

To naročito važi za one mnogobrojnije kao što su Ujedinjeni regioni Srbije. Male partije su imale motiv da se udruže kako bi prešle cenzus, ali što je više aktera na listi, može se dobiti manje mandata. Ako lista osvoji 15–20 mesta, a svaka od nekoliko članica koalicije dobije po nekoliko mandata, ne ostaje mnogo prostora za najveću stranku. Kod predizbornih koalicija je izvesnije koliko će veće stranke dati mandata manjim, nego koliko će im manje partije doneti glasova. Demokratska stranka, na primer, trebalo je da razreši pitanja distribucije mesta unutar svoje stranke, zatim koga pozvati i (ili) prihvatiti u koaliciju (LSV, SDPS) i koliko mesta im dati, ali i kojim redosledom. Slično je i sa SNS (NS, PSSBK, PS), ali i sa svim drugim predizbornim koalicijama. Poslanici PUPS su još u vreme usvajanja zakona postavili pitanje, šta se dešava ako neko od njih ostane bez mandata, odnosno kako da ta stranka u okviru iste koalicije zadrži mandat? Pitanje je bilo logično jer su njihovi poslanici najvremešniji. PUPS je izlobirao rešenje po kom u slučaju prestanka mandata kandidata sa koalicione liste, njega menja kandidat za poslanika sa liste iz iste partije. Ove probleme najmanje imaju stranke koje su odlučile da na izbore izađu samostalno. A njih nije mnogo. Od relevantnih stranaka samostalno su na izbore izašle jedini SRS i DSS, pri čemu SRS (Srpska radikalna stranka – Dr Vojislav Šešelj) nije prošla cenzus (180.558 glasova, 4,61 odsto), dok je Demokratska stranka Srbije – Vojislav Koštunica (DSS) osvojila 273.532 glasa (6,99 odsto) i 21 mandat. Na izbore se prvi put pod svojim imenom izašli: Dveri – za život Srbije, Pokret radnika i seljaka, Socijaldemokratski savez, Komunistička partija – Josip Broz, koji nisu prošli cenzus i Nijedan od ponuđenih odgovora, koji je dobio jedan mandat.

Potvrdilo se da koalicije ne samo da su skupe za građane već nisu jeftine ni za stranke. Partije su se u satavljanju lista pre izbora malo pomučile, ali je nakon izbora bilo jasno ko ulazi u parlament. Jedna od očekivanih posledica jeste i ta što će biti teško zadržati partijsku disciplinu u parlamentu.

1.3. Različite koalicije na različitim nivoima

S obzirom na to da su održani opšti izbori, ukupno 3.065 kandidata 18 izbornih lista borilo se za 250 mesta u parlamentu (12 : 1). Za poslanike u Skupštini Vojvodine borilo se 14 izbornih lista; za odbornike u Gradskoj skupštini Beograda 16; za odbornike u Gradskoj skupštini Novog Sada 15; za odbornike Skupštine grada Kragujevca 10; za odbornike Skupštine grada Niša 14 izbornih lista. Procenjuje se da se na lokalnim izborima kandidovalo preko 50.000 ljudi. Evidentno je da na različitim nivoima (republički, pokrajinski, gradski i opštinski) postoje različiti koalicioni aranžmani koji su više rezultat kalkulacija nego programske bliskosti. Koalicije su više personalne a manje programske. Uvid u postojanje koalicija na različitim nivoima vlasti ukazuje nam da relacije vlasti i opozicije nisu jednostavne ni jednoznačne. Naime, moguće je da istovremeno neka partija bude na republičkom nivou u jednoj koaliciji, u Vojvodini u drugoj, a u Beogradu u trećoj. Na republičkom, odnosno centralnom nivou vlasti sklapanje koalicionih sporazuma je i najosetljivije i globalno najvidljivije. Na nižim nivoima vlasti, naročito u gradovima i opštinama, gotovo da su moguće sve kombinacije stranaka. Koalicije na lokalnom nivou mogu biti testiranje javnosti za potencijalnu koaliciju

na nacionalnom novou, ali i kompenzacija koalicionim partnerima sa republičkog nivoa.

LSV i DS na republičkim nivou u istoj preizbornoj koaliciji, ali ne i u Vojvodini, gde je LSV izašla samostalno. Demokratska stranka je u Novom Sadu potpisala Sporazum o zajedničkom nastupu na izborima za Skupštinu Vojvodine sa nacionalnim savetima šest nacionalnih zajednica sa sedištem u Pokrajini (*Danas*, Beta, 16. 3. 2012).

SDPS je, takođe, u koaliciji sa DS na republičkom nivou, ali je u Vojvodini izašla na izbore zajedno sa koalicijom SPS-PUPS-JS (*Blic*, Tanjug, 15. 3. 2012).

URS je najpre rekao da će na lokalne izbore u Beogradu izaći „samostalno“, ali će podržati aktuelnog gradonačelnika Dragana Đilasa (*Blic*, Tanjug, 26. 2. 2012). Potom su započeli kampanju sa svojim kandidatom za gradonačelnika, Zoranom Stankovićem, koji je u tom momentu bio ministar zdravlja u republičkoj vladi, da bi ga kasnije kandidovali za predsednika Srbije.

U Novom Pazaru je formirana predizborna koalicija između Sandžacke demokratske partije, Socijaldemokratske partije Srbije, Demokratske stranke i Stranke za Sandžak. Potpisnici koalicionog sporazuma za Novi Pazar su Rešad Hodžić (SDP), Radoslav Milić (DS), Albin Šabotić (SDPS) i Fevzija Murić, lider Stranke za Sandžak (*Blic*, Tanjug, 15. 3. 2012).

1.4. Koalicije na predsedničkim izborima i podrška u drugom krugu

Koalicioni dogovori i igrali su važnu ulogu oko preusmeravanja podrške u drugom krugu predsedničkih izbora. Na predsedničkim izborima kandidovalo se ukupni 12 predsedničkih kandidata, od kojih su šestorica lideri političkih stranaka: Boris Tadić (DS), Tomislav Nikolić (SNS), Vojislav Koštunica (DSS), Ivica Dačić (SPS), Čedomir Jovanović (LDP) i Ištvan Pastor (SVM). U prvom krugu izbora, stranke koje nisu imale svog kandidata, a koje su bile u predizbornoj koaliciji sa strankama koje su imale kandidata, učestvovala su u kampanji i podržavale predesničkog kandidata iz svoje koalicije. U drugi krug predsedničkih izbora ušli su Boris Tadić i Tomislav Nikolić. Jedno od važnih pitanja za drugi krug bilo je ponašanje kandidata koji su ispali u prvom krugu, odnosno koga će oni i njihove stranke podržati. Ovo je važno iz dva razloga. Prvo, kakva je socijalna struktura i kome su bliže pristalice i birači ovih predsedničkih kandidata? Drugo pitanje, čiji je odgovor manje izvestan, jeste koliko birači slede apele svojih lidera prilikom opredeljivanja u drugom krugu? Odgovor bi glasio - ne sasvim. Podrška predsedničkim kandidatima koji su ušli u drugi krug bila je u vezi sa pregovorima o formiranju buduće vlade. LDP, URS i većina manjinskih partija su, prilično očekivano, podržale Borisa Tadića. Tako je postupila i koalicija SPS-PUPS-JS. Koalicije Izbor za bolji život - Boris Tadić i Ivica Dačić - SPS-PUPS-JS postigle su (9. 5. 2012) dogovor da i nastave zajedničko političko delovanje. Prema ovom dogovoru, dve koalicije će zajednički raditi na formiranju parlamentarne većine u Skupštini Srbije, kao i skupštinama lokalnih samouprava, Beogradu i AP Vojvodini. Dačić je pozvao birače da glasaju za Tadića i naglasio da očekuje da će većina pristalica koalicije oko SPS odgovoriti na njegov poziv i podržati Tadića, „jer će na taj način podržati i dogovor o narednoj vladi“ (*Politika*, 10. 5. 2012). SRS je

postupila kao Marin Lepen, lider Nacionalnog fronta u Francuskoj, koja je bila kandidatkinja u prvom krugu, a u drugom krugu nije podržala ni Sarkozyja ni Olanda na predsedničkim izborima u Francuskoj 2012. godine. SRS, dakle, nije podržala nijednog kandidata. DSS je dva dana pre izborne tišine postpisala sporazum sa SNS, koji je podrazumevao nekoliko načelnih principa i podršku Nikoliću u drugom krugu. Prema ovom sporazumu: „Nikolić i Koštunica saglasni su da postoji opravdana sumnja da je došlo do ozbiljnih izbornih neregularnosti i izborne krađe 6. maja“. U sporazumu je navedeno da su Koštunica i Nikolić saglasni da se pitanje da li je u interesu Srbije da bude politički neutralna država ili Srbija treba da bude članica EU razreši na demokratski način, tako što će se o tome narod izjasniti na slobodnom referendumu. „DSS i SNS će vođenjem usaglašene politike u Skupštini Srbije omogućiti da se građani i o političkoj i o vojnoj neutralnosti izjasne na referendumu“, navedeno je u sporazumu. Lideri DSS i SNS saglasni su da se pitanje promene Ustava Srbije neće pokretati i biti podržano bez saglasnosti obe stranke i da će DSS i SNS u Skupštini Srbije voditi usaglašenu politiku kada je u pitanju Ustav Srbije (Tanjug, 16. 5. 2012).

U drugom krugu predsedničkih izbora Borisa Tadića podržali su: Socijaldemokratska partija Srbije, Liga socijaldemokrata Vojvodine, Zeleni Srbije, Demokratski savez Hrvata u Vojvodini, Demohrišćanska stranka Srbije, SPS-PUPS-JS, Ujedinjeni regioni Srbije, Liberalno demokratska partija, Srpski pokret obnove, Socijaldemokratska unija, SDA Sandžaka, Savez vojvođanskih Mađara i Pokret radnika i seljaka. Tadića su još podržali i predsednik Republike Srpske Milorad Dodik, premijer Norveške Jens Stoltenberg, predsednik EP Martin Šulc, šef poslaničke socijaldemokratske grupe u EP Hanes Svoboda, potpredsednik Veća ministara BiH Zlatko Lagumdžija, bivši premijer Jugoslavije Milan Panić, Evropski pokret Srba na KiM.

Tomislava Nikolića podržali su: Nova Srbija, Pokret socijalista, Demokratska stranka Srbije, Koalicija udruženja izbeglica, bivši premijer Crne Gore Milo Đukanović, predsednica Fonda za humanitarno pravo Nataša Kandić i narodna poslanica Vesna Pešić.

Na predsedničkim izborima pobedio je Tomislav Nikolić, osvojivši 1.552.063 (49,54 odsto), u odnosu na Borisa Tadića koji je osvojio 1.481.952 (4,31 odsto) glasova.

2. Formiranje vlade

Formiranje vlade je jedno od najvažnijih pitanja u parlamentarnim demokratijama. Vlada se neretko formiraju daleko od izbornog tela u zamagljenim prostorijama, u očekivanju da će slediti želje birača (Laver and Schofield, 1998: 89). Proces formiranja vlade suštinski je važan kao pretakanje izborne i parlamentarne većine u izvršnu vlast i mogućnost sprovođanja politike za koju je dobijen mandat i legitimitet na izborima. Kada je većina nejasna i neizvesna, proces pregovaranja o tome ko će deliti vlast u koaliciji, pod kojim uslovima i sa kakvom politikom, jeste jedan od najvažnijih momenata u većini evropskih zemalja.

Jedna od osnovnih dilema u teoriji koalicija jeste da li su važnija mesta u vladi (*office*) ili ostvarivanje programa (*policy*). Na formiranje

koalicija utiču i „familijarnost“ partija, kada su partije u prošlosti vladale zajedno, i „inercija“, kada su partije reafirmisale prethodnu koaliciju (De Winter, 2005: 176). Na formiranje i stabilnost vladajućih koalicija utiču i međuljudski odnosi između lidera partija, kao i međunarodni kontekst i međunarodno okruženje (posleratna Italija, Srbija nakon 2000).

Na formiranje vlade u Srbiji ključna pitanja su: pitanje partnera, pitanje premijera, pitanje programa i pitanje resora. Nakon održanih parlamentarnih izbora i prvog kruga predsedničkih izbora nametnulo se pitanje da li će odmah biti poznato koje partije sastavljaju vladu ili će se sačekati drugi krug predsedničkih izbora. Zahvaljujući izbornom rezultatu, Dačiću je povećan koalicioni potencijal, i zato je on nastojao da pre drugog kruga predsedničkih izbora (u koji nije ušao) završi pregovore oko nove vlade. S druge strane, Tadić je već najavio da će se o vladi razgovarati nakon drugog kruga predsedničkih izbora. Očigledno je da su pregovori o formiranju vlade imali elemente i strategije i taktike za drugi krug predsedničkih izbora. Na osnovu rezultata parlamentarnih izbora tri ključne stranke, odnosno koalice stranaka bile su DS, SNS i SPS-PUPS-JS. U ovom trouglu, teorijski su bila moguća tri scenarija: Tadić-Dačić, Nikolić-Dačić i Tadić-Nikolić. Prva mogućnost delovala je najrealnije iz više razloga. Prvo, Dačić je stratešku odluku o koalicionim partnerima (DS) doneo 2008. godine. Tada su mnogi sumnjali u njegov izbor i procenjivali su da će ga birači kazniti. Desilo se upravo suprotno. Dačić je posle četiri godine koalicije sa DS i Tadićem dobio duplo više glasova. Partija je „podignuta iz pepela“, a u tom podizanju najviše im je pomogao Tadić, „pranjem“, „umivanjem“, otvaranjem evropskih vrata, socijaldemokratizovanjem i trasiranjem puta ka Socijalističkoj internacionali. Drugo, DS i SPS su bili najstabilniji i najpouzdaniji partneri u dosadašnjoj koaliciji. Neretko se najstabilniji savezi stvaraju između oponenta, jer oni međusobno ne konkurišu kod istog biračkog tela. Druga mogućnost, Nikolić-Dačić ima šanse u činjenici da je Nikolić predsednik Srbije i nema problem da Dačiću ponudi mesto premijera. •

Pre-electoral coalitions in Serbian 2012 elections

Abstract

This paper analyzes pre-electoral coalitions in Serbian 2012 parliamentary elections. Pre-electoral period has been characterized by negotiations over electoral coalitions. There are several reasons for entering electoral coalition. Large parties are trying to become leaders of party blocks they belong to. Small parties have “threshold fear”. Most parties are making coalitions in attempt to create “synergy effect”. 11 parties entered parliament through SNS list, while 7 parties were included on DS list. Small parties’ demands usually were not in accordance with their popular support and electoral strength. During these elections national minority parties were more competitive than before and they acted in compliance with the syndrome “two Serbs - three parties”. Drafting of electoral lists according to new electoral rules had inter and intra party consequences. It was not easy to respond to a request to include high rank party officials, one third of women, representatives of different municipalities, towns and regions on the electoral lists and at the same time to award local politicians that had good results and could bring many votes. Simultaneous elections on all levels (national, provincial and local) allowed forming of different coalitions on each level. Coalition agreements played an important role in the second round of presidential elections regarding the support to one of the candidates. Key questions that influenced forming of the government were about coalition partners, prime minister, government program and division of ministries.

Key words

Pre-electoral coalitions, synergy effect, electoral lists, mandates.

Literatura

Orlović, Slaviša, Teorija koalicija i formiranje vlade, *Godišnjak 2010 Fakulteta političkih nauka*, godina IV, broj 4, Univerzitet u Beogradu, Fakultet političkih nauka, ur. prof. dr Ilija Vujačić.

Laver Michael and Schofield Norman, *Multiparty Government, The politic of Coalition in Europe*, Ann Arbor Paperbacks, The University of Michigan Press, 1998.

De Winter Lieven, „Parties and Government Formation, Portfolio Allocation, and Policy Definition“, u: Kurt Richard Luther and Ferdinand Muller-Rommel, *Political Parties in the New Europe*, Oxford University Press, 2005.

UDC 342.827:329(497.11)"2012."

Manjinske stranke i grupe na izborima u Srbiji

Sažetak

U radu se analizira učešće političkih stranaka nacionalnih manjina na izborima 6. maja 2012. godine. Prvi deo rada posvećen je predstavljanju rezultata parlamentarnih, predsedničkih, pokrajinskih i lokalnih izbora za izborne liste nacionalnih manjina, dok se u drugom delu ukazuje na određene specifičnosti ovih izbora u pogledu participacije manjinskih stranaka i grupa.

Ključne reči

Nacionalne manjine, politička stranka nacionalne manjine, izbori 2012, izborna zakonodavstvo

* Autorka je asistentkinja i doktorantkinja Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Beogradu. Rad je nastao u okviru projekta Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Beogradu, pod nazivom „Politički identitet Srbije u regionalnom i globalnom kontekstu“ (evidencioni broj: 179076), a finansira ga Ministarstvo prosvete i nauke Republike Srbije.

Nakon uvođenja mera pozitivne diskriminacije 2004. za političke stranke nacionalnih manjina, primetno je veće učešće predstavnika nacionalnih manjina na izborima za gotovo sve nivoe vlasti. U tom smislu, značajna aktivnost manjinskih političkih stranaka nije specifičnost ni izbora održanih 6. maja 2012. godine. Štaviše, s obzirom na to da je Srbija poslednjih godina preduzela značajne mere radi unapređenja prava nacionalnih manjina, s pravom se mogao očekivati veći izborni angažman predstavnika nacionalnih manjina.

Političke stranke nacionalnih manjina pojavile su se na više od pola izbornih lista na parlamentarnim izborima, na 10 od ukupno 17 lista, bilo samostalno ili u koaliciji s većinskim ili drugim manjinskim strankama. Na lokalnim izborima su stranke nacionalnih manjina u još većem broju samostalno izlazile na izbore, a imale su svoje kandidate i na predsedničkim izborima. Značajno je istaći i to da više od polovine registrovanih političkih stranaka u Srbiji pretenduju na to da predstavljaju nacionalne manjine.

Imajući sve ovo u vidu, namera ovog rada jeste da ukaže na rezultate i specifičnosti izbora održanih 6. maja u pogledu izborne participacije stranaka nacionalnih manjina.

Parlamentarni izbori

Na parlamentarnim izborima održanim 6. maja 2012. kandidovalo se šest lista nacionalnih manjina: 1) Savez vojvođanskih Mađara - Ištvan Pastor, 2) Stranka demokratske akcije Sandžaka - dr Sulejman Ugljanin, 3) Sve zajedno: BDZ, GSM, DZH, DZVM, Slovačka stranka - Emir Elfić, 4) Koalicija Albanaca Preševske doline, 5) Crnogorska partija - Nenad Stevović i 6) Nijedan od ponuđenih odgovora.

Od šest manjinskih lista, dve predstavljaju koalicije manjinskih političkih stranaka, dok su četiri političke stranke nacionalnih manjina samostalno izašle na izbore. Koaliciju Sve zajedno formirali su predstavnici hrvatske zajednice, a njeni članovi su: Bošnjačka demokratska zajednica (BDZ), Slovačka stranka, Demokratska partija Makedonaca (DPM), Demokratska zajednica Hrvata (DZH), Demokratska zajednica vojvođanskih Mađara

(DZVM) i Građanski savez Mađara (GSM). Koaliciju Albanaca Preševske doline (KAPD) čine četiri stranke iz Preševa, Bujanovca i Medveđe: Stranka za demokratsko delovanje (SDD), Pokret za demokratski progres (PDP) Jonuza Muslija, Demokratska unija Albanaca Rahmi Zuljufujua i Demokratska unija doline Skendera Destanija^[1]. Iako nisu istakle listu na izborima, Demokratski savez Bugara i Rusinska demokratska stranka podržale su listu Crnogorske partije koja je samostalno izašla na izbore.

Najviše poslaničkih mesta osvojio je Savez vojvođanskih Mađara (SVM), dok poslanička mesta u Narodnoj skupštini Republike Srbije od manjinskih lista nije osvojila jedino Crnogorska partija (v. Tabela 1). Savez vojvođanskih Mađara je jedina manjinska stranka koja je uspjela da ostvari bolji rezultat nego na prethodnim parlamentarnim izborima. Štaviše, od kada je ukinut izborni prag od 5 odsto za stranke nacionalnih manjina, SVM na svakim narednim izborima dobija sve veći broj skupštinskih mandata. Na parlamentarnim izborima održanim 21. januara 2007. SVM se sa 1,30 odsto samostalno osvojenih glasova izborio za tri poslanička mandata, na narednim izborima 11. maja 2008, SVM je izašao u trojnoj Mađarskoj koaliciji (SVM, DSVM i DZVM) koja je sa 1,81 odsto glasova dobila četiri mandata, dok će nakon izbora 2012. sa 1,75 odsto glasova samostalno imati pet poslanika u Narodnoj skupštini (v. Lučić, 2008). Iako je u koaliciji osvojio veći broj glasova nego pri samostalnom izlasku na izbore, kada se pogleda broj mandata, SVM-u se samostalan izlazak na izbore nesumnjivo isplatio.

Lista koju predvodi dr Sulejman Ugljanin je i 2007. i 2008. osvajala po dva mandata, ali je na izborima 2012. osvojila manji procenat glasova nego ranije.^[2] Koalicija Albanaca Preševske doline takođe je osvojila jednak broj mandata kao ranijih godina i nešto manji procenat glasova.^[3] Crnogorska partija je i na ovim izborima ostvarila sličan rezultat kao i na prethodnim. Koalicija Sve zajedno se očigledno isplatila njenim članovima, jer su uspeli da se izbore za poslaničko mesto što nijedna od članica koalicije samostalno ne bi uspjela.

Tabela 1: Rezultati parlamentarnih izbora za izborne liste nacionalnih manjina 2012.

Lista	Osvojeni glasovi (%)	Broj mandata
Savez vojvođanskih Mađara	1,75	5
Socijaldemokratska akcija Sandžaka	0,71	2
Sve zajedno	0,64	1
Nijedan od ponuđenih odgovora	0,59	1
Koalicija Albanaca Preševske doline	0,34	1
Crnogorska partija	0,10	0

[1] Koalicioni dogovor predviđa da se za vreme trajanja poslaničkog mandata na tom mestu smenjuju predstavnici svih stranaka koje učestvuju u koaliciji, proporcionalno njihovoj snazi na lokalnim izborima 6. maja.

[2] Godine 2007. ova stranka je osvojila 0,84 odsto glasova, a 2008. – 0,92 odsto glasova.

[3] Godine 2007. Koalicija Albanaca Preševske doline imala je 0,42 odsto glasova, a 2008. – 0,41 odsto glasova.

Pored šest izbornih lista nacionalnih manjina, veliki broj partija nacionalnih manjina izašao je u koaliciji s većinskim političkim partijama. Tako su se na listi Čedomir Jovanović - Preokret našle dve stranke nacionalnih manjina: Demokratska partija Sandžaka i Partija Bugara Srbije. Na listi Pokrenimo Srbiju - Tomislav Nikolić našle su se četiri stranke nacionalnih manjina: Bošnjačka narodna partija, Demokratska partija Makedonaca, Romska partija i Pokret vlašskog ujedinjenja. Ujedinjenim regionima Srbije pristupili su: Bunjevačka partija, Vlaška demokratska stranka, Sandžačka narodna partija i Demokratska partija Bugara. Konačno, Demokratski savez Hrvata u Vojvodini kandidovao se u okviru koalicije Izbor za bolji život - Boris Tadić, dok je stranka Zajedno za Vojvodinu izašla na izbore u koaliciji s Ligom socijaldemokrata Vojvodine. Zahvaljujući predizbornim koalicionim sporazumima, pet od 12 političkih stranaka nacionalnih manjina koje su na izbore izašle u koaliciji s većinskim političkim strankama imaju svoje predstavnike u parlamentu. Po jednog predstavnika imaju Bošnjačka narodna partija, Demokratska partija Makedonaca, Romska partija, Pokret vlašskog ujedinjenja i Demokratski savez Hrvata u Vojvodini.

Predsednički izbori

Na predsedničkim izborima partije nacionalnih manjina takođe su imale svoje kandidate. Jedan je Muamer Zukorlić iz Novog Pazara, koga je predložila Grupa građana i koga su podržali Sabor Islamske zajednice u Srbiji i Koalicija Albanaca Preševske doline. Drugi manjinski kandidat bio je Ištvan Pastor, koga je predložio Savez vojvođanskih Mađara. Muamer Zukorlić osvojio je 54.492 glasa u prvom krugu predsedničkih izbora, odnosno 1,39 odsto glasova, dok je Ištvan Pastor osvojio 63.420 glasova, odnosno 1,62 odsto ukupnog broja glasova. Ištvan Pastor se na predsedničkim izborima prvi put kandidovao 2008. kada je osvojio 2,26 odsto glasova.

Pokrajinski izbori

Na pokrajinskim izborima mandate je osvojio jedino SVM i to ukupno osam (četiri po proporcionalnom izbornom sistemu i četiri po većinskom). Na pokrajinskim proporcionalnim izborima kandidovale su se još tri liste: Sve zajedno - BDZ, GSM, DZH, DZVM, Slovačka stranka - Laslo Rac Sabo, Pokret mađarske nade - Balint Laslo i Crnogorska partija - Nenad Stevović, ali nisu uspele da osvoje dovoljan broj glasova za osvajanje mandata u Skupštini AP Vojvodine (v. Tabela 2).

Tabela 2: Proporcionalni izbori za poslanike u Skupštini AP Vojvodine

Lista	Osvojeni glasovi (%)	Broj mandata
Savez vojvođanskih Mađara - Ištvan Pastor	6,16	4
Sve zajedno - BDZ, GSM, DZH, DZVM, Slovačka stranka - Laslo Rac Sabo	0,48	0
Pokret mađarske nade - Balint Laslo	0,59	0
Crnogorska partija - Nenad Stevović	0,26	0

Pored ove četiri liste, kandidate za izbore u drugom krugu, prema većinskom izbornom sistemu imalo je još pet stranaka nacionalnih manjina: DSVM, DZVM, Građanski savez Mađara, Stranka vojvodanskih Slovaka i Savez bačkih Bunjevaca, ali je mandate osvojio jedino SVM.

Kada se rezultati pokrajinskih izbora uporede s parlamentarnim, primećuje se da će znatno veći broj političkih stranaka nacionalnih manjina biti zastupljen u parlamentu Srbije nego u parlamentu Vojvodine. iako u Vojvodini, prema popisu stanovništva iz 2002, od ukupne populacije 34,95 odsto čine nacionalne manjine, dok je udeo nacionalnih manjina u populaciji Srbije 17,14 odsto (v. Republički zavod za statistiku Srbije, 2003). Jedan od razloga za to jeste što su mnogi pripadnici nacionalnih manjina istaknuti članovi većinskih političkih stranaka tako da su nacionalne manjine imale svoje predstavnike na praktično svim izbornim listama. Tako se, na primer, na listi Izbor za bolju Vojvodinu - Bojan Pajtić na trećem mestu našla Ana Tomanova Makanova, predsednica Nacionalnog saveta slovačke nacionalne manjine, na osmom mestu Slavko Rac, predsednik Nacionalnog saveta rusinske nacionalne manjine, zatim potpredsednica Nacionalnog saveta mađarske nacionalne manjine, kao i predstavnici rumunskog, romskog, makedonskog i hrvatskog nacionalnog saveta.

Rezultati lokalnih izbora

U gradovima Srbije na izbore su stranke nacionalnih manjina izašle samostalno jedino u Novom Sadu. U ovom gradu Romska demokratska stranka - Tomislav Bokan osvojila je 6,41 odsto glasova i ima šest odbornika u skupštini grada, Savez vojvodanskih Mađara - Istvan Pastor je osvojio 1,9 odsto glasova i NOPO 1,07, što je ovim dvema strankama omogućilo da imaju po jednog odbornika u skupštini Novog Sada.

Kada je reč o opštinskim izborima, najbolje rezultate ostvario je SVM. Osvojio je značajan procenat glasova u Senti (33,98 odsto), Kanjiži (32,61 odsto), Bačkoj Topoli (30,88 odsto), Čoki (30,04 odsto), Malom Idošu (25,93 odsto), Subotici (22,52 odsto), Adi (19,7 odsto), Novom Kneževcu (17,94 odsto), Bečeju (15,94 odsto), Novoj Crnji (10,21 odsto), Žitištu (8 odsto), Temerinu (7,72 odsto), Apatinu (7,38 odsto), Novom Bečeju (6,38 odsto), Srbobranu (4,74 odsto), Somboru (4,55 odsto) i Zrenjaninu (3,4 odsto).

Od ostalih stranaka koje predstavljaju mađarsku nacionalnu manjinu značajniji broj glasova osvojili su Građanski savez Mađara i DSVM. Građanski savez Mađara je u Senti osvojio 9,04 odsto glasova, što mu je donelo tri odbornička mesta. DSVM je najznačajniji procenat glasova osvojio u Temerinu (7,94 odsto glasova i tri mandata).

Partije albanske nacionalne manjine osvojile su značajan procenat glasova na jugu Srbije i to u:

- Bujanovcu (Demokratska partija Nagipa Arifija sa 23,74% glasova (12 odbornika), PDD sa 19,03 odsto (9 odbornika), PDD - Jonuz Musliu 13,07 odsto (6 odbornika) i Demokratska unija Albanaca - Mejdi Zećiri sa 6,65 odsto glasova (3 odbornika);

- Preševu (Demokratska partija Albanaca 40,6 odsto glasova (17 opštinskih odbornika), PDD 25,4 odsto (10 odbornika), Demokratska unija Albanaca 13,6 odsto (šest odbornika), Grupa građana Demokratski

preporod - Ramiz Ljatići 6,5 odsto (tri odbornika), Demokratska unija doline 5,7 odsto (dva odbornika).

Političke stranke bošnjačke nacionalne manjine su značajan procenat glasova na opštinskim izborima osvojile u:

- Novom Pazaru (Evropski Novi Pazar - Rasim Ljajić 32,66 odsto (17 odbornika), SDA - Sulejman Ugljanin 26,31 odsto (14 odbornika), Sve zajedno - BDZ - Emir Elfić 19,88 odsto (10 odbornika), SNP-URS Mirsad Đerlek 7,66 odsto (četiri odbornika));

- Priboju (Najbolje za Priboj (SDP-LDP) 14,72 odsto (sedam odbornika), SDA Sandžaka 6,56 odsto (dva odbornika), Sve zajedno 3,73 (jedan odbornik));

- Prijepolju (SDP - 16,4 odsto (13 odbornika), DPS - 12,05 odsto (10), SDA - 8,19 odsto (6), BDZ 6,67 odsto (5));

- Sjenici (SDA Sandžaka 23,75 odsto (12 odbornika), Sve zajedno 21,28 odsto (10 odbornika), koalicija Za Sjenicu - SDP-DS-LDP-SDPS - Muriz Turković 15,7 odsto (osam odbornika), Samostalna SDA za Sjenicu 6,5 odsto (tri odbornika));

- Tutinu (SDA Sandžaka Sulejman Ugljanin 54,67 odsto (21 odbornik), Sve zajedno - BDZ - Emir Elfić 23,64 odsto (devet odbornika), Sandžačka narodna partija Mirsad Đerlek 3,2 odsto (jedan odbornik)).

Romska nacionalna manjina će predstavnike romskih političkih partija imati jedino u Skupštini opštine Opovo gde je Unija Roma Srbije osvojila 2,54 odsto glasova i u Beočinu gde je Romska demokratska stranka - Asan Murina (Cana) osvojila 5,51 odsto glasova i dva mandata.

Od dve političke stranke slovačke nacionalne manjine, jedino se Stranka vođanskih Slovaka izborila da bude predstavljena i to u Bačkom Petrovcu sa osvojenih 5,88 odsto glasova, odnosno dva odbornička mesta.

Političke stranke vlaške nacionalne manjine osvojile su mandate u Kučevu: Vlaška lista za Kučevo 4,16 odsto glasova, odnosno jedno odborničko mesto i Vlaška demokratska stranka 3,70 odsto glasova i jedno odborničko mesto. Formalno stranka vlaške nacionalne manjine, Nijedan od ponuđenih odgovora je u Vladičinom Hanu ostvarila najbolji rezultat i s 3 odsto glasova osvojila jedno odborničko mesto.

Crnogorska partija je osvojila po jedan mandat u Malom Idošu (4,86 odsto glasova) i Prokuplju (1,67 odsto glasova).

Savez bačkih Bunjevacu je sa 2,72 odsto glasova osvojio dva mandata u skupštini Subotice, dok je Bunjevačka stranka - Blaško Gavrić osvojila 2,63 odsto glasova u istom gradu i takođe dva mandata.

Specifičnosti izbora

Prvo, znatno manji broj političkih stranaka nacionalnih manjina se odlučio da samostalno izađe na izbore. Razloge za to što se mali broj partija nacionalnih manjina opredelio za samostalno kandidovanje na izborima možemo naći u nepovoljnim uslovima kandidovanja. Zakonom o izmenama i dopunama zakona o izboru narodnih poslanika, 2004. kao mera pozitivne diskriminacije za liste nacionalnih manjina ukinut je izborni prag. Članom 81. ovog zakona propisano je da: „Političke stranke nacionalnih manjina i koalicije političkih stranaka nacionalnih manjina učestvuju u raspodeli mandata i kad su dobile manje od 5% glasova od ukupnog broja birača

koji su glasali.“ Izmene zakona, međutim, nisu predvidele i smanjivanje broja potpisa neophodnih za kandidovanje manjinskih lista tako da partije manjina, kao i ostale političke partije, i dalje uz izbornu listu dostavljaju 10.000 potpisa građana (Lončar, 2011: 139-149). Zakonodavac je, s jedne strane, uveo pozitivnu diskriminaciju kada je reč o broju glasova potrebnih za osvajanje mandata, ali je, paradoksalno, uslove za kandidovanje ostavio nepromenjene. Mnoge političke stranke su, smatrajući da ne mogu da obezbede toliko glasova, odustale od kandidature na izborima.

Da strankama nacionalnih manjina nije lako da skupe 10.000 potpisa, čak ni kada se udruže u koaliciju, svedoči to što za kandidovanje liste Koalicija Albanca Preševske doline četiri političke stranke koje čine koaliciju nisu mogle same da skupe dovoljan broj potpisa, već su im sa 200 potpisa pomogli članovi URS-a iz Kuršumlije.^[4] Stranka Muamera Zukorlića takođe je pomogla kandidovanje ove liste sakupljanjem 500 potpisa podrške iz Sandžaka, nakon čega je ova koalicija podržala Muamera Zukorlića na predsedničkim izborima.

Drugo, po prvi put je došlo do značajnijeg pokušaja stranaka nacionalnih manjina da se udruže u manjinske koalicije kako bi ostvarile bolji rezultat na izborima. Političke stranke albanske nacionalne manjine, potaknute dobrim iskustvom zajedničkog kandidovanja na izborima, i na izbore 2012. izašle su u koaliciji. Druga koalicija političkih stranaka nacionalnih manjina koja je istakla listu na majskim parlamentarnim izborima 2012. jeste koalicija Sve zajedno. Njenom formiranju prethodile su dve inicijative za zajedničko kandidovanje stranaka nacionalnih manjina na izborima.

Prva inicijativa je bila da se formira široka koalicija predstavnika nacionalnih manjina. Dogovor o formiranju koalicije postignut je krajem oktobra 2011. tokom okruglog stola pod nazivom „Političke partije nacionalnih zajednica u Srbiji u predvečerje izbora“. Na okruglom stolu učestvovala su: Crnogorska partija, Savez vojvođanskih Slovaka, Slovačka stranka, Rusinska demokratska stranka, Demokratska zajednica Hrvata, Pokret mađarske nade, Romska partija, Bošnjačka demokratska zajednica, Savez vojvođanskih Mađara, Demokratski savez Bugara, Demokratska zajednica vojvođanskih Mađara, Demokratska partija Albanaca, Demokratska partija Makedonaca, Savez bačkih Bunjevaca i Građanski savez Mađara. Ove stranke, međutim, nisu uspele da postignu konačan dogovor o kandidovanju na izborima.

Sledeća inicijativa potekla je od političkih stranaka mađarske nacionalne manjine koje su pokušale da na konceptu manjinske autonomije formiraju koaliciju Mađarski zaokret. Koaliciju su formirale četiri mađarske stranke: GSM, Pokret mađarske nade, DSVM i DZVM, ali je DSVM nakon podrške predsednika Vlade Mađarske SVM-u napustio koaliciju i odlučio da se ne kandiduje na parlamentarnim izborima. Nakon toga su se GSM i DZVM priklonile ideji o zajedničkom nastupu na izborima sa strankama drugih nacionalnih manjina u koaliciji Svi zajedno.

Treće, uprkos tome što je zahvaljujući Dekadi Roma od 2005. veći akcenat stavljen na zaštitu i unapređenja prava ove nacionalne

[4] <http://www.nspm.rs/hronika/urs-pomogao-qkoaliciji-albanaca-presevske-doline-q-da-sakupe-potpise-za-ucesce-na-parlamentarnim-izborima-q.html> (pristupljeno 24. aprila 2012.)

manjine, nijedna romska politička stranka se nije kandidovala na parlamentarnim izborima za razliku od 2008, kada su predstavnici Roma izašli na parlamentarne izbore s tri izborne liste. Uprkos tome što prema zvaničnim podacima u Srbiji živi 108.193 Roma, a prema nezvaničnim i do pet puta više, nijedna od tri političke stranke romske nacionalne manjine nije uspjela da osvoji dovoljan broj glasova za prelazak prirodnog praga. Glavnim razlozima za to mogu se smatrati nedovoljna motivisanost pripadnika romske nacionalne manjine za izlazak na izbore, teritorijalna raštrkanost i razjedinjenost unutar romske zajednice i nedovoljna saradnja između njihovih političkih predstavnika. Činjenica da je za kandidovanje izborne liste potrebno 10.000 glasova sprečila je političke stranke romske nacionalne manjine da na ovim izborima uopšte pokušaju da se kandiduju. S druge strane, zbog razjedinjenosti i nedovoljne saradnje, romske stranke nisu ni pokušale da, poput npr. stranaka albanske nacionalne manjine, postignu dogovor o zajedničkom kandidovanju.

Četvrto, neposredno pred izbore osnovan je veliki broj stranaka nacionalnih manjina. Od 89 političkih stranaka koliko je upisano u Registar političkih stranaka, 51 okuplja nacionalne manjine koje žive na teritoriji Srbije. Najviše partija imaju Bošnjaci - 12, zatim Albanci, Romi i Mađari po šest, Vlasi četiri, tri imaju Bugari i Bunjevci, po dve Hrvati, Slovaci, Rumuni i Rusini, a po jednu Crnogorci, Goranci i Makedonci. Od ukupno 51 političke stranke nacionalnih manjina čak 14 je osnovano u protekle tri godine.^[5]

Peto, susedna Mađarska direktno je učestvovala u izbornoj kampanji stranaka mađarske nacionalne manjine. Premijer Mađarske Viktor Orban jasno je podržao SVM na majskim izborima 2012. i učestvovao u kampanji ove stranke. Iz Mađarske su, takođe, dolazile poruke kritike pripadnicima mađarske nacionalnosti koji su nastupali na listama nemađarskih političkih stranaka. Uključivanje zvaničnika iz Mađarske u izbornu kampanju u Srbiji mnogi su shvatili kao direktno mešanje u unutrašnje poslove jedne države. Posebno nezadovoljstvo pokazale su političke stranke mađarske nacionalne manjine zbog neravnopravnog tretmana od strane matične države.

Zloupotrebe izbornog zakonodavstva

Na ovim izborima dve partije su direktno zloupotrebile zakonodavstvo namenjeno nacionalnim manjinama: Nijedan od ponuđenih odgovora (NOPO) i Romska demokratska stranka. One su osnovane kao manjinske stranke zahvaljujući lakšim uslovima za osnivanje, i zahvaljujući

[5] U 2009. osnovane su: Pokret mađarske nade, Demokratska levica Roma i dve političke stranke bošnjačke nacionalne manjine: Sandžačko-raška partija i Sandžačka narodna partija. U 2010. osnovane su Stranka vojvođanskih Slovaka, politička stranka vlaške nacionalne manjine Nijedan od ponuđenih odgovora i Bošnjačka demokratska zajednica. U 2011. osnovane su politička stranka vlaške nacionalne manjine Srbija na istoku, politička stranka albanske nacionalne manjine Demokratska partija, politička stranka rusinske nacionalne manjine Zajedno za Vojvodinu, Unija Roma Srbije. U prva tri meseca 2012. osnovane su Bunjevačka stranka, Bošnjačka narodna stranka i Stranka mađarskog jedinstva.

prirodnom pragu prešle cenzus i ušle u skupštinu Srbije, odnosno u skupštinu Novog Sada.

Stranka Nijedan od ponuđenih odgovora je osnovana kao politička stranka vlaške nacionalne manjine 2010. godine. Zakon o političkim strankama definiše političku stranku nacionalne manjine kao stranku čije je delovanje posebno usmereno na predstavljanje i zastupanje interesa jedne nacionalne manjine i zaštitu i unapređenje prava pripadnika te nacionalne manjine u skladu sa Ustavom, zakonom i međunarodnim standardima, uređeno osnivačkim aktom, programom i statutom političke stranke (v. Zakon o političkim strankama, član 3). Prema tome, kako i sami predstavnici NOPO ističu na svom internet portalu: „Manjinska stranka nije ona stranka koju čine pripadnici neke nacionalne manjine, nego ona stranka koja ministarstvu kaže da će posebno zastupati interese određene manjine.“^[6]

Sa etičke tačke gledišta nije sporno to što stranku nisu osnovali pripadnici vlaške nacionalne manjine već upravo namere i ciljevi njenog osnivanja. NOPO nije osnovana kao politička stranka vlaške nacionalne manjine zarad unapređenja položaja i prava Vlaha u Srbiji, već kako bi zloupotrebila izborna pravila i lakše osnovala političku stranku. Naime, dok je za osnivanje političke stranke potrebno 10.000 potpisa punoletnih i poslovno sposobnih državljana Republike Srbije, političku stranku nacionalne manjine može osnovati tek 1.000 punoletnih i poslovno sposobnih državljana Republike Srbije (Zakon o političkim strankama, čl. 7. i 8). Takođe, za osnivanje političke stranke koja nije manjinska potrebno je izdvojiti znatno više finansijskih sredstava što su osnivači NOPO-a želeli da izbegnu (v. Rakić-Vodinić, 15. april 2012).

U izbornoj platformi ove stranke nijednom rečju se ne pominju Vlasi, a kamoli predstavljanje i zastupanje interesa vlaške nacionalne manjine i zaštita i unapređenje njihovih prava.^[7] Kao deo svog programa NOPO je prihvatio i program koji je formulisan u okviru Nove srpske političke misli „Inicijativa za spas Srbije“.^[8] Od 20 tačaka programa, takođe, ni u jednoj se ne pominje vlaška nacionalna manjina. S razlogom se može postaviti pitanje kako je ova stranka uspela da se registruje kao stranka nacionalne manjine.

Prema Zakonu o političkim strankama, upis političke stranke u Registar se, između ostalog, vrši na osnovu statuta i programa političke stranke. Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, državnu upravu i lokalnu samoupravu je nadležno da zatraži od podnosioca prijave za upis stranke u registar da u roku od mesec dana otkloni nedostatke ukoliko prijava, osnivački akt, program i statut političke stranke ne sadrže sve podatke propisane Zakonom o političkim strankama, odnosno ako prijava nije podneta na propisanom obrascu, izjave osnivača nisu date na propisanom obrascu ili ne sadrže overu potpisa. Ako podnosilac prijave u datom roku ne otkloni nedostatke, Ministarstvo je nadležno da

[6] <http://nopo.org.rs/> (pristupljeno 3. jun 2012).

[7] <http://nopo.org.rs/program/> (pristupljeno 3. juna 2012).

[8] <http://www.nspm.rs/politicki-zivot/inicijativa-za-spas-srbije.html> (pristupljeno 3. juna 2012).

odbaci prijavu. Prema ovom zakonu, položaj stranke nacionalne manjine se utvrđuje upravo ciljevima stranke i zastupanjem interesa nacionalne manjine što se utvrđuje upravo programom stranke. Postavlja se pitanje da li je ministarstvo smelo da donese rešenje o upisu ove političke stranke u Registar s obzirom na to da program NOPO-a ne zadovoljava kriterijume na osnovu kojih bi stranka bila registrovana kao stranka nacionalne manjine (up. Tepšić, 24. maj 2012).

Sporno je i to što su neupućeni birači zbog imena ove stranke mogli da pomisle da se zaokruživanjem broja ispred njenog imena na glasačkom listiću opredeljuju da ne glasaju ni za jednu od ponuđenih opcija. Pozicija poslednje izborne liste na glasačkom listiću dodatno je doprinela ovakvom uverenju kod određenog broja građana. Postavlja se pitanje da li je i na koji način moguće osnovati stranku pod imenom koje potencijalno može da dovede birače u zabludu. Prema Zakonu o političkim strankama naziv političke stranke ne može da sadrži lično ime, naziv strane države i stranog pravnog lica, niti može samo pozivati ili asociirati na političke stranke koje su sprovodile nasilno rušenje ustavnog poretka i narušavanje teritorijalne celokupnosti Republike Srbije, kršenje zajamčenih ljudskih ili manjinskih prava ili izazivanje i podsticanje rasne, nacionalne ili verske mržnje (član 18). Naziv političke stranke takođe ne može biti identičan nazivu druge političke stranke koja je upisana ili uredno prijavljena za upis u Registar, odnosno koja je brisana iz Registra pod uslovom da od dana brisanja nije proteklo više od četiri godine, odnosno takav da izaziva zabunu u javnosti ili povređuje moralna osećanja građana (član 19). Naziv stranke Nijedan od ponuđenih odgovora ne spada ni u jednu od pomenutih kategorija zbog čega je zakonski bilo moguće da se stranka registruje pod ovim imenom.

S druge strane, Romska demokratska stranka je osvojila 6,41 odsto glasova u Novom Sadu i pravo na šest odbornika u skupštini grada. Iako je njen osnivač, Bela Kurin, pripadnik romske nacionalne manjine, na listi odbornika ove stranke nema nijednog pripadnika romske nacionalne manjine. Stranka ovo objašnjava time što „među romskom populacijom ima malo obrazovanih ljudi“ (Latković i Lalić, 10. maj 2012). Pored toga, od šest odborničkih mesta, koliko je ova stranka dobila u skupštini Novog Sada, četiri su pripala članovima porodice Bokan.^[9]

Zaključak

U pokušaju da sumiramo zapažanja izneta u analizi učešća manjinskih stranaka i grupa na izborima 6. maja 2012, značajno je istaći da su političke stranke nacionalnih manjina aktivno učestvovala na izborima za sve nivoje vlasti i uspele da se izbore za to da se u najznačajnijim predstavničkim institucijama u Srbiji nađe bar nekoliko predstavnika nacionalnih manjina. Najbolje rezultate ostvarili su predstavnici mađarske nacionalne manjine, a pre svega SVM koji je osvojio mandate i u Narodnoj skupštini Republike Srbije, Skupštini AP Vojvodine, kao i u velikom

[9] <http://skupstinans.rs/latinica/gradska-izborna-komisija/1547-izborna-lista-romska-demokratska-stranka-tomislav-bokan> (pristupljeno 2. juna 2012).

broju lokalnih samouprava. Analiza je pokazala i da političke stranke nacionalnih manjina sve više uviđaju značaj međusobne saradnje i šansu da sklapanjem predizbornih koalicija ostvare bolje rezultate na izborima. S druge strane, izbori su pokazali da za kandidovanje stranaka nacionalnih manjina ozbiljnu prepreku predstavlja uslov da za kandidovanje izborne liste prikupe 10.000 potpisa građana. Jedna od posledica toga jeste da se na izborima nije kandidovala nijedna stranka romske nacionalne manjine. Konačno, povoljniji uslovi za registrovanje manjinskih stranaka uticali su na to da se formira veći broj stranaka nacionalnih manjina kao i da one budu aktivnije u izbornom procesu, ali su oni, takođe, uticali i na to da određeni pojedinci i grupe pokušaju da ih zloupotrebe. •

Minority parties and groups in elections in Serbia

Summary

This paper analyzes the participation of political parties of national minorities in Serbian elections on May 6th 2012. The first part of the paper is dedicated to presenting the results of parliamentary, presidential, provincial and local elections for the electoral lists of national minorities, while the second part points to certain characteristics of these elections in terms of participation of minority parties and groups.

Key words

National minorities, political party of national minority, elections 2012, electoral legislation.

Literatura

Inicijativa za spas Srbije, <http://www.nspm.rs/politicki-zivot/inicijativa-za-spas-srbije.html> (datum posete 3. jun 2012).

Izborna lista kandidata za izbor odbornika Skupštine grada Novog Sada, Romska demokratska stranka, <http://skupstinans.rs/latinica/gradska-izborna-komisija/1547-izborna-lista-romska-demokratska-stranka-tomislav-bokan> (datum posete 2. jun 2012).

Izborna platforma NOPO, <http://nopo.org.rs/program/> (datum posete 3. jun 2012).

Latković, Nataša i Ana Lalić, „Velike prevare glasača: Romska stranka bez Roma, vlaška lista bez Vlaha“, *Blic*, 10. maj 2012, <http://www.blic.rs/Vesti/Tema-Dana/322971/Velike-prevare-glasaca-Romska-stranka-bez-Roma-vlaska-lista-bez-Vlaha> (datum posete 4. jun 2012).

Lončar, Jelena (2011), „Izborna formula i reprezentacija manjina“, u: Zoran Stojiljković, i Dušan Spasojević (ur.), *Preporuke za izmenu izbornog zakonodavstva u Srbiji*, Beograd: NDI, str. 137-151.

Lučić, Zoran (2008), „Pogled na izborne rezultate“, u: Srećko Mihailović, (ur.), *Oko izbora 17: parlamentarni izbori u Republici Srbiji, 11. maja 2008. godine*, Beograd: Centar za slobodne izbore i demokratiju.

Pokrajinska izborna komisija, Izveštaj o privremenim rezultatima izbora za poslanike u Skupštinu Autonomne Pokrajine Vojvodine nakon ponovljenog glasanja održanog 20. maja 2012. godine, <http://www.pik.skupstinavojvodine.gov.rs/docs/2012izvestajV2krug.pdf> (datum posete 1. jun 2012).

- Pokrajinska izborna komisija, Rezultati izbora za poslanike u Skupštinu Autonomne Pokrajine Vojvodine po proporcionalnom izbornom sistemu održanih 6. maj 2012. godine, <http://www.pik.skupstinavojvodine.gov.rs/Strana.aspx?s=rezultati2012p> (datum posete 1. jun 2012).
- Rakić–Vodinelić, Vesna, „Da li će Vukadinovićeve bruka postati javna“, *Peščanik*, 15. april 2012, <http://pescanik.net/2012/04/da-li-ce-vukadinoviceva-bruka-postati-javna/> (datum posete 17. april 2012).
- Republička izborna komisija (9. februar 2007), Izveštaj o ukupnim rezultatima izbora za narodne poslanike Narodne skupštine Republike Srbije, <http://www.rik.parlament.gov.rs/cirilica/propisi/IzvestajRIK210107.htm> (datum posete 1. jun 2012).
- Republička izborna komisija (10. maj 2012), Izveštaj o konačnim rezultatima izbora za predsednika Republike održanih 6. maja 2012. godine, <http://www.rik.parlament.gov.rs/cirilica/Rezultati/RezultatiRIK%20PR%201K%20060512.htm> (datum posete 30. maj 2012).
- Republička izborna komisija (10. maj 2012), Izveštaj o ukupnim rezultatima izbora za narodne poslanike Narodne skupštine, <http://www.rik.parlament.gov.rs/cirilica/Rezultati/RezultatiRIK%20NP%20060512.htm> (datum posete 30. maj 2012).
- Republička izborna komisija (20. maj 2008), Izveštaj o ukupnim rezultatima izbora za narodne poslanike Narodne skupštine Republike Srbije, <http://www.rik.parlament.gov.rs/cirilica/Rezultati/RezultatiRIK110508.htm> (datum posete 1. jun 2012).
- Republički zavod za statistiku Srbije (2003), *Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u 2002: Stanovništvo. Nacionalna ili etnička pripadnost: podaci po naseljima*, Beograd: Republički zavod za statistiku.
- Tepešić, Goran, „NOPO – ‘rupa u zakonu’ ili zakon u rupi“, *Politika*, 24. maj 2012, <http://www.politika.rs/rubrike/ostali-komentari/NOPO--rupa-u-zakonu-ili-zakon-u-rupi.sr.html> (datum posete 30. maj 2012).
- Zakon o izboru narodnih poslanika, „Službeni glasnik RS“, br. 35/2000, 57/2000, 72/03, 75/03, 18/04, 101/05 i 85/05.
- Zakon o političkim strankama, „Službeni glasnik RS“, broj 36/09.

UDC 342.8(497.11)"2012."

„Beli listići“ na izborima 2012.

Sažetak

Organizovana kampanja „belih listića“ za parlamentarne i predsedničke izbore u Srbiji 2012, kao vid izborne apstinencije, nastojala je da na određeni način delegitimiše izbornu ponudu i da podstakne političke aktere na promene u izbornom zakonodavstvu. Pravni okvir izbora u Srbiji, po svojoj prirodi, svaku vrstu izborne apstinencije oslobađa uticaja na krajni izborni rezultat političkih aktera, tako da broj i uticaj „belih listića“ ostaju pretpostavka na osnovu koje se može raspravljati na datu temu. Nakon izbora, procene uticaja ove kampanje su veoma zanimljivije u politikološkoj analizi.

Ključne reči

Beli listić, izborna apstinencija, izbori

* Student master studija i demonstrator na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu.

Jedno od veoma zanimljivih obeležja parlamentarnih i predsedničkih izbora u Srbiji 2012, pored niza drugih, svakako je i kampanja „belih listića“. Najpreciznije rečeno, ovi listići predstavljaju vid organizovne, političke, izborne apstinencije. Naizgled mali uticaj i beznačajnost ove teme u predizbornom periodu pokazala se kao jedna od zanimljivih aktivnosti u izbornom i postizbornom periodu i kao kampanja koja je privukla podršku određenih ljudi, ali i tako što je otvorila niz rasprava u javnosti. U ovom tekstu ćemo pokušati da objasnimo šta su zapravo „beli listići“, gde je njihovo utemeljenje i kakav uticaj imaju na rezultate izbora, s obzirom na komponente izbornog sistema u Srbiji. Takođe, govorićemo i o pretpostavkama kako su i na koji način oni uticali na rezultate pojedinih kandidata, političkih partija i koalicija na izborima 2012. godine.

Apstinencija (lat. *abstinentia* – odustati, lišiti se) u širem smislu znači uzdržavanje od određene aktivnosti, odnosno delovanja. U političkom smislu, ona znači uzdržavanje od glasanja pri izboru predstavničkih tela od strane birača, kao i uzdržavanje od glasanja pri donošenju odluka u takvim kolektivnim telima. Ona može biti spontana i organizovana (*Politička enciklopedija*, 1975: 43)

Kampanja „belih listića“ mogla bi se okarakterisati kao apstinencija u političkom smislu, ali bi ovakav vid političkog uzdržavanja bilo preciznije svrstati u kategoriju organizovane političke apstinencije. „U pojedinim slučajevima apstinencija može biti i izraz i sredstvo političke borbe i izražavanja političkog stava. U takvom slučaju najčešće je u pitanju organizovana apstinencija – tj. ona koja nastupa kao posledica akcije organizovane političke snage (npr. neke političke partije koje traže od svojih pristalica da ne uzmu učešća u izborima da bi na taj način izrazili neki politički stav, odnosno postigli neki politički efekat: uticali na rezultat izbora, izrazili svoje nepoverenje u objektivnost izbora itd.)“ (*Politička enciklopedija*, 1975: 43–44). „Beli listići“ predstavljaju organizovanu političku apstinenciju, nezavisnu od političke partije, ali se svakako mogu okarakterisati kao akcija organizovane političke snage. Politička snaga koja je podržala ovu kampanju obuhvata mnoštvo različitih ljudi – one koji su bili ili nisu bili u nekoj od političkih partija, one koji su i dalje politički aktivni, ali i one čije mišljenje nosi određenu težinu i ima uticaj na javno mnjenje u Srbiji. Na srpskom – „beli listić“, na engleskom govornom

području – *blank ballot* ili *white ballot*, na nemačkom govornom području – *Weißwählen*, na francuskom – *le vote blanc*, konotacija je svuda slična.

Zanimljivo je posmatrati ih kroz *cost-benefit* analizu i teoriju racionalnog izbora. Entoni Dauns u svojoj ekonomskoj teoriji demokratije ističe „racionalnog glasača“ kao pojedinca koji glasa po istom principu postupanja, kao i u drugim odlukama „ukoliko je dobit (benefit) od glasanja veća od troškova (cost), on glasa, ako nije, onda on apstinira“ (Downs, 1957a: 260). Sama pojava „belih listića“ daje nam povod da govorimo o racionalnosti ovakvog izbora, bar kada je reč o određenom broju glasača koji su se opredelili za ovakav vid glasanja. Relevantnost „belih listića“, dakle, dobija značaj s povećanjem broja takvih birača, pa bi njihov veliki broj mogao da znači i delegitamaciju samih izbora, odnosno delegitamaciju političkih subjekata koji učestvuju na izborima, a samim tim i izabranih kandidata za određene pozicije, zavisno od nivoa izbora.

U uporednoj praksi nalaze se razni primeri ovih listića, u zavisnosti od toga koji je motiv i efekat koji žele da postignu birači. Primera radi, u Belgiji, zemlji koja ima najstariju tradiciju obaveznog glasanja, na izborima se pojavljuje veliki broj nevažećih (belih listića), tako da ih je na poslednjim izborima za Predstavnički dom bilo 6,64 odsto (460.375 glasova) (www.electionguide.org/results.php?ID=1549), što je verovatno odgovor nezadovoljnih građana zbog obaveznog glasanja. Drugi zanimljiv primer jeste kampanja „belih listića“ u Velikoj Britaniji. „Pred parlamentarne izbore u Britaniji 2010, na društvenim mrežama, putem blogova i na druge načine izneseni su validni argumenti o tome kako prazni glasovi mogu da ojačaju i obnove demokratiju“ (Rakić-Vodinelić, 2011)

Osnovno pitanje jeste šta predstavlja „beli listić“ u Srbiji i koje su posledice njihove pojave na izborima, odnosno na učinak celokupne kampanje. U zakonodavstvu Republike Srbije „beli listić“ ne postoji kao takav, može se samo svrstati u kategoriju „nevažećih glasačkih listića“, koji je zakonom definisan na sledeći način: „Nevažeći glasački listić jeste nepopunjeni glasački listić, listić koji je popunjen tako da se ne može utvrditi za koju se izbornu listu glasalo i listić na kome je zaokruženo više od jedne izborne liste“ (član 75. Zakona o izboru narodnih poslanika, „Službeni glasnik RS“ broj 35/2000). U ovakvo objašnjenje se uklapa i ono što je rečeno o načinu sprovođenja akcije „beli listić“ na dan izbora, kao i celokupna kampanja koja je to promovisala. Pitanje njihove svrhe je sporna stavka u ovoj kampanji, s obzirom na ciljeve koji su pretpostavljeni i s obzirom na sam izborni sistem Republike Srbije i ograničenja koja donosi. Izborni zakonodavstvo je takvo da učinak „belih listića“ eliminiše u potpunosti. Naime, u Srbiji nemamo na snazi, ni na jednom nivou sprovođenja izbora, odredbu prema kojoj je potreban određen broj glasača koji su izašli na izbore ili važećih glasova da bi oni bili uspešni, samim tim, „beli listići“ su irelevantni i na istom nivou uticaja kao i apstinenti koji nisu ni izašli na izbore. Takođe, oni nemaju uticaj na izborne rezultate, jer se uzimaju u obzir samo važeći glasački listići i na osnovu njih se izračunava rezultat izbora, pa tako oni ne utiču ni na to koliko ko ima mandata ili ko će od političkih partija, pokreta ili koalicija ući u parlament. Dakle, u formalnom smislu, „beli listići“ ne znače apsolutno ništa i ne mogu da utiču na izborne aktore pojedinačno ili sve zajedno, kao ni na norme koje propisuje izborni zakon.

Sama kampanja je zasnovana na peticiji Inicijative MI17 i zahtevima za promenu, prema njihovom mišljenju, loše zakonske regulative koja se odnosi na izbore. Bila je praćena različitim aktivnostima i performansima (npr. kurs dopunskih časova iz crtanja za parlamentarne izbore u Centru za kulturnu dekontaminaciju) (www.dostaje.net), brojnim skupovima i tribinama o ciljevima i uticaju „belih listića“ (npr. tribina *Ekstremi sivila - kakav trag će ostaviti 6. maj* koja je održana u Domu omladine), kontinuiranim onlajn debatama o ciljevima i uticaju (npr. V. Pavićević vs. M. Dereta, V. Pavićević vs. I. Stanković na www.pešćanik.net/2011/10/beli-glas/), velikom količinom različitih poziva i objašnjenja na internet stranicama (www.dostaje.net), kao i blogovima, društvenim mrežama i tako dalje. U ovim debatama se moglo čuti mnoštvo intelektualnih javnih rasprava – neki su govorili o besmislu i nesvršishodnosti, o lošim namerama „belih listića“ na štetu nekih političkih subjekata ili na štetu svih, drugi su govorili o njihovim prednostima, o elementima građanske neposlušnosti i o građanskoj odgovornosti u sprovođenju ove kampanje i slično. Kako predizborni, tako i postizborni period protiče u znaku neodumica o učinku „belih listića“.

Njihov značaj ili uticaj pronalazi se kada je reč o pitanjima u vezi s demokratskom konsolidacijom, kao i generalnim odnosom političkih aktera i građana prema demokratiji u Srbiji. „Beli listići“ na ovom polju demokratije mogu da prikažu nivo participacije građana, da suštinski prikažu njihov odnos prema izbornoj ponudi i borbu protiv „partokratije“, koja je izvesno osporila demokratske reforme u Srbiji i da, na taj način, prikažu nezadovoljstvo i ospore legitimitet izabranih predstavnika, političkih partija i političke scene u Srbiji. Ono što su učesnici ove kampanje istakli jeste da su potrebne izmene izbornog zakonodavstva, da je neophodno preispitivanje demokratije u Srbiji, težnja ka promeni pogleda na politiku i promeni ciljeva koje ima aktuelno političko vođstvo u bavljenju politikom (kako u vlasti, tako i u opoziciji). Glavni cilj je svakako bio da se prikažu nedostaci demokratije u Srbiji, ili kako to kažu akteri kampanje, „upravljana demokratija“, „fasadna demokratija“, tj. demokratija s velikim nedostacima.

„Beli listići“ mogu da prikažu mnogo toga, ali mi ne možemo da prikažemo njihov broj. Rezultati svih dosadašnjih parlamentarnih izbora pokazuju nam da broj „nevažećih glasačkih listića“ varira od izbora do izbora, i da je matematički izveden prosek za svih osam parlamentarnih izbornih ciklusa (ne računajući izbore 2012) bio 3,18 odsto nevažećih glasačkih listića (parlamentarni izbori 1990, 1992, 1993, 1997, 2000, 2003, 2007. i 2008). Rezultati izbora 2012. prikazuju nam podatak od 4,37 odsto nevažećih glasačkih listića, što je malo odstupanje od prosečnog broja nevažećih listića na izborima u Srbiji. Ono što mogu da tvrde nosioci kampanje „beli listić“ jeste da je ovo ipak određeni učinak s obzirom na to da je u poslednja tri izborna ciklusa bilo znatno manje nevažećih listića nego što je to slučaj sa parlamentarnim izborima 2012. godine. Ekstreman primer, kada je reč o broju nevažećih listića, predstavljaju izbori za Veće građana Savezne Republike Jugoslavije, kada je bilo 12 odsto nevažećih glasova, odnosno 448.785 nevažećih glasačkih listića (Stojiljković, 2008: 506).

Tabela 1: Parlamentarni izbori u Republici Srbiji 1990-2012.

Parlamentarni izbori	Broj izašlih glasača	Broj nevažećih listića	% nevažećih listića
1990.	5.035.613	205.212	4,07
1992.	4.723.711	275.861	5,84
1993.	4.300.440	171.824	4,15
1997.	4.139.080.	164.307	3,96
2000.	3.752.170	89.378	2,39
2003.	3.825.471	49.755	1,30
2007.	4.033.586	65.468	1,62
2008.	4.141.176	88.148	2,16
2012.	3.912.904	176.995	4,37

*Rezultati u tabeli 1. preuzeti su sa sajta Republičke izborne komisije www.rik.parlament.gov.rs

Rezultati drugog kruga predsedničkih izbora održanih 20. maja 2012. pokazuju da je broj nevažećih glasačkih listića bio „samo“ 3,14 odsto ili 98.664, što je znatno manje u odnosu na parlamentarne izbore održane 6. maja 2012. godine. Taj broj značajno ne odstupa od broja nevažećih glasova u odnosu na ranije predsedničke izbore (2008. - 1,72 odsto - 78.806; 2004. - 1,36 odsto - 42.975) (www.rik.parlament.gov.rs/cirilica/propisi_frames.htm).

Na osnovu rezultata izbora možemo samo izvesti pretpostavku o broju „belih listića“ i učinku kampanje, ali ne možemo da tvrdimo koliki je taj broj, pa je zbog toga teško govoriti o stvarnom uticaju ovih listića. Veliki deo javnosti je o njima govorio kao o indirektnom uticaju na glasače koalicije Preokret, koalicije oko Demokratske stranke, kao i uticaju na glasače predsedničkog kandidata Borisa Tadića; smatralo se da poziv na „bele listiće“ uzima glasove ovim političkim opcijama. Teško je tvrditi ovako nešto, s obzirom na to da je „poziv“ bio upućen celokupnoj javnosti i svim biračima u Srbiji. Oni koji iznose ovakve tvrdnje osnov nalaze u tome što su neki od aktera i simpatizera ove kampanje bivši članovi i funkcioneri pomenutih političkih opcija. Ako je ona zaista uticala na glasače na ovaj način, ne možemo da krivimo nosioce kampanje, jer oni nisu u svojim zahtevima i ciljevima istakli javno bilo koji osnov za to. Kao prilog cele priče možemo da dodamo i to da je prema zvaničnim rezultatima razlika između predsedničkih kandidata Tomislava Nikolića i Borisa Tadića u korist prvog bila 70.111, a broj nevažećih listića 98.664, pa bi se opet, na osnovu pretpostavke, moglo reći da su „beli listići“ imali uticaja. Posebno je indikativno da koalicija Preokret nije prešla cenzus u Beogradu, a da je u nekim centralnim beogradskim opštinama broj nevažećih listića bio veliki, čak natprosečan za te opštine (Vračar 6,45 odsto nevažećih listića a Stari grad 6,54) i odskakao od republičkog nivoa nevažećih glasova. (www.rik.parlament.gov.rs/cirilica/propisi_frames.htm) Ako ima uticaja „belih listića“, možemo govoriti o njemu iz razloga što se „nevažeći glasački listići“ u natprosečnom broju pojavljuju u sredinama gde je ranijih godina glasačko telo bilo više naklonjeno ovim subjektima, što opet ne može da bude tvrdnja.

U kojoj je meri ova kampanja ispunila postavljene ciljeve, ostaje otvoreno pitanje. Možemo reći da je privukla pažnju javnosti, da je otvorila rasprave o demokratiji i demokratskim procesima u Srbiji ali, isto tako, možemo reći i da nije oduzela legitimitet trenutnoj političkoj sceni Srbije i da ih nije podstakla na promene u izbornom zakonodavstvu, koje su bile prvenstveni cilj. Možda je ovo samo jedan novi mehanizam za kontrolu vlasti i opozicije, i jedno upozorenje da se stalno moraju preispitivati utvrđeni mehanizmi izbora vlasti i izgradnje demokratskog društva.

Ono što kao zaključak možemo izvesti jeste da zakonski okvir u Srbiji „belim listićima“ daje mali, gotovo nikakav prostor za prikazivanje njihove svrhe, da su ostali motivi i ciljevi teško utvrdivi i da ih je još teže koristiti kao argument za pritisak na vlast da se menja odnos prema demokratiji i da se izade iz partitokratskog vladanja. Postizborni proces i naredne godine će pokazati da li će neki od ciljeva „belih listića“ biti ispunjeni, a javnost i građani će ostati uskraćeni za podatak u kojoj je zaista meri ova kampanja uticala na ishod eventualnih promena. •

“White votes” on 2012 elections

Abstract

An organized campaign of “white ballots” for the parliamentary and presidential elections in Serbia 2012th as a form of electoral abstention, had a purpose to, in the appropriate way, delegitimise election bid and to encourage political actors to changes in electoral legislation. The legal framework for elections in Serbia, by their nature throw away any type of electoral abstention from the impact of the final election result of political actors, so that the number and impact of “white ballots” based on the assumption remains that can be discussed on a given topic. After elections, the estimates of the impacts of this campaign are very interesting for political analysis.

Key words

“White ballots”, electoral abstention, elections

Literatura

Downs, Antony (1957a). *An Economic Theory of Democracy*. Harper and Row. New York.

Politička enciklopedija (1975). Savremena administracija. Beograd.

Rakić-Vodinić, Vesna (2011). „Prazni glas“, www.pescanik.net/2011/11/prazni-glas/ (datum pregleda 26. maj 2012).

Stojiljković, Zoran (2008). *Partijski sistem Srbije*. Službeni glasnik. Beograd.

Ostali izvori

Zakon o izboru narodnih poslanika Republike Srbije, „Službeni glasnik RS“ broj 35/2000.

www.rik.parlament.gov.rs/cirilica/propisi_frames.htm (datum pregleda 26. maj 2012).

www.dostaje.net (datum pregleda 22. maj 2012).

www.electionguide.org/results.php?ID=1549 (datum pregleda 15. maj 2012).

www.peščanik.net/2011/10/beli-glas/ (datum pregleda 27. maj 2012).

UDC 342.846:342.849.2(497.11)"2012."

Monitoring izborne kampanje

Sažetak

Parlamentarne, predsedničke, pokrajinske i lokalne izbore, koji su održani maja 2012. u Srbiji, kao i izbornu kampanju koja je prethodila izborima, pratili su međunarodni i domaći posmatrači kao i državne institucije. U tekstu su predstavljeni različiti aspekti i do sada objavljeni nalazi monitoringa koji su sprovodili međunarodni posmatrači relevantnih tela OEBS-a i SE, Republička izborna komisija, Republička radiodifuzna agencija i Agencija za borbu protiv korupcije, kao i nekoliko domaćih nevladinih organizacija (CESID, Transparentnost-Srbija, Fond BKV, Birodi), prateći, između ostalog, regularnost izbornog procesa i njegovu usaglašenost sa međunarodnim standardima, predstavljanje učesnika na izborima u medijima, finansiranje izborne kampanje, odabir i pristup temama u izbornoj kampanji.

Ključne reči

Izbori, kampanja, posmatračka misija, učesnici na izborima, emiteri, finansiranje, ravnopravnost, međunarodni standardi, nadzor

* Autor je programski direktor Transparentnost Srbija.

Različite aspekte majskih izbora 2012. i kampanje koja im je prethodila pratili su međunarodni posmatrači, državne institucije i nevladine organizacije. U ovom tekstu se ukratko predstavljaju njihovi postupci i učinci.

Međunarodni posmatrači

Majske izbore (predsedničke i parlamentarne) pratile su eminentne međunarodne organizacije. Njihovi preliminarni izveštaji (objavljeni dan nakon parlamentarnih i dan posle drugog kruga predsedničkih izbora), koji su za sada jedino dostupni, sadrže zajedničke stavove posmatračke misije u kojoj su učestvovali Kancelarija za demokratske institucije i ljudska prava OEBS-a (OEBS/KDILJP-OSCE/ODIHR), Parlamentarna skupština OEBS-a (PS OEBS) i Parlamentarna skupština Saveta Evrope (PSSE). Treba napomenuti da su nalazi ove misije zasnovani na dokumentima, razgovorima s predstavnicima učesnika na izbora, državnih institucija i drugih aktera, kao i na neposrednom uvidu u rad RIK-a i dela biračkih odbora. Procena je obavljena radi utvrđivanja „da li su izbori održani u skladu sa opredeljenjima OEBS-a i standardima koje je za sprovođenje demokratskih izbora propisao Savet Evrope kao i da li su održani u skladu s nacionalnim zakonodavstvom“.

Kako se u preliminarnom izveštaju od 7. maja 2012.^[1] navodi (slični navodi mogu se naći i u izveštaju od 21. maja^[2]), „parlamentarni i prevremeni predsednički izbori pružili su biračima veliku mogućnost izbora među različitim političkim opcijama a kandidati su bili registrovani na način koji je obuhvatao sve opcije“. „Kampanja je sprovedena u povoljnom okruženju u kojem su se poštovala osnovna građanska i politička prava. Takođe je bio prisutan visok nivo poverenja među zainteresovanim stranama u izbornom procesu u profesionalnost i

[1] Link za originalni izveštaj na engleskom: <http://www.osce.org/odihr/elections/90335> - u tekstu je korišćen nezvaničan prevod izveštaja na srpski.

[2] Link za originalni izveštaj na engleskom: <http://www.osce.org/odihr/elections/90703> - u tekstu je korišćen nezvaničan prevod izveštaja na srpski.

integritet izborne administracije. Iako je medijsko okruženje pluralističko, prisutan je nedostatak transparentnosti u pogledu vlasništva nad medijima dok su određene zainteresovane strane u izbornom procesu istakle potrebu za uravnoteženijim izveštavanjem medija tokom celokupnog perioda izborne kampanje. Potrebno je uložiti i dodatne napore u ostvarivanje većeg integriteta izbornog procesa, posebno u odnosu na transparentnost upisivanja birača u birački spisak.“

U vezi s medijima navodi se da „su prenosili biračima različite političke stavove kroz emitovanje emisija uživo, besplatna i plaćena predstavljanja, izveštavanje o vestima i televizijske debate. I dok se, s jedne strane, biračima omogućavao pristup širokom spektru informacija o različitim učesnicima izbora, na osnovu kojih bi oni trebalo da donesu odluku kao dobro obavešteni pojedinci, za njih bi bilo korisnije da su pratili snažnije analitičko i kritičko izveštavanje kako o kampanji tako i o državnim organima“, te da je „određen broj sagovornika [...] izrazio zabrinutost zbog pritiska koji na medije vrše političke stranke i državni organi“.

Izveštaj takođe navodi da „nisu zabeleženi ozbiljniji incidenti“ tokom glasanja (na kontrolisanim mestima), da su „izborne komisije ispunjavale svoje dužnosti na profesionalan način iako su zabeleženi manji proceduralni problemi“, da tako „zbog lošeg kvaliteta paravana za glasanje, tajnost glasanja nije bila ispoštovana“, da se „prebrojavanje glasova odvijalo na pravilan, transparentan i profesionalan način na većini posećenih biračkih mesta“.

Posmatrači se osvrću na pojedine slabosti zakonodavnog okvira i pored poboljšanja Zakona o izboru narodnih poslanika iz 2011. (poput odredbe Ustava „koja predviđa imperativne mandate“, odsustvo odredaba o posmatračima i objavljivanju rezultata na biračkim mestima). U vezi sa organima koji sprovode izbore, posmatrači su sugerisali uspostavljanje „prelaznog nivoa izborne administracije između RIK-a i biračkih odbora“.

U vezi s jedinstvenim biračkim spiskom, posmatrači ukazuju na to da „nije postojala obaveza da se omogući javna provera biračkih spiskova tokom postupka verifikacije, ali su birači mogli proveriti svoj upis upućivanjem zahteva svojoj opštini, na internet stranicama ministarstva ili slanjem SMS-a“. „Iako uputstva RIK-a omogućavaju podnosiocima izbornih lista da provere „celokupan birački spisak“, Ministarstvo (za državnu upravu) ostalo je pri stavu da niko neće moći da proveri celokupan birački spisak“ (pozivajući se na zaštitu podataka o ličnosti). „Ovakva odluka nije doprinela ublažavanju zabrinutosti kod određenih učesnika izbora u vezi s činjenicom da značajan broj birača, koji su svojim potpisima podržali izborne liste, uopšte nisu upisani u birački spisak, odnosno opovrgavanju navoda u izveštajima o velikom broju birača koji nisu registrovani“.

Nakon sumarnog prikaza najvažnijih nalaza, u izveštaju se detaljnije obrađuju pojedini aspekti izbornog procesa, daju preporuke ili opisuju potencijalno sporne situacije, bilo da je reč o neposrednim zaključcima posmatrača ili informacijama koje su dobili iz drugih izvora (izdavanje izvršio autor ovog teksta iz pojedinih delova Izveštaja):

- Potreba da se ispitaju navodi o „rasprostranjenosti kupovini glasova među romskom populacijom, uznemiravanju zaposlenih s različitim strana kao i mogućim, zloupotrebama u korišćenju javnih sredstava“, radi „očuvanja poverenja koje javnost ima u izborni proces“;

- „Dva dana pred izbore uhapšen [je] određeni broj etničkih Albanaca, uključujući i lokalnog kandidata, jer su navodno počinili ratne zločine 2001. godine“ ; „ova hapšenja na prilično vidljiv način objavio [je] ministar unutrašnjih poslova Ivica Dačić, koji je i sam kandidat na izborima“;

- U predizbornom periodu „Agencija za borbu protiv korupcije nije podnela ni protiv jednog kandidata ili izborne liste nijednu prijavu ali je od dve stranke zatražila informacije o pojedinačnim troškovima njihovih kampanja“. Zakon predviđa, kako se kaže, „obavezu ABK da objavi svoje zaključke o izveštajima stranaka“ ali „ne propisuje rok za objavljivanje takih izveštaja na internet stranicama ABK, čime se potkopava efikasnost kontrolnog mehanizma koji je uveden Zakonom o finansiranju političkih aktivnosti“;

- „ZFPa nije dovoljno jasan na koji način se utvrđuje razlika između finansiranja redovnih aktivnosti stranke i onih aktivnosti koje se odnose na kampanju; on ne obezbeđuje jasne mehanizme odnosno ne upućuje na druge zakone za utvrđivanje vrednosti nenovčanih priloga, ne sadrži odredbe koje se odnose na pozajmice i nije dosledan u primeni sankcija za učinjene prekršaje“;

- „Određen broj sagovornika procenio [je] kako 70-90 procenata finansiranja političkih stranaka zavisi od javnih sredstava, što uzrokuje zabrinutost jer takav nivo učešća javnih sredstava može dovesti do prevelike zavisnosti stranaka od državnih subvencija“;

- Besplatno predstavljanje lista je emitovano na RTS 2, koji ima manju gledanost;

- Prigovori i odluke RIK o prigovorima nisu objavljeni već su samo dostavljeni učesnicima na izborima; Upravni sud je rešavao o žalbama na zatvorenim sednicama, objašnjavajući to „kratkim rokovima koje propisuje zakon, oslanjajući se pritom na sopstveno tumačenje Zakona o upravnim sporovima iz 2009. godine“. Kratki rokovi i nepostojanje transparentnih rasprava „nisu u skladu sa opredeljenjima OEBS-a i ostalim međunarodnim standardima za održavanje demokratskih izbora“;

- „RRA ne objavljuje svoje odluke po prigovorima u celosti već na svoje internet stranice postavlja informacije o odlukama“;

- Od 9. maja nadalje kampanja je bila usredsređena na navode o izbornoj prevari koje su iznela četiri učesnika izbora a za koje su ostale stranke tvrdile da su politički motivisani. Delovanje institucija u ovom slučaju naglasilo je potrebu za uspostavljanjem sistema koji će na primereniji način reagovati u slučajevima rešavanja izbornih sporova;

- Način na koji je RIK doneo odluku o konačnim rezultatima izbora održanim 6. maja te nekoliko drugih odluka, odražavao je povećanu polarizaciju članova RIK-a u skladu s njihovom stranačkom pripadnošću. Pozitivan potez RIK-a, u skladu s primerima dobre prakse u svetu, bilo je objavljivanje pregleda izbornih rezultata po biračkim mestima na RIK-ovoj internet stranici;

- Iako su određeni prigovori, podneti RIK-u, sadržavali navode o ozbiljnim nepravilnostima, svi su bili odbačeni, uglavnom zato što nisu bili podneti u skladu s procedurom za podnošenje prigovora;

- U nalazima koji se odnose na period između prvog i drugog kruga predsedničkih izbora kaže se, između ostalog, da su „neki od zapisnika o radu biračkih odbora dostavljeni opštinama u kojima su se prikupljali

podaci uz značajna kašnjenja“, da postoje informacije da je razlog za to nedovoljno stručno usavršavanje članova biračkih odbora, kao i održavanje više izbora istovremeno;

- „U periodu između dva kruga, Agencija za borbu protiv korupcije nije odgovorila ni na jedan zahtev Ograničene misije OEBS-a/KDILJP-a za dostavljanje dodatnih informacija o potrošnji sredstava u kampanji niti je objavila bilo kakve dodatne informacije o finansiranju kampanje“;

- U vezi s medijskim predstavljanjem Misija konstatuje pojavljivanje predsedničkih kandidata u emisijama zabavnog karaktera kao i „zakasneli odgovor RRA“ od 10. maja na primedbe u vezi s gostovanjem g. Tadića na TV Prva;

- Kaže se da je podneto ukupno 83 prigovora u vezi sa izborima od 6. maja, da su „materijali za sednice bili podeljeni članovima RIK-a samo nekoliko minuta pre početka svake sednice“, da je „RIK odbacio sve prigovore, od kojih većinu zbog toga što nisu bili podneti u skladu s procedurom za podnošenje prigovora, odnosno, jer su bili podneti neblagovremeno ili su ih podnela lica koja prema zakonu nisu ovlašćena za podnošenje prigovora“, da su „neki od prigovora sadržavali navode o ozbiljnim prekršajima, uključujući i navode koji su potencijalno mogli da dovedu do poništavanja izbornih rezultata na onim biračkim mestima na koja su se prigovori odnosili“, da su „neki članovi RIK-a predložili da RIK samoinicijativno ispita te navode ali njihov predlog nije usvojila većina članova RIK-a“, te da se „mogao steći utisak da su članovi RIK-a kod odlučivanja o prigovorima bili podeljeni u skladu sa stranačkom pripadnošću umesto da deluju u cilju pružanja podrške integritetu izbornog procesa“;

- „Kombinacija nekoliko činilaca je umanjila delotvornost RIK-a u pružanju pravnog leka i slabila ulogu komisije u obezbeđivanju integriteta procesa“, uključujući i sledeće: „vrlo kratki rokovi za podnošenje prigovora i zakonske odredbe koje je RIK usko tumačio“, kao i to da je „odluku Vrhovnog suda kojom RIK-u nije dozvoljeno poništavanje izbora ukoliko nije podnet zvanični prigovor, RIK je tumačio kao zabranu da navode samoinicijativno ispita“;

- RRA je posmatračkoj misiji dostavila detaljne informacije o prigovorima i dozvolila članovima Ograničene misije da prate njen rad ali da, „u odnosu na širu javnost, i dalje nedostaje transparentnost u načinu na koji RRA donosi odluke o prigovorima“, i da se „time nanosi šteta potencijalno pozitivnoj ulozi koju agencija može imati u rešavanju prigovora koji se odnose na elektronske medije“, i

- „Za neke prigovore nije pronađeno rešenje; RIK je objasnio da su oni u nadležnosti Nadzornog odbora koji nikada nije formiran uprkos zakonskoj obavezi.“

Monitoring Republičke izborne komisije

Iz onoga što je navedeno u izveštaju posmatračke misije OEBS i SE može se videti da je Republička izborna komisija ograničila svoj nadzor na razmatranje podnetih prigovora i odbacivanje tih prigovora iz formalnih razloga, bez ispitivanja, po sopstvenoj inicijativi, spornih situacija koje bi mogle da poljuljaju poverenje u izborni proces.

Pored toga, iako nije reč o monitoringu RIK-a, treba istaći da je pred ove izbore RIK unela neke pozitivne promene u svoj rad, kao što je objavljivanje podataka o sastavu biračkih odbora po strankama koje su predložile članove, na osnovu čega javnost po prvi put može da uvidi koliko su novca predstavnici pojedinih stranaka, koalicija i grupa građana dobili za sprovođenje izbornog procesa,^[3] kao i da je ispravnost postupanja RIK-a osporena i u nekim slučajevima koji se u izveštaju OEBS/SE ne pominju – npr. u vezi s proglašenjem liste stranke Nijedan od ponuđenih odgovora^[4].

Monitoring Republičke radiodifuzne agencije

Republička radiodifuzna agencija, u skladu sa svojim ovlašćenjima, pravovremeno je donela Opšte obavezujuće uputstvo za ponašanje emitera u izbornoj kampanji,^[5] kojim je neka sporna pitanja, koja su se javljala ranije, uredila na bolji način (npr. jasnija pravila u vezi s predizbornim plaćenim terminima, u vezi sa emitovanjem oglasa za pojedine vrste izbora kod emitera koji imaju određenu željenu zonu pokrivanja). Takođe, Uputstvo je i ovaj put sadržalo bitna pravila o tome da emiteri treba da omoguće oglašavanje učesnika na izborima pod istim finansijskim i tehničkim uslovima, kao i zabrane o remećenju programske šeme i predstavljanju. Međutim, neka pitanja su ostala nedovoljno pokrivena, poput načina i obima predstavljanja aktivnosti javnih funkcionera tokom kampanje, kao i nadzora nad internet medijima (koji su elektronski mediji u smislu aktuelnih propisa, ali čiji rad RRA ne nadzire).

Kroz proaktivni monitoring, RRA je prikupila emitovane sadržaje od nacionalnih i određenog broja drugih emitera (regionalni, lokalni), i nakon analize predstavila podatke u sumarnom obliku. Na osnovu tih izveštaja građani mogu da saznaju dužinu trajanja reklama i zakupljenih termina za svaku izbornu listu ili kandidata na svakoj od TV stanica s nacionalnim pokrivanjem, RTV-u, Radio Beogradu i Radio B92, podatke o prisutnosti lista, kandidata i javnih funkcionera u informativnom programu tih TV i radio stanica i slično. Izveštaji RRA se ne bave cenama za političko oglašavanje, niti drugim pitanjima poštovanja Uputstva. Objavljena su četiri izveštaja za različite periode kampanje.^[6]

Reaktivni monitoring RRA je sprovedila prema primljenim pritužbama ili po informacijama koje su objavljene na drugim mestima. O tome se

[3] <http://www.rik.parlament.gov.rs/cirilica/propisi/295%20Odluka%20Numericki%20prikaz.htm>

[4] <http://pescanik.net/2012/05/pravosude-izborne-komisije-vlasi-doka-deja-vu/>

[5] http://www.rra.org.rs/uploads/useruploads/Obavezujuca_uputstva/Uputstvo_izbori_2012.pdf

[6] <http://www.rra.org.rs/cirilica/article/Izvestaj-RRA-o-nadzoru-programa-emitera-tokom-predizborne-kampanje-za-predsednicke-izbore-2012-godine-2-krug>
<http://www.rra.org.rs/cirilica/article/Trei-Izvestaj-RRA-o-statistici-predizbornog-programa>
<http://www.rra.org.rs/cirilica/article/Drugi-Izvestaj-RRA-o-statistici-predizbornog-programa>
<http://www.rra.org.rs/cirilica/article/Prvi-Izvestaj-RRA-o-statistici-predizbornog-programa>

može suditi na osnovu podataka koje je sama RRA objavljivala kao saopštenja.^[7] Tako se u saopštenju od 23. maja 2012. govori o čestitki EU predsedniku Srbije na izboru, koja je objavljena na internetu u doba izborne tišine, pa se zaključuje da RRA nije nadležna za postupanje u tom slučaju, jer je reč o „drugim vidovima elektronskih medija“ a ne o TV i radio stanicama; u saopštenju od 19. maja konstatuje se „grubo kršenje predizborne tišine“ kablovskih emitera TV KCN Svet Plus 3; saopštenjem od 11. maja obaveštava se o prosleđivanju dopisa A. Stankovića (novinar HRT-a) kojim je ovaj tražio zaštitu svojih autorskih prava; saopštenjem od 10. maja opovrgava se da je RRA zabranila emitovanje emisije u kojoj gostuje predsednički kandidat SNS-a u emisiji *Veče sa Ivanom Ivanovićem*; saopštenjem od 10. maja ukazuje se na moguće povrede Uputstva - osvrta na to što je pred početak izborne tišine TV Pink bitno promenila programsku šemu i četiri časa pred ponoć emitovala uživo gostovanja predsedničkih kandidata, uz ocenu da je „interesovanje javnosti prihvatljiv razlog za bitnu izmenu programske šeme i da neće biti pokretan postupak“, analiza emisije TV Prva, uz ocenu da je *Veče sa Ivanom Ivanovićem* emitovano u različitom terminu i sa izmenjenim nazivom u odnosu na standardnu emisiju, te da će „nakon detaljnih analiza i izveštaja službe RRA dati svoju konačnu ocenu“, uz podsećanje na dužnost emitera da tokom kampanje u drugom krugu izbora omoguće prisustvo obojice kandidata; u saopštenju od 7. maja Savet RRA je dao opširno tumačenje člana 16. obavezujućeg Uputstva koji, između ostalog, nalaže da sadržaj političkih reklama mora biti istinit i proverljiv od strane nadležnih državnih organa, da je dozvoljeno koristiti isključivo javno emitovane audio-vizuelne snimke, da je zabranjeno koristiti neprihvatljive simbole, ime, lik, glas ili delo lica koja nisu učesnici izbornog procesa bez njihove saglasnosti, zabranjeno iznositi podatke ili optužbe o bilo kojem licu osim ako nije reč o podacima koje su nadležni državni organi učinili javno dostupnim, koristiti navode iz istražnog postupka ukoliko je kasnije došlo do oslobođenja lica ili odbijanja optužbe, da je zabranjeno iznositi sadržaje kojima se podstiču diskriminacija, mržnja ili nasilje, i da je zabranjeno manipulisanje izjavama, saopštenjima i sličnim sadržajima radi promene njihovog osnovnog smisla (maliciozne montaže, zlonamerno skraćivanje ili uklanjanje ključnih delova sadržaja i sl.); saopštenje od 30. aprila, kojim se tvrdi da RRA nije zabranila emitovanje nijednog spota; saopštenje od 27. aprila o predstavkama lica koja se pominju u kontekstu optužnica iako su oslobođena od odgovornosti; saopštenje od 18. aprila povodom korišćenja dece u spotovima i poziv emiterima da obrate pažnju; saopštenje od 17. aprila, povodom spornog emitovanja spota LSV-a sa S. Miloševićem i V. Koštunicom; saopštenje od 9. aprila povodom pritužbi o cenama zakupljenih termina i malom broju stranaka koje su do tada emitovale takve reklame; saopštenje od 2. aprila povodom razmatranja predstavi zbog pojavljivanja logotipa kompanija u spotovima URS-a; saopštenje od 26. marta u kojem je RRA, povodom predstavi URS-a i SNS-a, zaključila da nijedan emiter do tog datuma nije prekršio pravila emitujući priloge o aktivnostima državnih organa i državnih funkcionera; saopštenje od 18. marta povodom tvrdnji da je RRA zabranila *Insajder*.

[7] Sva saopštenja su dostupna na: <http://www.rra.org.rs/news/cirilica/category/16/1>

Monitoring Agencije za borbu protiv korupcije

Agencija za borbu protiv korupcije je 7. novembra 2011. donela Pravilnik o posmatračima izborne kampanje^[8] a tokom 2012. je organizovala obuku za posmatrače. Sudeći prema navodima iz štampe,^[9] angažovano je 165 terenskih posmatrača, koordinatora i centralnih koordinatora u 23 grada, koji „prate obim i vrstu aktivnosti stranaka u kampanji tako što obilaze teren i evidentiraju plakate, bilborde, standove ili prate druge aktivnosti partija, posebno skupove i eventualne mitinge“, „izveštaje dostavljaju nedeljno Agenciji, Agencija podatke razvrstava u odnosu na stranke i izbore o kojima je reč“. Takođe se navodi da „građani u svakom trenutku mogu da se obrate posmatračima ili Agenciji pismom ili mejlom, kako bi se pravilno informisali o tome koje ponašanje političkih partija je dozvoljeno u izbornoj kampanji, ili da dostave prijavu u slučajevima kada smatraju da je došlo do povrede pravila finansiranja“. Najzad, kaže se da „Agencija ne kontroliše samu kampanju i aktivnosti koje stranke preduzimaju i u tom smislu reaguje samo u slučaju kada aktivnosti vidno izlaze iz okvira izbornih – ako se radi o humanitarnim aktivnostima ili nedozvoljenom pružanju usluga u vidu lekarskih pregleda, opreme ili organizovanja besplatnih časova i kurseva. Sve druge prijave Agencija prima i odmah obrađuje“.

Tokom kampanje Agencija je neposredno intervenisala u tri navrata, tražeći podatke od predlagača predsedničkih kandidata o određenim troškovima, a pojedini podaci o održanom monitoringu predstavljeni su 3. maja na konferenciji za štampu. Na toj konferenciji^[10] Agencija je iznela procene da je 70 odsto troškova predizbornih aktivnosti u vezi s raznim vrstama medijske promocije, kao i procene da je usled manjeg broja održanih mitinga, nego što je to do sada bio slučaj, kampanja jeftinija (Z. Marković), odnosno da je „finansijski pristojnija i jeftinija od ranijih“ (Z. Stojilković), kao i da je znatan broj aktivnosti sproveden na internetu. Agencija je zatražila podatke o dolasku bivšeg gradonačelnika Njujorka u Beograd (učesće u kampanji SNS-a), odlasku ministra zdravlja i predsedničkog kandidata URS-a u Dansku i putovanju lidera DS-a u Hanover. Takođe, i direktorka i predsednik Odbora Agencije istakli su da je „antikampanja legitimna“, pozvali učesnike izbora da daju Agenciji podatke o skupim kampanjama političkih protivnika, ukoliko ih poseduju, i obećali da će izveštaji biti dostupni na sajtu Agencije nakon što budu „tehnički obrađeni“. Krajem meseca je saopšteno da je Agencija podnela prekršajnu prijavu protiv ministra zdravlja zbog zloupotrebe javnih resursa, zato što je, tokom boravka u Danskoj, na skupu na kome je bio u svojstvu ministra davao izjave u vezi sa izbornom kampanjom.^[11]

[8] http://www.acas.rs/images/stories/Pravilnik_o_posmatracima_izborne_kampanje.doc

[9] Intervju direktorke Agencije za borbu protiv korupcije, Zorane Marković dnevnom listu *Danas* od 31. marta 2012, http://webklip.kliping.rs/stream/pdf?id_user=2085&id_article=2834947

[10] *Politika* od 4. maja 2012, http://webklip.kliping.rs/stream/pdf?id_user=2085&id_article=2867182

[11] *Politika* od 31. maja 2012, http://webklip.kliping.rs/stream/pdf?id_user=2085&id_article=2889235

Monitoring drugih državnih organa

Organ koji bi trebalo da vrši aktivan monitoring izborne kampanje jeste Nadzorni odbor. Na osnovu Zakona o izboru narodnih poslanika,^[12] „u postupku sprovođenja izbora opšti nadzor nad postupcima političkih stranaka, kandidata i sredstava javnog obaveštavanja u toku izbornih aktivnosti sprovodi nadzorni odbor“. Taj odbor bi trebalo da ima 10 članova od kojih polovinu imenuje Narodna skupština Republike Srbije na predlog Vlade Republike Srbije, a polovinu na predlog poslaničkih grupa u Narodnoj skupštini Republike Srbije iz reda istaknutih javnih radnika, pod uslovom da oni nisu članovi organa političkih stranaka koje učestvuju na izborima. Nadzorni odbor: 1) prati predizborne aktivnosti i ukazuje na eventualne nepravilnosti u postupanju političkih stranaka, kandidata i drugih učesnika u izbornom postupku; 2) kontroliše postupanje sredstava javnog obaveštavanja u primeni odredaba ovog zakona koje se odnose na obezbeđivanje ravnopravnih uslova za predstavljanje podnosilaca izbornih lista i kandidata sa izbornih lista; 3) predlaže mere za poštovanje jednakosti kandidata u izlaganju njihovih programa; 4) obraća se javnosti radi zaštite moralnog integriteta ličnosti kandidata; i 5) upozorava na postupke političkih stranaka organa uprave, kandidata i sredstava javnog obaveštavanja kojima se ometa izborna kampanja i ugrožava jednakost prava svih kandidata.

Takođe su predviđene nadležnosti Nadzornog odbora u vezi s ponašanjem koje „poziva na nasilje, širi nacionalnu, versku ili rasnu mržnju ili podstiče na neravnopravnost polova“, kao i jednakim predstavljanjem kandidata u medijima. Kada je reč o izborima 2012, nije bilo ni pokušaja da se Nadzorni odbor formira.

Monitoring nevladinih organizacija

Tokom izborne kampanje 2012. bile su aktivne mnoge nevladine organizacije. Centar za slobodne izbore i demokratiju i ovaj put je organizovao praćenje izbornog procesa preko posmatrača a u izornoj noći je predstavljao zajedno s novinskom agencijom Tanjug rezultate izbora na osnovu pregledanog uzorka.^[13] Grupa nevladinih organizacija je takođe, u saradnji s beogradskim Medija centrom, predstavila svoje viđenje izbornog procesa u izornoj noći.^[14]

Transparentnost – Srbija je sprovela monitoring finansiranja izborne kampanje, obuhvativši, između ostalog, oglašavanje na nacionalnim elektronskim i štampanim medijima, oglašavanje putem billboarda (na uzorku), monitoring drugih troškova kampanje u Beogradu i više od 20 drugih gradova i opština, ali i podatke o prijavljenim prihodima učesnika na izborima, delovanju javnih institucija u sprovođenju propisa o finansiranju

[12] „Službeni glasnik RS“, br. 35/2000 i 57/03 – odluka USRS, 72/03 – dr. zakon, 75/2003 – ispr. dr. zakona, 18/04, 101/05 – dr. zakon, 85/2005 – dr. zakon, 28/11 – odluka US, 36/11 i 104/09 – dr. zakon, čl. 99. i 100.

[13] <http://www.cesid.org/lt/articles/rezultati-izbora-2012/>

[14] <http://www.mc.rs/watchdogging-serbia-izborna-noc-2012.4.html?eventId=8496>

kampanje (npr. prilikom određivanja i raspodele budžetskih sredstava). Preliminarni podaci su predstavljeni na konferencijama za štampu.^[15]

Biro za društvena istraživanja^[16] je sproveo monitoring štampanih i elektronskih medija u izornoj kampanji, predstavljajući kroz četiri dosadašnja izveštaja podatke o poštovanju standarda novinarske profesije, načinu predstavljanja podataka o kandidatima i listama u medijima, zastupljenosti pojedinih učesnika na izborima u medijima, temama koje su dominirale u kampanji i tako dalje.

Fond „Biljana Kovačević Vučo“ organizovao je monitoring predizborne kampanje u Srbiji 2012, „s ciljem da upozori na kršenje demokratskih načela i pravila koja regulišu izborni proces“, posebno upozoravajući na situacije „kršenja demokratskih vrednosti, izbornih pravila, standarda i praksi i fer-pleja, kao i ljudskih prava i zloupotrebe državnih i društvenih institucija, govor mržnje, diskriminacije itd.“. Nalazi su predstavljeni u četiri tematska biltena.^[17]

Dešavanja tokom kampanje pratila je i nevladina organizacija CRTA, poznata po projektu Istinomer, koja je na svojem podsajtu^[18] objavila mnoštvo podataka i komentara o izborima, listama i programima učesnika. Najzad, treba reći da su se izborima bavile i mnoge druge nevladine organizacije, kroz tematske skupove ali i na druge načine, a u retkim slučajevima i vodile kampanje radi povećanja izlaznosti na izborima.^[19] •

Monitoring of election campaign

Abstract

Parliamentary, presidential, provincial and local elections, held in May 2012 in Serbia, as well as preceding election campaign was followed by international and national observers and relevant state institutions. The text presents various aspects of currently published monitoring findings, including data about work of international observers from relevant bodies of OSCE and CoE, Republican Electoral Committee, Republican Broadcasting Agency, Agency for Fight Against Corruption and several non-governmental organizations (CESID, Transparency Serbia, Fond BKV, Birodi) that monitored, among other things, regularity of election process and its compliance with international standards, representation of election participants in media, election campaign financing, selection and approach to various topics of election campaign.

Key words

Elections, campaign, observing mission, election participants, broadcasters, financing, equality, international standards, oversight

[15] http://www.transparentnost.org.rs/index.php?option=com_content&view=category&id=28&Itemid=&lang=sr

[16] <http://www.birodi.rs/>

[17] <http://www.bkvfond.org/vesti-i-saopstenja/vesti/monitoring-predizborne-kampanje-2012/>

[18] <http://izbori2012.istinomer.rs/>

[19] Npr. Beogradski fond za političku izuzetnost, emitujući spotove između dva izborna kruga na TV stanicama.

UDC 342.841(497.11)"2012."

Finansiranje izbornih aktivnosti

Sažetak

Izborne igre su partije sa najvećim mogućim ulogom – u igri je sama pozicija vlasti. Dobitak i pozicija partije/koalicije na vlasti nudi mogućnost umeravanja politike, ali i distribucije sredstava uz istovremeno smeštanje funkcionera i stranačkih miljenika na jaslje vlasti. Da bi se mnogo dobilo, treba puno i uložiti, pa i zadužiti se kod onih koji očekuju da im se po dolasku na vlast dug, u vidu unosnih poslova i privilegija, i vrati. U demokratskim društvima *građani zato moraju znati ko i pod kojim uslovima daje novac onima za koje glasaju*. Nije svejedno da li se, pored sredstava iz javnih izvora, stranke i kandidati finansiraju milionima malih priloga ili zavise od tek nekoliko desetina najbogatijih. Nije svaki novac ni legitiman i dobrodošao, posebno ne onaj iz anonimnih izvora, od stranih država ili javnih preduzeća i privatnih firmi koje su u ugovornim odnosima sa državom. Da bi politička utakmica bila fer, tokove novca mora kontrolisati nezavisno telo opremljeno sredstvima koja to zaista omogućuju, a ne organi pod kontrolom partija.

Ključne reči

Kampanja, kontrola, prihodi i troškovi, korupcija

* Autor je vanredni profesor Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Beogradu. Ovaj tekst je rezultat rada na projektu „Politički identitet Srbije u regionalnom i globalnom kontekstu“ (evidencioni broj: 179076; rukovodilac projekta prof. dr Vesna Knežević Pređić), koji se realizuje u okviru Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Beogradu, a finansira ga Ministarstvo prosvete i nauke Republike Srbije.

Antikoruptivni regulatorni okvir i izazovi političke korupcije

Gotovo neodoljivi, sirenski zov novca u politici jeste fenomen star koliko i ljudska težnja za moći i vlašću. Gotovo isto toliko traju i pokušaji da se politika emancipuje od diktata novca i „srebroljublja“. Posebno demokratske režime i ideologije karakteriše nastojanje da se prisustvo novca u politici ograniči i reguliše, odnosno učini legalnim i legitimnim. (Stojiljković, 2008).

Potreba da se zakonki uredi i reguliše politička i izborna aktivnost proizlazi, dakle, iz činjenice da ako vlast može biti unosna, a pritom nije dovoljno kontrolisana i odgovorna, onda je put korupciji u politici širom otvoren.

Pošto se na vlast dolazi izborima i u međustranačkoj utakmici, onda su izbori i stranke logičan okvir za koruptivnu razmenu i obavljanje transakcija kupovine pozicija, prava ili materijalnih dobara.

Posebno je to slučaj u društvima u kojima partije, kroz manje-više razvijene kartelske sporazume i aranžmane, „poseduju“ državu, odnosno mogu na različitim nivoima vlasti podeliti svojim poslušnicima i miljenicima, koji su ih na ovaj ili onaj način zadužili, na desetine hiljada unosnih poslova i mesta.^[1]

[1] U priručniku *Novac u politici: vodič za povećanje transparentnosti u nastajućim demokratijama* (USAID) bliže se objašnjavaju mehanizmi uticaja novca na donošenje političkih odluka.

Koruptivni proces je podeljen na dva perioda i tri segmenta. Prvi, predizborni period, sadrži dva segmenta - nelegalne vidove i izbornih prihoda i izbornih troškova. Drugi, postizborni period uključuje treći segment - „vraćanje duga“, odnosno „legalno“ patronatsko zapošljavanje, imenovanje na visoke položaje ili glasanje u skladu sa obećanjem, ali i nelegalne primere korumpiranja funkcionera, glasanja na prodaju, prijema poklona, putovanja.

Jedan od vodećih stručnjaka za političke finansije, Marsin Valeski je sistematizovao osnovne vidove korupcije stvarajući jednu vrstu tipologije oblika i aktera korupcije vezanih za finansiranje stranaka i njihovih kampanja. U rubrici *nelegalnih rashoda* dominira nelegalna kupovina glasova birača ili poslanika i savetnika, pri čemu se obilato koriste državni resursi, pre svega javni fondovi.

Kontrola i javni nadzor nad stranačkim finansijama

Kontrola i nadzor finansija imaju ulogu da prvo ograniče, ako ne i u potpunosti spreče, predizbornu prodaju velikim donatorima, a onda i naknadnu, postizbornu korupciju. Nastojanje da se spreči podriavanje i potkopavanje ključnih demokratskih vrednosti i procedura svrstava zakone o finansiranju stranaka u red osnovnih antikorupcionih zakona.

Preporuke IFES-a i drugih međunarodnih organizacija i praksa u okruženju govore u prilog formiranja posebnog, autonomnog i autoritativnog tela zaduženog za kontrolu političkih finansija.^[2]

Komparativna praksa pokazuje da je neophodno da telo koje vrši nadzor i kontrolu finansiranja ima uvid u svu dokumentaciju stranke, kao i mogućnost, kada god se sumnja u istinitost podnetih izveštaja o finansijama, da šalje svoje revizore. To podrazumeva i mogućnost da ovaj organ može da sankcioniše stranku koja je prekršila zakon, ne samo novčano nego i uskraćivanjem daljeg finansiranja, a u ekstremnim slučajevima i isključivanjem iz izborne trke.

Da bi se zadovoljio kriterijum javnosti, potrebno je da stranka, ali i državne institucije, pružaju podnete izveštaje na uvid građanima ili nevladinim organizacijama.

Daleko razvijeniju i kreativniju prihodnu stranu čine: prodaja imenovanja, zvanja, titula i pristupa informacijama, iznuda doprinosa od javnih službenika, lično bogaćenje i primanje sredstava od neprimerenih izvora poput organizovanog kriminala, odnosno prisiljavanje privatnika da „plate novac za zaštitu“, kao postizborne dobijene donacije za usluge, ugovore ili promenu politike.

Analizirajući „kreativnu praksu“, Pinto-Duschinski navodi šest oblika izigravanja ili kršenja zakona koji su najkarakterističniji: a) nezakoniti pokloni, b) korišćenje novca stečenog korupcijom za partijske kampanje ili za ciljeve partija, c) upotreba državnih resursa za partijske svrhe, d) prihvatanje sredstava radi obezbeđenja ili obećanja neke koristi, e) uzimanje sredstava iz nečasnih izvora, pre svega iz kriminalnih krugova, f) trošenje novca za zabranjene namene, poput kupovine glasova (Duschinski, 2002: 71–72).

Na drugoj strani, pojačan interes i pažnja javnosti i međustranačka konkurencija, vodili su otkrivanju slučajeva korupcije i finansijskih partijskih afera i skandala, poput afere Daso u Belgiji, afere Flik i Kolove afere u Nemačkoj, ili „akcije čistih ruku“ u Italiji.

Positivni efekat manifestovao se, dakle, u sve razvijenijim pravilima i procedurama za njihovo detektovanje i, bar uslovno i preventivno, sprečavanje. Strah od negativnih reakcija javnosti zbog slučajeva političke i izborne korupcije, uz istovremeni dalji rast potrebe za finansijskim i materijalnim resursima, opet je, međutim, zavidljivim činio iznalaženje još složenijih tehnika „upumpavanja i prikriivanja“ sredstava. Pri tome se politička korupcija precizno definiše kao „razmena finansijskih donacija za političke usluge“ (Edwards, 1996: 5).

[2] Primera radi, u BIH je, na osnovu primene iskustava iz Slovenije, iz redova stručnjaka i od strane parlamenta, izabrana Centralna izborna komisija. Ova komisija ima autonomne izvore prihoda, mandat da donosi podzakonska akta i raspolaže Službom za reviziju (Petrić, 2006: 113–316). Procenjujući pak značaj javnog uzveštavanja i nadzora nad stranačkim finansijama, Herbert Aleksander ističe uverenje da će „efektivni sastav javnog izveštavanja dovesti do finansijske odgovornosti, povećati poverenje javnosti u izborni proces i suzbiti ekcese i zloupotrebe, povećavajući politički rizik svakome ko je uključen u nepravedne ili ilegalne prakse izborne kampanje“ (Alexander, 1976: 172).

Od stranaka se, osim toga, očekuje da objave za svakog donatora: ime i prezime, identifikacioni broj, visinu, te donacije i total.

Pored političkih stranaka, i elektronski mediji, štamparije, izdavači štampanih medija imaju obavezu da objave koliko je svaka politička stranka potrošila na svoju promociju ili reklamu, što dovodi stranke u situaciju da ne smeju da prikrivaju stvarne sume u svojim izveštajima.

Uloga nevladinih organizacija i javnosti jeste da stvaraju pritisak za donošenje i ostvarivanje zakona o slobodnom pristupu informacijama, pokreću inicijative za izmene zakona, iniciraju javnu debatu, stavljaju na dnevni red određene teme, da prikupljaju informacije i konstantno prate rad političkih stranaka i političara, i samim tim vrše određeni stepen javne kontrole.

Karakter i ograničenja rešenja u Srbiji

U Srbiji je tek nakon promena iz 2000, Zakonom o finansiranju političkih stranaka iz 2003, na koherentan i relativno celovit način regulisano kako finansiranje redovnih stranačkih aktivnosti, tako i finansiranje izbornih kampanja, kao i subjekti, obim i ograničenja privatnih i javnih izvora finansiranja političkih stranaka.

Ovim zakonom, primera radi, državno finansiranje stranaka postaje, u odnosu na gotovo eksponencijalno rastuće troškove medijske izborne kampanje, nešto realnije, odnosno izdašnije. Partije, za svoje redovne aktivnosti mogu, srazmerno izbornim rezultatima, računati na 0,15 odsto budžeta Republike Srbije, kao i na 0,1 odsto sredstava iz budžeta teritorijalne autonomije i lokalnih samouprava. Pored toga, u izornoj godini za finansiranje izborne kampanje, njima se dodeljuje još 0,1 odsto iz budžeta Republike Srbije i 0,05 odsto budžeta opština i pokrajine Vojvodine.

Realno, radi se, na republičkom nivou, o iznosima koji su se kretali između pet i osam miliona evra – približno o iznosu od jednog evra po biraču.

No, rešenja predložena zakonom iz 2003, koja su stupila na snagu 1. januara 2004, imaju brojne slabosti.

Na prvom mestu, Srbija je pripadala grupi zemalja u kojima visina državnih davanja, odnosno javne političke finansije služe kao limit – „sidro“ za utvrđivanje visine prikupljenih sredstava iz privatnih izbora, što je nepotrebno i arbitrarno administriranje.

Prema Zakonu iz 2004, ograničeni su kako ukupna visina, tako i iznos pojedinačnih privatnih priloga, i to i za finansiranje izborne kampanje i za finansiranje rada stranke.

Ukupan iznos iz privatnih izvora finansiranja izborne kampanje jedne stranke limitiran je tako da ne sme preći petinu ukupnih sredstava predviđenih za tu namenu budžetom, što se, imajući u vidu skromna budžetska sredstva, posebno na lokalnom nivou, pokazalo kao nerealno, nepotrebno i praktično neodrživo rešenje.

No, najveći problem i ključnu slabu tačku prakse u Srbiji predstavljalo je zakonsko rešenje kojim su nadzor i kontrola nad partijskim budžetima i troškovima kampanje podeljeni između Odbora za finansije republičkog parlamenta i RIK-a (Republičke izborne komisije), organa u čijem sastavu

i radu dominantnu ulogu imaju predstavnici stranaka. Rešenje po kome predstavnici stranaka imaju ključnu ulogu u kontroli stranačkih finansija polazi od iste logike po kojoj bi zečevi najbolje čuvali šargarepu.

Istovremeno, oba organa su lišena dovoljnih sredstava i pratećih službi za efektivno delovanje i praktično bez mogućnosti da sankcionišu kršenje zakona.

Posledično, u toku važenja ovog zakona, nijedan politički akter nije sankcionisan za kršenje zakonskih odredaba, iako je u javnosti dominirala ocena da se radi o daleko većim sumama i indirektnim davanjima od onih iznosa koji su se našli u izveštajima političkih aktera.

Praktično, jedini izlaz iz začaranog kruga bio je da se zakonskim promenama, pored kontrolora, promene i pravila igre i konačno i ponašanje igrača.

Zakon o finansiranju političkih aktivnosti^[3]

Zakon o finansiranju političkih aktivnosti, u odnosu na prethodno rešenje, ima iza sebe široki konsultativni proces, veliki broj uključenih aktera i četiri ključne prednosti.

Pre svega, on je celovit, jer pored delovanja stranaka, reguliše i delovanje i finansiranje i drugih političkih subjekata – koalicija i lista grupa građana.

Tako oni stižu pravo na prikupljanje sredstava, ali i sve obaveze u odnosu na poštovanje zakonskih rešenja, uključiv i evidenciju i kontrolu prihoda i rashoda.

Drugo, ukidaju se ograničenja u pogledu ukupne visine sredstava iz privatnih izvora – akteri politike mogu prikupiti i namenski trošiti onoliko sredstava koliko uživaju poverenje i podršku građana. Istovremeno, postoje jasna ograničenja u odnosu na visinu pojedinačnih priloga kako ne bi bili zavisni od malog broja bogatih i uticajnih. Limiti su postavljeni na 20 prosečnih plata za fizička lica i 200 za pravna lica – iznose koji su značajni, ali ne i toliki da bi njihov davalac mogao da „kupi“ stranku.

Zabranjeni su i dalje anonimni, nelegalni i prilozi donatora koji se mogu naći u konfliktu interesa.

Primerda da, zbog ekspanzionizma rasta troškova, treba ograničiti i ukupne troškove (medijske) izborne kampanje izlazi se u susret stavom da se to može postići indirektno limitiranjem vremena emitovanja i cena plaćenih termina na medijima, pre svega elektronskim.

Kada je o sredstvima iz javnih izvora reč, učesnici izbora dobijaju u jednakom iznosu petinu od ukupnih sredstava za vođenje kampanja, kako bi bili u situaciji da birače upoznaju sa svojim programima. Primerda da će tako svi pohrliti u polje politike otklonjena je obavezom da oni koji ne osvoje minimalni procenat glasova (1 odsto, odnosno za stranke manjina 0,2 odsto) polože *izbornu jemstvo*, odnosno moraju da vrate dobijena sredstva, što svakako uozbiljuje izbornu ponudu.

[3] Zakon o finansiranju političkih aktivnosti usvojen je u Narodnoj skupštini Republike Srbije 14. juna 2011, a stupio je na snagu 22. juna 2011. godine.

Sredstva iz budžeta za redovne aktivnosti dele se proporcionalno postignutim rezultatima, uz korekciju u prilog „malih“ koji su uspeli da obezbede parlamentarni status.

Najzad, obezbeđuje se i javna dostupnost podataka o prihodima i rashodima, uključiv i one o visini pojedinačnih priloga, ukoliko prelaze vrednost prosečne mesečne zarade.

Umesto organa pod kontrolom stranaka, kontrolu i nadzor vrši nezavisno telo – Agencija za borbu protiv korupcije. Ona će, pored naknadne kontrole ispravnosti izveštaja, vršiti i paralelni monitoring, odnosno procenu realnosti prikazanih iznosa.

Sistem mera i sankcija od upozoravajućih do prekršajnih, krivičnih i političkih, kojima se, recimo, subjekti prekršiocu lišavaju dela ili celine sredstava iz javnih izvora treba da bude srazmeran učinjenom prestupu i da ima odvraćajuće dejstvo.

Značajno je, kao i u većini drugih zemalja, produžavanje roka zastarevanja prekršaja na pet godina, što ostavlja dovoljan prostor za njihovo procesuiranje.

Pozicija i ovlašćenja Agencije za borbu protiv korupcije

Nešto širi komentar zaslužuju posebno zakonske odredbe koje se bave krugom odgovornosti i ovlašćenja Agencije za borbu protiv korupcije.

U obavljanju poslova propisanih zakonom, Agencija ima pravo neposrednog i neometanog pristupa knjigovodstvenoj evidenciji i dokumentaciji i finansijskim izveštajima političkog subjekta, kao i da angažuje odgovarajuće stručnjake i institucije. Ima i pravo na neposredan i neometan pristup knjigovodstvenoj evidenciji i dokumentaciji zadužbine ili fondacije čiji je osnivač politička stranka.

Na drugoj strani, politički subjekti koji imaju predstavnike u predstavničkim telima i registrovane političke stranke dužni su da:

- vode posebnu evidenciju o priložima, poklonima i pruženim uslugama bez naknade, odnosno pod uslovima koji odstupaju od tržišnih, kao i evidenciju o imovini;

- podnose Agenciji godišnji finansijski izveštaj, kao i izveštaj o priložima i imovini, uz prethodno pribavljeno mišljenje ovlašćenog revizora licenciranog u skladu sa propisima o računovodstvu i reviziji, do 15. aprila tekuće godine za prethodnu godinu.

Politički subjekat koji učestvuje u izbornoj kampanji dužan je da Agenciji podnese i izveštaj o troškovima izborne kampanje, u roku od 30 dana od dana objavljivanja konačnih rezultata izbora.

Izveštaj o troškovima izborne kampanje sadrži podatke o poreklu, visini i strukturi prikupljenih i utrošenih sredstava iz javnih i privatnih izvora.

Izveštaj o troškovima izborne kampanje odnosi se na period od dana raspisivanja izbora do dana objavljivanja konačnih rezultata izbora.

I organi Republike Srbije, autonomne pokrajine i jedinice lokalne samouprave, banke, kao i pravna i fizička lica koja finansiraju političke subjekte, odnosno koja su u njihovo ime i za njihov račun obavila određenu uslugu, dužni su, takođe, da, na zahtev Agencije, dostave sve

podatke koji su Agenciji potrebni za obavljanje poslova propisanih ovim zakonom.^[4]

Obezbeđivanje sredstava potrebnih za obavljanje poslova kontrole

Sredstva za obavljanje poslova kontrole troškova izborne kampanje za izbore za predsednika Republike, izbore za narodne poslanike, poslanike i odbornike, obezbeđuju se Agenciji u budžetu Republike Srbije.

Izgradnja kapaciteta za monitoring izborne kampanje

Sredstva koja se odobravaju Agenciji za ovu svrhu koristiće se u cilju sprovođenja nezavisnog monitoringa izbornih kampanja. Preko mreže svojih saradnika na terenu, odnosno u gradovima i opštinama, Agencija će skupljati podatke o aktivnostima izbornih lista, odnosno predlagača kandidata. Skupljanje podataka podrazumeva beleženje aktivnosti i troškova koji nastaju u povodu njihove realizacije. Ovi podaci biće upoređivani sa podacima iz izveštaja o utrošku sredstava u izbornoj kampanji izbornih lista. Odstupanja i nesuglasice u ova dva tipa podataka biće okvir u kome će Agencija usmeriti svoje dalje aktivnosti u procesu kontrole.^[5]

[4] Kao *ključne rezultate u svom radu* Agencija navodi da je ustanovljen novi pravni okvir za kontrolu finansiranja političkih subjekata i da je formirana mreža od 165 saradnika koji će pratiti izbornu kampanju u 23 grada Srbije.

Od ostalih rezultata u okviru nadležnosti navode se:

- izrada vodiča kroz Zakon o finansiranju političkih aktivnosti;
- izrada metodologije monitoringa izborne kampanje;
- unapređenje baze podataka koji se odnose na političke subjekte, prevashodno političke stranke, i koji su od značaja za kontrolu njihovog finansiranja;
- unapređenje saradnje sa drugim državnim organima, prevashodno sa Ministarstvom finansija, Pokrajinskim sekretarijatom za finansije, odeljenjima za finansije i budžet jedinica lokalne samouprave;
- unapređenje saradnje sa svim poslovnim bankama čiji su klijenti političke stranke;
- uspostavljanje bolje komunikacije sa političkim strankama u cilju pribavljanja potrebnih podataka.

Radi efikasnije kontrole finansiranja političkih aktivnosti, direktoru Agencije je dato ovlašćenje da donese podzakonske akte neophodne za primenu Zakona, a u okviru takvih akata da propiše obrasce evidencija imovine i priloga, kao i obrasce godišnjeg finansijskog izveštaja i izveštaja o troškovima izbornih kampanja. Politički subjekti, počev od aprila 2012, na novim obrascima podnose godišnji finansijski izveštaj, a nakon majskih izbora ove 2012, i izveštaj o troškovima izborne kampanje. (Izveštaj o radu Agencije za borbu protiv korupcije za 2011. godinu)

[5] U toku novembra i decembra 2011. Agencija je, na osnovu javnog poziva, odabrala posmatrače izbornih kampanja, koji će na terenu pratiti aktivnosti političkih subjekata u toku izborne kampanje, te će na osnovu tako prikupljenih podataka, Agencija moći da napravi projekciju troškova izborne kampanje. To će biti još jedna od uporednih tačaka za proveru izveštaja o troškovima izborne kampanje. Ovakav tip kontrole će se sprovesti po prvi put u Srbiji. S obzirom da se, prema dosadašnjim

Sankcije

Pored mera upozorenja i prekršajnih mera, zakonom su predviđene i krivične sankcije. Naime, ko daje, odnosno ko u ime i za račun političkog subjekta pribavi sredstva za finansiranje političkog subjekta protivno odredbama zakona, kazniće se zatvorom od tri meseca do tri godine.

Ako su izvršenjem dela data ili primljena sredstva u iznosu koji prelazi 1,5 miliona dinara, učinilac će se kazniti zatvorom od šest meseci do pet godina. Takođe, ko izvrši nasilje ili prei nasiljem, dovodi u neravnopravan položaj ili uskrati neko pravo ili na zakonu zasnovani interes fizičkom ili pravnom licu zbog činjenice da je dalo prilog političkom subjektu, kazniće se zatvorom od tri meseca do tri godine.

U slučaju osude za krivično delo politički subjekat gubi pravo na dobijanje sredstava iz javnih izvora namenjenih finansiranju političkog subjekta.

Iznos sredstava ne može biti manji od iznosa sredstava pribavljenih izvršenjem krivičnog dela ili prekršaja, a najviše do 100 odsto iznosa sredstava iz javnih izvora namenjenih za finansiranje redovnog rada političkog subjekta za narednu kalendarsku godinu.

Smisao ove mere jeste da se spreči moguća zloupotreba sredstava iz javnih izvora i da se istovremeno utiče na efikasnost postupka, budući da je dosadašnja praksa bila da lica protiv kojih se postupak vodi svojim pasivnim držanjem, odnosno neučestvovanjem u postupku, odugovlače okončanje postupka.

Međutim, već u toku 2011, kao jedan od osnovnih problema u primeni zakona, manifestovana je neefikasnost rada prekršajnih sudova nadležnih za ovu vrstu sporova. Sporost u postupanju sudova u velikoj meri otežava efikasno sprovođenje zakona i uspostavljanje sistema odgovornosti za nezakonito postupanje u procesu finansiranja političkih aktivnosti.

Finansiranje izborne kampanje 2012. - preliminarni nalazi

Izborna kampanja za parlamentarne, predsedničke, pokrajinske i lokalne izbore u martu, aprilu i maju 2012, prva je koja se sprovodi nakon donošenja novog zakona o finansiranju političkih aktivnosti.

Procenjena sredstva iz javnih izvora

Za izbornu kampanju za parlamentarne izbore u budžetu predviđeno je 843.228.190 din. (oko 7,4 miliona evra po kursu 115 dinara za evro). Deo (20 odsto) koji se deli u jednakom iznosu jeste 168.645.638

saznanjima, najveći obim kampanje sprovodi u gradovima bez obzira na nivo izbora, doneta je odluka da se formira mreža od 165 posmatrača koji će pokrivati teritoriju 23 grada (Beograd i 22 grada) u Republici Srbiji, gde će se pratiti aktivnosti političkih subjekata u izbornoj kampanji za parlamentarne, pokrajinske i lokalne izbore. Shodno broju birača u svakom od tih gradova utvrđen je broj posmatrača u svakom od njih (izveštaj o radu Agencije za 2011. godinu).

(oko 1,5 miliona evra). Ovaj deo je i deo u odnosu na koji se računa izorno jemstvo. Ako se pretpostavi da će svih 18 podnetih lista na parlamentarnim izborima biti sposobno da plati izorno jemstvo, njegov iznos je praktično oko 80.000 evra po listi. Naravno da važi pravilo da što je više prijavljenih, i pri tome platežno sposobnih izbornih lista (kao i kandidata), time se istovremeno smanjuje iznos izbornog jemstva.

Isti iznos su delili i predsednički kandidati, njih 12. Pri tome, polovina iznosa se delila u jednakom iznosu svim kandidatima koji su prihvatili i položili izorno jemstvo (sa izuzetkom Ištvana Pastora). Drugu polovinu, po oko 1,9 miliona evra, dele učesnici drugog kruga predsedničkih izbora Tomislav Nikolić i Boris Tadić. Pošto je dobila manje od 1 odsto glasova, jedino će Danica Grujičić (SDS) morati da vraća dobijeni novac.

Dakle, sa dosta preciznosti, i pre konačnih izveštaja iz Ministarstva finansija, može se utvrditi i koliko su učesnici na izborima mogli da dobiju novca iz budžeta dok je kampanja još trajala. Reč je o gotovo 10 miliona dinara za svaku izbornu listu i preko 38 miliona dinara za svakog predsedničkog kandidata (videti priloge 3 i 4).

Prema procenama Transparentnosti Srbija (TS), tu je i još oko 550.000 evra za stranke koje su imale kandidate u celoj Vojvodini za pokrajinske izbore i oko 2,5 miliona evra za stranke koje su imale liste na svim lokalnim izborima. Poslednju cifru treba uzeti s rezervom jer gradovi i opštine uglavnom nisu pravilno obračunali koliko sredstava treba da izdvoje za finansiranje kampanje, tako da nije izvesno koliko su novca zaista isplatili.

Gruba procena je da je na svim izborima i na svim nivoima vlasti listama i kandidatima iz javnih izvora dato oko 18 miliona evra. Drugim rečima, stranke koje su učestvovala na svim ovim izborima mogle su da računaju, iz javnih izbora, na oko pola miliona evra iz budžeta dok kampanja traje.

Nakon izbora, od šest najvećih i najuspešnijih političkih igrača koji su imali svoje kandidate i na predsedničkim i na parlamentarnim izborima, bez prihoda iz javnih izvora sa lokalnih nivoa, iz „državnih kasa“ tri su dobila preko milion evra – koalicija oko SNS-a 4,1, oko DS-a 4 miliona evra, a koalicija SPS-PUPS-JS nešto više od 1,5 miliona evra. Tri partije i koalicije prihodovaće od države između 800.000 i milion evra – DSS 940.000, LDP i njeni partneri približno 900.000, a URS oko 820.000 evra (prilozi 1 i 2).

Podaci, bar oni oficijelni, o privatnim donacijama, strukturi i visini priloga fizičkih i pravnih lica, kao datoj „logističkoj podršci“, biće poznati kada stranke i štabovi kandidata podnesu izveštaje Agenciji za borbu protiv korupcije u roku od 30 dana nakon zvaničnog proglašenja rezultata izbora.

Na drugoj strani, za redovan rad parlamentarnih stranaka – ukupno je u budžetu za 2012. izdvojeno 926.281.810, od toga do 1. jula 293.860.500, a od 1. jula 633.113.310 (oko 5,5 miliona evra), što je praktično iznos na koji će moći da računaju poslanici i formirane poslaničke grupe u novom sazivu parlamenta.

Procena troškova

Agencija za borbu protiv korupcije, saglasno svojoj ulozi i zakonskoj poziciji, nije tokom kampanje objavljivala nalaze monitoringa troškova izborne kampanje koje vrši, a na konferencijama za štampu istaknut

je utisak njenih predstavnika (Zorana Marković, Ivana Petrin, Zoran Stojiljković) da je kampanja u značajnoj meri čak „jeftinija i pristojnija“ od ranijih. Datu ocenu su temeljili na tri vrste argumenata. Prvo, troškovi terenske kampanje, odnosno šetnje stranačkih i predsedničkih karavana kroz Srbiju, u velikoj meri su prebačeni na državne resurse i korišćenje, besplatno ili uz ogromne popuste, prostora i opreme za promotivne izborne nastupe, tribine i konvencije. Na osnovu nalaza posmatrača, konstatovan je i značajan stepen odbijanja građana da učestvuju u kampanji „od vrata do vrata“, kao i odbijanja da im se u sandučice za poštu ubacuje propagandni materijal. Drugo, u ovoj kampanji zabeležen je i značajan rast (besplatnih) aktivnosti na sajtovim stranaka i kandidata, kao i na sve popularnijim socijalnim mrežama, što je svakako u znatnoj meri redukovalo troškove izborne kampanje. Na trećem mestu, i privatne televizije su u značajnoj meri imale besplatno ili uz velike popuste organizovana predstavljanja i duele stranaka i kandidata. Posebno su nova pravila RRA lišila građanke i građane Srbije zamornih, dugih i skupih plaćenih termina elektronskim medijima .

Po nalazima posmatrača Agencije, nakon prilično zamorne i duge, malo vidljive – time i ne posebno skupe, početne faze, tek je u poslednjih 10–s15 dana – u svom finišu kampanja je živnula. Time su, zahvaljujući posebno zahtevnim završnim konvencijama ključnih stranaka, koalicija i predsedničkih kandidata, rasli i troškovi izbornih konkurenata.

Istovremeno, i saznanje ko stoji (time i ko plaća) iza spotova, letaka i bilborda sa kritičkom porukom prema suparničkim kandidatima i listama, u velikoj meri je doprinelo da negativna, kritička kampanja ne sklizne lako u prljavu – *ad baculam* i *ad hominem* (na čoveka, i to batinom) kampanju.

Republička radiodifuzna agencija se, saglasno svojim ingerencijama, nije direktno bavila pitanjima finansiranja izborne kampanje. No, njeno Uputstvo, kojim se vreme za izbornu propagandu ograničava na 90 minuta dnevno po emiteru, pri čemu se svaki učesnik izbora limitira na pet minuta, doprinelo je značajnom smanjenju obima tzv. zakupljenih termina na televizijama i radio-stanicama, a time posredno doprinelo i umanjenju ukupnih troškova kampanje. Postoji i obaveza emitera da pružaju oglasni prostor pod istim tehničkim i finansijskim uslovima. U odnosu na ranije izborne procese, primetan je napredak koji se ogleda u tome što je RRA počela da objavljuje tokom kampanje podatke o ukupnom vremenu koje su kod emitera zakupili pojedini učesnici na izborima. Takođe, zahvaljujući Uputstvu RRA, onemogućeno je oglašavanje drugih „nepolitičkih“ subjekata u vezi sa izbornom kampanjom, odnosno vođenje civilne medijske, stranački nakrivljene, proizborne kampanje.

Na drugoj strani, suprotno prethodnim ocenama, prikupljeni podaci Transparentnosti Srbija pokazuju da je do porasta troškova došlo, pre svega, kada je reč o oglašavanju na televizijama. Po istraživačima TS samo cena oglašavanja na većim TV stanicama bez obračunatog popusta (koji može biti veliki, naročito kada je reč o privatnim emiterima) u prvom krugu izbora bila je preko 34 miliona evra. Oni ističu uverenje da čak i kada bi popust bio 50 odsto, sav budžetski novac namenjen za finansiranje kampanje (uključujući i ono što partije dobijaju nakon izbora) jedva bi bio dovoljan da podmiri samo ovaj vid oglašavanja. No, u kontaktima sa medijima njima je potvrđena poznata činjenica da stranke i kandidati, posebno oni koji uđu u vlast, odlažu na više godina, ili tek i na kraju samo

delimice plate troškove svoga medijskog oglašavanja. Naravno, neizmirena potraživanja za kampanju mogu biti još jedno sredstvo pritiska političkih struktura na medije, ili pak trgovine uticajem u kasnijoj dodeli javnih fondova medijima.

Troškovi oglašavanja u novinama takođe nisu zanemarljivi – u prvom izbornom krugu oni su po TS prešli 1,3 miliona evra (Transparentnost Srbija).

„Državni marketing“ ili sporno korišćenje javnih resursa u kampanji

Agencija za borbu protiv korupcije tokom kampanje nije pokretala prekršajne postupke zbog kršenja Zakona. Agencija se samo u tri navrata koristila svojim ovlašćenjem da i pre održavanja izbora prikupi podatke od učesnika u kampanji u vezi sa pojedinim troškovima (poseta Roberta Đulijanija SNS-u, poseta Borisa Tadića sajmu u Hanoveru i poseta ministra i predsedničkog kandidata Zorana Stankovića Danskoj). Motivacija za ove intervencije bile su polemike prisutne u javnosti, odnosno tvrdnja iz štaba naprednjaka da oni nisu platili dolazak eksgradonačelnika Njujorka Đulijanija, što je logično otvorilo pitanje u čijem je onda finansijskom aranžmanu on stigao u Beograd.

No, makar i na preliminarnoj ravni, ostaje utisak o raširenoj praksi primene „državnog izbornog marketinga“, odnosno korišćenja prednosti pozicije vlasti za sticanje povoljnije pozicije u izbornoj utakmici.

Pre svega, i ovoga puta tokom kampanje su se, mada manje nego ranije, otvarala Potemkinova sela, odnosno putevi, mostovi i objekti javnog standarda.

Svojim plaćenim tekstovima u novinama i posebnim novinskim dodacima, a ređe na TV stanicama, izbornoj klijenteli su se obraćale i pojedine javne institucije, najčešće lokalne samouprave i javna preduzeća. Imajući u vidu da se u ovim tekstovima (o trošku poreskih obveznika) pohvalno govori o radu aktuelne vlasti, često uz fotografije ili izjave kandidata na izborima, očigledno je reč o korišćenju javnih resursa za potrebe izborne kampanje.

Najzad, u kampanjama nekih lista (naročito URS-a i koalicije oko DS-a) korišćene su, u plaćenim oglasima, informacije o ugovorima i poslovima koje je država zaključila u doba mandata prošle vlade s pojedinim poznatim firmama. Budući da nije saopšteno da su se navedene firme usprotivile ovakvom oglašavanju, ova činjenica se može tumačiti kao posredna podrška tih firmi kampanjama pojedinih kandidata, i kao nenovčani prilog njihovim kampanjama (Transparentnost Srbija).

Postoje indicije o korišćenju već odomaćenih mehanizama zloupotrebe javnih resursa u stranačke svrhe – primera radi, kroz raširenu praksu *last minute* povećanog primanja u radni odnos u javne službe, dodele raznih vidova pomoći pri zapošljavanju, angažovanju zaposlenih u javnim preduzećima i drugim javnim institucijama u kampanji, odnosno čak pojave njihovog (indirektnog) reketiranja.

Osim (zlo)upotrebe javnih resursa, najkrupniji problem u vezi sa sprovođenjem samih izbora jesu slučajevi *kupovine glasova*, od kojih su neki i dokumentovani (npr. snimak iz jednog novosadskog naselja). Prema

informacijama koje je TS dobijala, u kupovinu glasova je bilo umešano više političkih stranaka, među kojima ima i vladajućih i opozicionih. Meta kupovine bili su uglavnom siromašniji Romi, cena je navodno bila između 10 i 20 evra, ali o svemu ovome ne postoji dokaza jer učesnici uglavnom ne žele da o tome svedoče.

Treća, sa stanovišta poštovanja izborne procedure i predizborne tišine, legalna ali nekorektna, pre svega iz ugla poštovanja odredaba Zakona o zaštiti podataka o ličnosti, praksa jeste *prikupljanje tzv. sigurnih glasova*, odnosno uznemiravanje građana sms porukama i pozivima, kao i proveravanje da li su se tzv. sigurni glasovi pojavili na biralištima. Sve ovo, čak i kada se zakon ne krši otvoreno, ozbiljno narušava *tajnost glasanja*, nesporno ključni postulat fer i poštenih izbora i bazični princip (izborne) demokratije.

Prilozi

1.

Koalicije oko	ДС	СНС	СПС	УРС	ЛДП
Укупно за сва 3 нивоа	4,002,031.90 €	4,105,664.65 €	1,550,045.35 €	817,255.41 €	892,364.35 €
Парламентарни (укупно)	1,704,571.77 €	1,849,494.87 €	1,149,033.20 €	472,725.37 €	545,186.92 €
1. део	86,263.75 €	86,263.75 €	86,263.75 €	86,263.75 €	86,263.75 €
2. део	1,618,308.01 €	1,763,231.12 €	1,062,769.44 €	386,461.62 €	458,923.17 €
Председнички (укупно)	2,166,370.45 €	2,166,370.45 €	333,265.69 €	333,265.69 €	333,265.69 €
1. део	333,265.69 €	333,265.69 €	333,265.69 €	333,265.69 €	333,265.69 €
2. део	1,833,104.76 €	1,833,104.76 €	0.00 €	0.00 €	0.00 €
Покрајински (укупно)	131,089.88 €	89,799.33 €	67,746.47 €	11,264.36 €	13,911.74 €
пропорционални систем	55,428.74 €	48,920.92 €	32,651.35 €	3,366.12 €	3,366.12 €
већински систем	75,660.94 €	40,878.41 €	35,095.12 €	7,898.23 €	10,545.62 €

2.

Koalicije oko	ДС	СНС	СПС	УРС	ЛДП
Укупно за сва 3 нивоа			178,255,215.70 ден.		102,621,900.71 ден.
Парламентарни (укупно)	196,025,753.22 ден.	212,691,910.43 ден.	132,138,817.49 ден.	54,363,417.41 ден.	62,696,495.99 ден.
1. део	9,920,331.65 ден.	9,920,331.65 ден.	9,920,331.65 ден.	9,920,331.65 ден.	9,920,331.65 ден.
2. део	186,105,421.62 ден.	202,771,578.78 ден.	122,218,485.84 ден.	44,443,085.76 ден.	52,776,164.34 ден.
Председнички (укупно)	249,132,601.60 ден.	249,132,601.60 ден.	38,325,554.10 ден.	38,325,554.10 ден.	38,325,554.10 ден.
1. део	38,325,554.10 ден.	38,325,554.10 ден.	38,325,554.10 ден.	38,325,554.10 ден.	38,325,554.10 ден.
2. део	210,807,047.50 ден.	210,807,047.50 ден.	0.00 ден.	0.00 ден.	0.00 ден.
Покрајински (укупно)	15,075,313.44 ден.	10,326,922.48 ден.	7,790,844.11 ден.	1,295,400.86 ден.	1,599,850.62 ден.
пропорционални систем	6,374,305.44 ден.	5,625,905.26 ден.	3,754,904.81 ден.	387,104.00 ден.	387,104.00 ден.

3.

ПРЕГЛЕД УПЛАЊЕНИХ СРЕДСТАВА ИЗБОРНИМ ЛИСТАМА ЗА ПАРЛАМЕНТАРНЕ ИЗБОРЕ ОДРЖАНЕ ДАНА 06. МАЈА 2012. ГОДИНЕ

Табела 3.

Ред. број	НАЗИВ ИЗБОРНЕ ЛИСТЕ	БРОЈ РАЧУНА	НАЗИВ БАНКЕ	ЖИРНА ЛИСТА	УКУПНИ РЕЗУЛТАТИ
1.	ПОЛИТИЧКО СРЕДСТВО ГОЛМОСЛАВ ЧИКОЉИЋ	160-00000001368198-03	Банка Интеза	9.920.331,65	202.771.578,78
2.	УЈЕДИЊЕНИ РЕГИОНИ СРБИЈЕ - МИЛАН ДРАЊИЋ	205-00000000000502-00	Комерцијална банка ад	9.920.331,65	48.882.085,76
3.	ДЕМОКРАТСКА АКЦИЈА САМЦАКА ДР СУЛЕЈМАН ИЉИЋИЋ	205-00000000042544-83	А.Д. Алтн Банка Нова	9.920.331,65	5.551.885,72
4.	ГРУПА РАДНИКА СТРАНА ДР ВОЈСЛАВ КОЉУЊИЋ	205-00000001175533-05	Комерцијална банка ад	9.920.331,65	0,00
5.	ДЕМОКРАТСКА СТРАНА СРБИЈЕ - ВОЈСЛАВ КОЉУЊИЋ	160-0000000168166-20	Банка Интеза	9.920.331,65	58.331.560,06
6.	СПС,ПУПС,ЈС, ИНИЦА ДАНИЋ	205-00000000192005-88	А.Д. Алтн Банка Нова	9.920.331,65	122.218.485,84
7.	ИЗБОР ЗА БОЉИ ЖИВОТ - БОРИС ТАЂЕВИЋ	285-20410400000305-10	Волинс банка а.д.	9.920.331,65	186.105.421,62
8.	САВЕЗ ВОЈВОЂАНСКИХ МАЂАРА-ИЗБОРНИ ПАСТОР	205-00000000000072-55	А.Д. Алтн Банка Нова	9.920.331,65	13.888.464,80
9.	ИЗБОР ЗА НИКОЛ СРЕЊИЋ	290-0300300170780-53	Универзал банка-Диренка Тардишић	9.920.331,65	0,00
10.	РЕПУБЛИКАНСКА СТРАНА ПРОФ. ДР. МИЛАН ВЕЛИЋИЋ	375-0201200158972-48	Варошбанска банка	0,00	0,00
11.	ЧЕДОМИР ЈОВАНОВИЋ-ПРОЕКТ	205-00000000175501-04	Комерцијална банка ад	9.920.331,65	52.776.164,34
12.	ГРУПА ГРАЂАНА ПОКРЕТ РАДНИКА И СЕЉАКА	245-0200001155017-98	Пољопривредна банка Агробанка а.д.- Катарица Димитријевић	9.920.331,65	0,00
13.	СДС, ЗАДНОС, СДП, ГСМ, ДСМ, Слованска народна Репуб лика	205-0000000175723-17	Комерцијална банка ад	9.920.331,65	2.777.682,96
14.	СОЦИЈАЛДЕМОКРАТСКА САВЕЗ - НЕБОЈКА ЛЕКИЋИЋ	290-0000000019829-20	Универзал банка	9.920.331,65	0,00
15.	КОМПАНИЈА АЛБАНИЈА ПРЕДВОЈНО ДОЉИЊЕ	205-0000000178848-30	Комерцијална банка ад	9.920.331,65	2.777.682,96
16.	ДИМОТРСКИ ПАРТИЈА НЕМАЈД ШТЕВОВИЋ	310-0000000207523-63	ИПБ банка ад	9.920.331,65	0,00
17.	КОМУНИСТИЧКА ПАРТИЈА ЈОСИП БРОЗ		ИЗБОРНИ ИЗБОР ЗА КОММУНИСТИЧКА СРЕДСТВА	0,00	0,00
18.	ИЗБОРНИ ОД ПОЛИТИЧКИХ ОДБОРА	380-00000012007214-95	Крстич банка	0,00	2.777.682,96

У Београду, 04. јун 2012.

Обрадила:
Зорана Гајић

4.

ПРЕГЛЕД УПЛАЊЕНИХ СРЕДСТАВА КАНДИДАТИМА ЗА ПРЕДСЕДНИКА РЕПУБЛИКЕ
НА ИЗБОРИМА ОДРЖАНИМ ДАНА 06. МАЈА 2012. ГОДИНЕ

Табела 4.

Ред. број	ЛИСТА КАНДИДАТА	БРОЈ РАЧУНА	НАЗИВ БАНКЕ	ЖИРНИ КРУГ	Коначни резултати
1.	Проф. др Зоран Станковић-Уједињени региони Србије	205-00000000000505-28	Комерцијална банка ад	38.325.554,10	0,00
2.	Владан Глишић-Група грађана "Двери"	290-0100300172770-39	Универзал банка-Диренка Тардишић	38.325.554,10	0,00
3.	Борис Тађевић-Избор за бољи живот	285-20410400000306-07	Волинс банка а.д.	38.325.554,10	210.807.047,50
4.	Војслав Кољунџић-Демократска странка Србије	160-0000000369511-59	Банка Интеза	38.325.554,10	0,00
5.	проф. др Зоран Драгишић -Група грађана Покрет радника и сељака	245-0101001155017-94	Пољопривредна банка Агробанка а.д.- Катарица Димитријевић	38.325.554,10	0,00
6.	Здравка Шешић-Српска радикална странка	205-0000000176236-30	Комерцијална банка ад	38.325.554,10	0,00
7.	Муамер Зукорлић-Група грађана	245-1101001162424-33	Пољопривредна банка Агробанка а.д.- Јакша Феркатовић	38.325.554,10	0,00
8.	Даница Грујић-Социјалдемократски савез	290-0000000019928-23	Универзал банка	38.325.554,10	0,00
9.	Иница Данић-СПС,ПУПС,ЈС	290-0000000019741-90	Универзал банка	38.325.554,00	0,00
10.	Чедомир Јовановић-Проект	205-00000000176321-66	Комерцијална банка ад	38.325.554,10	0,00
11.	Милан Пастор-Савез војвођанских Мађара		Неће користити средства	0,00	0,00
12.	Томислав Николић-Српска народна странка	160-0000000369509-07	Банка Интеза	38.325.554,10	210.807.047,50

У Београду, 04. јун 2012.

Обрадила:
Зорана Гајић

Financing election activities

Abstract

▼
Election games are hands with the highest possible stake - the very position of government is the stake. Winning the game and position of the party / coalition in power offers the possibility to manage politics, and distribute funds while placing officials and party favorites in the government's crib. To win a lot, one needs to invest a lot, and even to borrow from those who expect their debt will be returned in the form of lucrative jobs and privileges, upon arrival to power.

For this reason, in democratic societies, people must know who and under what circumstances gives money to those who they vote for. It is not the same whether parties and candidates are funded by millions of small contributions, or depend solely on few dozen richest people, in addition to public to funds. Not every contribution is legitimate and welcome - especially those from anonymous sources, from foreign governments or public enterprises and private firms in contractual relations with the state.

For the political competition to be fair, cash flow must be controlled by an independent body equipped with the means that make actual control possible, and not by bodies controlled by political parties.

Key words

▼
Campaigns, control, revenues and costs, corruption

Literatura

- ▼
Alexander, H. E., *Comparative Political Finance in the 1980*, Cambridge University Press, Cambridge, 1989.
Pinto-Duschinski, M., Financing polities: A Global View, *Journal of Democracy*, Volume 13, 2002.
Nassmacher, K. H., *Introduction: Political Parties - Funding and Democracy*, Paperback, London, 2001.
Nassmacher, K. H., *Funding of Political Parties*, IDEA, Stockholm, 2003.
Open Society Justice Initiative, *Monitoring Election Campaign Finance: A Handbook for NGOs*, Open Society Institute, New York, 2005.
Petrić, Branko, „Kontrola finansiranja političkih stranaka – propisi i praksa u BiH“, u: *Izbori i izborne koalicije* (Zbornik radova), IDES, Bijeljina, 2006.
Stojiljković, Zoran, *Partijski sistem Srbije*, Službeni glasnik, Beograd, 2008.
Walecki, Marcin, *Political Money and Corruption IFES*, Washington, 2004.

UDC 342.8:316.774(497.11)"2012."

Izborna izveštavanje 2012: Odsustvo novinara

Sažetak

Monitoring medija tokom parlamentarnih i predsedničkih izbora u Srbiji 2012. je kao najveću manu izveštavanja utvrdio odsustvo analitičke i kritičke uloge medija. Mediji su uglavnom prenosili saopštenja partija, pa su vesti o kampanji imale pretežno pozitivan i propagandni ton. Tekst pokazuje da regulativa medijskog ponašanja zanemaruje ulogu redovnih informativnih programa u adekvatnom informisanju birača. Autor pronalazi dva važna razloga za odsustvo kontrolne uloge medija u izbornom procesu. Jedan je nasleđu iz devedestih, kada je opozicija insistirala da se zabrane novinarske analize i komentari, kako bi se izbeglo pristrasno izveštavanje režimski kontrolisanih medija. Drugi je današnji ekonomski položaj medija koji ih čini finansijski zavisnim od države.

Ključne reči

Izborna komunikacija, Srbija, medijska regulativa

* Autoka je naučni saradnik na Institutu društvenih nauka u Beogradu. Tekst je nastao kao rezultat rada na istraživačkom projektu IDN „Društvene transformacije u procesu evropskih integracija - multidisciplinarni pristup“, (evidencioni broj 47010 IDN), a finansira ga Ministarstvo prosvete i nauke Republike Srbije u periodu 2011-2014. godine.

Izborna komunikacija se već celu deceniju nezasluženo tretira kao neproblematičan aspekt važnog političkog procesa. Od normalizacije političkog života 2000, način na koji mediji ostvaruju svoju ulogu kako bi omogućili građanima da naprave dobar izbor o tome ko će voditi zemlju u budućnosti nije predmet ni ozbiljne političke ni stručne debate, iako je kvalitet izborne produkcije važan indikator demokratizacije izbornog procesa. Domaća i strana posmatračka tela su u svakom izbornom ciklusu tokom protekle decenije ukazivala na određene manjkavosti medijske prezentacije izborne utakmice (nejednak pristup medijima, neravnopravan medijski tretman izbornih učesnika, niski profesionalni standardi izborne produkcije, favorizovanje finansijski moćnijih učesnika i kandidata), ali njihove negativne ocene nisu dovele u pitanje slobodan i fer karakter izbornog procesa u celini.

Međutim, ocene dva nezavisna tima za monitoring parlamentarnih i predsedničkih izbora 2012. – Posmatračke misije OEBS-a i Biroa za društvena istraživanja – ukazuju da medijsko funkcionisanje u izbornom periodu zahteva ozbiljno preispitivanje medijske prakse i regulative, jer kvalitet izborne komunikacije dovodi u pitanje sam njen smisao. Oba tima su zaključila da je najveća mana izborne komunikacije 2012. bilo odsustvo analitičke i kritičke uloge medija.^[1] Izveštavanje domaćih medija je čak izjednačeno sa kvalitetom izveštavanja medija u Azerbejdžanu i Tadžikistanu.

Nedostatak je najuočljiviji bio na televiziji. Umesto analize platformi i stavova izbornih učesnika, nacionalne televizije su u redovnim

[1] U prvom izveštaju Posmatračke misije OEBS-a, nakon tri nedelje kampanje, konstatovano je da „uglavnom nedostaje analitičko i kritičko izveštavanje“. U izveštaju o prvom krugu izbora ocenjeno je da bi biračima „bilo korisnije da su pratili jače analitičko i kritičko izveštavanje kako o kampanji tako i o državnim organima, a u izveštaju nakon drugog kruga izbora „slično situaciji iz prvog kruga, izveštavanje o kampanji je obeležio nedostatak kritičkog i analitičkog izveštavanja“. Zaključak monitoringa Biroa za društvena istraživanja je bio da „mediji svoju ulogu ograničavaju na 'prenošenje' promotivnih informacija o učesnicima kampanje“ i većina „odustaje od svoje kontrolne uloge, odnosno analitičkog i kritičkog izveštavanja“.

informativnim programima uglavnom emitovale saopštenja partija i vesti naglašeno samopromotivnog karaktera. Kampanja je imala pretežno pozitivan i propagandni ton. Prema nalazima monitoringa, u glavnoj informativnoj emisiji nacionalnog javnog servisa RTS, pozitivan ton je preovladavao u 93 odsto minutaže vesti o koaliciji koju je predvodio DS i u 74 odsto trajanja vesti o njegovom glavnom izbornom rivalu, koaliciji oko SNS-a. Na gradskoj televiziji Studio B, koja je zakonom takođe obavezana da funkcioniše kao javni servis, koalicija oko DS-a je predstavljena na pozitivan način u 99 odsto minutaže, a njen suparnik u 83 odsto vremena. Nije bilo mnogo drugačije ni na drugim televizijama: skoro 70 odsto ukupnog izveštavanja o aktivnostima stranaka i Vlade na svim televizijskim kanalima imalo je pozitivan prizvuk, dok je samo jedan odsto emitovan u negativnom tonu.

Profesionalne kompetencije novinara svedene su na minimum. Oni su samo prenosili govorne iskaze stranačkih lidera, van konteksta njihove odgovornosti za stanje u društvu. Nisu se pravile razlike između nosilaca vlasti i pretendata na vlast, niti povezivanja vladajućih partija s posledicama njihove vlasti, što je pojedinim partijama vladajuće koalicije (SPS, G17 Plus) omogućilo da se predstave ne kao partije vlasti već kao njeni oponenti. Nije bilo jasnog sučeljavanja programskih prioriteta ni analize očekivanih socijalnih posledica predložene politike, pa publika nije mogla da utvrdi da li su izborni rivali nosioci različitih projekata budućeg društvenog života. Umesto da budu instrument racionalne javne debate između antagoniziranih političkih subjekata kako bi publici olakšali prepoznavanja bazičnih razlika u programskim rešenjima, televizije su se stavile u službu potreba izbornih učesnika. Njima je omogućeno da informativne emisije – koje su najvažniji izvor informacija o kampanji – koriste za samopromociju i direktno plasiranje izbornih poruka biračima, što nikako nije uloga ove vrste izborne komunikacije.

Vrste izborne komunikacije

Demokratski karakter izbora podrazumeva ravnotežu tri različite grupe prava i interesa učesnika izborne komunikacije – kandidata, birača i medija, koja se obezbeđuje pravnom regulativom izbornog procesa, a u njenom sklopu i regulativom rada medija. S obzirom na cilj izborne komunikacije, brojna savetodavna tela koja se bave medijskom regulativom (Jakubowicz, 1990) naglašavaju da glavni zadatak medija treba da bude zadovoljavanje interesa i potreba javnosti i da ona treba da ima prioritet u odnosu na druge legitimne interese i prava.

Tokom kampanje, mediji imaju pravo da kontrolišu rad vlasti u organizovanju izbora, da imaju uvid u sve javne informacije od značaja za izbore, da informacije o izborima oblikuju prema profesionalnim pravilima bez cenzure, zastrašivanja ili političkih pritisaka, da ne snose pravnu odgovornost za objavljivanje netačnih ili uvredljivih sadržaja koji potiču od izbornih učesnika, ali i obavezu da partijama i kandidatima obezbede slobodu izražavanja političkih stavova i ravnopravan tretman njihovih izbornih programa i aktivnosti. U ovim složenim aktivnostima izdvajaju se tri posebne uloge medija. Oni treba da izbornim učesnicima obezbede direktno obraćanje biračima, da omoguće biračima da uoče

razlike između ponuđenih političkih rešenja, kao i da informišu birače o toku kampanje i o događajima važnim za izbore.

Ovim obavezama odgovaraju različite vrste TV programa. Direktno - novinarski neposredovano - obraćanje biračima ostvaruje se preko programa za direktnu promociju kandidata, bilo preko besplatnih programa predstavljanja ili preko plaćenog reklamiranja. Biračima se omogućuje da uporede programske platforme kroz debatne programe, to jest pojedinačne ili grupne intervjuje sa kandidatima, njihove debate ili direktne duele. Obaveštavanje o kampanji i o događajima važnim za izbornu odlučivanje se obavlja kroz redovno novinarsko izveštavanje u programima vesti.

Medijska istraživanja pokazuju da redovni informativni programi najjače utiču na izborne preferencije birača, jer oni među publikom uživaju najveći kredibilitet. Po opštim konvencijama i publike i profesionalaca, oni se smatraju najmanje podložnim subjektivnim vrednovanjima novinara. Stoga se kao centralne medijske operacije za regrutovanje biračke podrške smatraju one koje favorizuju jednog izbornog učesnika, a čije rezultate primene publika doživljava kao verodostojne i objektivne.

Među regulatorima izbornog ponašanja medija nema potpune saglasnosti o potrebi posebne pravne regulative načela uređivačke politike informativnih programa tokom izborne kampanje. Negde takva regulativa postoji, negde je predmet medijske samoregulacije, a negde ne postoji uopšte.

Kada postoji, normiranje uređivačke politike uspostavlja ravnotežu između garantovanja slobode medija i garantovanja korektnog tretmana partija i kandidata. Kada ga nema, redovno medijsko izveštavanje tokom izbornih perioda jeste u kompetenciji uobičajene žurnalističke prakse, odnosno profesionalne odgovornosti. Demokratski standardi medijskog ponašanja u izbornom postupku zahtevaju istinito, uravnoteženo i nepristrasno informisanje. Profesionalna odgovornost ovde podrazumeva odsustvo favorizovanja nekog izbornog učesnika, ali ne isključuje analitičko razmatranje događaja i tema u skladu sa profesionalnim principima korektnosti i objektivnosti. Profesionalni standardi zahtevaju da se izveštava i o činjenicama koje idu na štetu nekog od učesnika i da se prezentiraju priče drugačije od onih koje iz svoje perspektive prezentiraju izborni učesnici. Balans u izveštavanju očekuje su u izveštavanju u celini, a ne u svakoj pojedinačnoj emisiji ili programu.

Neke zemlje se opredeljuju da tokom izborne kampanje zabrane novinarske komentare koji mogu uticati na opredeljenje birača, dok se u drugima upravo komentari i analize smatraju najvećim novinarskim doprinosom kampanji. Novinari često smatraju da nametanje posebnih pravila protiv analitičkih priloga ugrožava slobodu i nezavisnost medija i predstavlja nedopustivo mešanje politike u svakodnevno medijsko funkcionisanje. Oni insistiraju na stavu da je osnov kredibilnog izveštavanja novinarska autonomija, i da se ona mora očuvati i u tako specifičnim vremenima kakvo je vreme pred izbore. Regulativa koja prihvata ovaj princip, ukazuje da je dužnost novinara da pomognu biračima da se snađu u izbornom lavirintu, pa prema tome i da komentarišu i analiziraju ponuđene izborne programe i ponašanje kandidata. Televizije koje neguje analitičke sadržaje, u slučaju emitovanja netačnih informacija, povređenoj strani garantuju pravo na odgovor i ispravku.

Tokom izborne kampanje 2012. na domaćim televizijama izostala je uravnotežena sliku izbornih zbivanja i raznovrsnost mišljenja i analize, kakve zahtevaju standardi korektnosti i objektivnosti. Novinari su se ne samo odrekli svog prava na analitički pristup izbornim događajima, već su zanemarili svoju obavezu prema građanima – da sučele platforme različitih partija i kandidata, ukažu na nove značajne momente u kampanji i na moguće društvene posledice biračkog izbora, pozivajući se na činjenice i nezavisna ekspertska mišljenja. Takvo izveštavanje je značajno za građane, a smatra se visoko profesionalnom formom u redovnom novinarskom radu.

Razlog ovome nije nedostatak visoko profesionalnih autora među brojnim TV novinarima. Van kampanje, redovne informativne emisije relativno često sadrže analitičke, nejednoscane priloge, koje predmet izveštavanja prikazuju iz više uglova i oslanjaju se na raznolika mišljenja. Razlog nisu ni pravila RRA, ma kako manjkava i neprecizna, jer analitički i kritički pristup njima nije zabranjen. Odsustvo analitičkog i kritičkog pristupa izazvali su neki drugi razlozi.

Nasleđe prošlosti

Jedan od razloga neadekvatne medijske prezentacije izborne kampanje jeste istorija izborne komunikacije u Srbiji. Izorno izveštavanje medija nosi teško nasleđe devedesetih. Po odlikama izborne komunikacije, nijedni izbori iz devedesetih ne mogu se okarakterisati kao slobodni i pošteni (Matić, 2007). Državni mediji su tada funkcionisali kao ideološko-politički servis vladajuće partije/koalicije. Centralne strategije uticaja na birače ostvarivane su preko informativnih programa. Za vreme održavanja prvih pluralističkih izbora 1990, novinari državne televizije su bili najdirektnije angažovani u mobilisanju biračke podrške za vladajuću partiju. Osim toga što su vesti o neizbornim događajima birani tako da pruže odgovarajući bekground za politiku vladajuće partije, a da opozicione partije marginalizuju, vodeća TV lica su angažovana da svojim autorskim komentarima stvaraju pozitivan imidž vladajuće partije i negativan imidž alternative.

Opozicija je od početka problematizovala legitimitet izbora upravo zbog uloge medija u izbornom procesu, a velike napore je usmerila na to da onemogući medijske manipulacije i nekritičko uključivanje medija u kampanju. U pregovorima oko izborne regulative uoči izbora 1992, opozicione stranke su smatrale da su izdejtvovala veliku pobedu time što su primorale vladajuću partiju da usvoji Pravila ponašanja javnih glasila koja su na mnogo detaljniji način nego ranije kodifikovala obaveze medija u prezentaciji izbornih kandidata. Kako bi se izbegla direktna medijska pristrasnost, izričito je zabranjeno komentarisanje političkih događaja i izbornih učesnika. Usvojena regulativa, međutim, nije predviđala nikakve sankcije za kršenje pravila od strane medija, pa su ih novinari državne televizije masovno kršili. Isključivanje novinarskih analiza i komentara ostao je politički ideal medijskog funkcionisanja u vreme izbora.

U vreme ustrojstva državne televizije na način koji je omogućavao direktan uticaj partije na vlasti, na njenu uređivačku politiku, svodenje novinarskog izveštavanja na fer faktografsko izveštavanje bilo je vredan

ideal. Sa normalizacijom medijskog funkcionisanja i transformacijom državne televizije u javni servis, on pokazuje svoja ograničenja. Međutim, u međuvremenu je uspostavljena tradicija izveštavanja koja idealnom ulogom medija smatra kratko informativno predstavljanje promotivnih aktivnosti stranačkih lidera. Na aktivniju a neutralnu ulogu novinara nisu navikli ni izborni učesnici ni publika, već ih smatraju nedopustivim mešanjem medija u izborni proces. Izveštavanje se ovim pretvara u drugu vrstu izbornog programa - besplatne promocije izbornih učesnika, a publika ostavlja bez važnih informacija bitnih za racionalan izbor budućih upravljača zemlje.

U pogrešno tumačenje uloge novinara treba uključiti i pasivno pristajanje novinara da nerazlikovanjem državnog i partijskog marketinga učestvuju u zloupotrebama državnih funkcija u svrhu partijske promocije.

Zavisnost medija od države

Drugi razlog za odsustvo kontrolne uloge medija - i za medijsko favorizovanje vladajućih stranaka - jeste aktuelni ekonomski položaj medija, kao posledica nedovršene tranzicije medijskog sistema.

Mediji u Srbiji su ekonomski zarobljeni. Ne postoji regularno i funkcionalno medijsko tržište. Bilo da su u privatnoj ili javnoj svojini, da su nacionalni, regionalni ili lokalni, mediji su ekonomski zavisni od države. S jedne strane, tržište je premalo za suviše veliki broj, pre svega, elektronskih medija kojima je nepromišljenom medijskom politikom početne regulacije tržišta omogućeno da postoje, pa su mediji upućeni na dodatne izvore finansiranja. Taj ugrađeni deficit ekonomske samoodrživosti kombinuje se sa značajnom ulogom države, odnosno vladajućih partija, u medijskoj industriji koja bez prekida onemogućuje slobodnu i lojalnu ekonomsku konkurenciju.

Država ima tri direktna kanala kojima može da utiče na rezultate tržišnog poslovanja ne samo medija, čiji je vlasnik, nego i svih ostalih. Ona medijima u statusu javnih preduzeća (takvih je bilo 120 među 467 radio i TV emitera sa dozvolama, 2008. godine) obezbeđuje budžetske donacije, a istovremeno im dozvoljava da posluju na tržištu, čime ih stavlja u privilegovani položaj u odnosu na privatne koje čini ranjivim. Budžetsko finansiranje, a zatim i kadrovska prava osnivača u postavljanju upravne i uredničke garniture, omogućuju direktne kanale za politički uticaj na medijske sadržaje.

Drugo, država može da kontroliše priliv reklamnih sredstava u sve medije pomoću nadzora koje ima nad javnim preduzećima, a koji su uglavnom veliki oglašivači (jedan od najvećih jeste državni telekomunikacioni operator Telekom). Na ovaj način je moguće kontrolisati i medijske sadržaje, jer se reklamnim prihodima mogu nagrađivati poželjni a kažnjavati nepoželjni. Ova vrsta kontrole medijskih sadržaja veoma je efikasna u lokalnim sredinama, gde je priliv od reklama mali i mediji ne mogu da se odreknu potencijalnih prihoda od javnih preduzeća. Mediji zavisni od ovih prihoda veoma paze da se ne zamere lokalnim vlastima. Treće, državni organi mogu direktno da se oglašavaju u medijima na razne načine (jer tu delatnost niko ne kontroliše) i da sa medijima sklapaju specijalne ugovore o posebnim vrstama usluga,

kojima takođe mogu da kontrolišu i ekonomski opstanak medija i njihovu informativnu produkciju.

Delovanje medijskog tržišta opterećuje i sprega vladajućih političkih snaga i velikog industrijskog ili trgovinskog biznisa kome je dozvoljeno da se na netransparentan način infiltrira u medije i kroz njih ostvaruje zajedničke interese biznisa i države. Isprepletenost političkih i poslovnih interesa velikih medijskih biznismena, način na koji se ona ostvaruje i njeni efekti, jesu „slepa mrlja“ medijskog sistema Srbije, jer se o tome veoma malo zna, a nadležne institucije nemaju ni zakonsku potporu ni kapacitete da se bave ispitivanjem ovog problema.

Dugotrajni disbalansi medijskog tržišta nisu posledica nemarnosti vladajućih političkih snaga prema medijskom sektoru. Oni su rezultat preokupiranosti vlasti da na postojećoj medijskoj sceni – koju bi ona najradije što duže zadržala u nepromenjenom stanju – održi saveznike. Realna potreba vlasti da medije koristi kao kanal za generisanje javne podrške svojoj politici i za održanje svog položaja jeste razlog što država već celu deceniju nije spremna da izvrši radikalnu transformaciju medijskog sistema i omogući i slobodno delovanje tržišta i razvoj autonomne uređivačke politike tržišno održivih medija. Ta ista potreba je dovela i do strahovite politizacije celokupnog društva i partokratske organizacije države.

Sa zaoštavanjem ekonomske krize, ekonomska zavisnost medija od države, odnosno vladajućih partija i njihovih posebnih interesa, dodatno je povećana. Nedostatak ekonomske nezavisnosti i samoodrživosti onemogućuje autonomnu uređivačku politiku i kontrolnu ulogu medija. Prema nalazima pomenutih monitoringa medijskog delovanja, većina medija je ne samo odustala od analize izbornog procesa već je i favorizovala vladajuće partije. To nisu činili uglavnom oni za koje postoje indicije da su direktno ili indirektno finansijski vezani za opozicione partije.

Za kvalitetnu izbornu komunikaciju neophodna je struktura medijskog sistema koja omogućuje pluralističko medijsko okruženje i uređivačku nezavisnost medija, to jest delovanje medija bez uplitanja vlasti i nezavisno od političkog odnosa snaga uz poštovanje principa novinarskog profesionalizma. Medijsko funkcionisanje u sledećem izbornom ciklusu biće bolje samo ako se uspostavi novi odnos države i medija, koji uključuje transparentno i neutralno finansiranje usluga medija prema javnom interesu. Neophodne su i promene profesionalne ideologije novinara. Njihov zadatak ne treba da bude odustajanje od prava da analitički razmatraju izbornu kampanju, već da analizama u skladu sa profesionalnim principima korektnosti i objektivnosti pomognu biračima da lakše naprave racionalni politički izbor.

-

2012 Election Coverage: Absence of Journalists

Abstract

Monitoring of the media coverage of the 2012 Serbian parliamentary and presidential elections pointed out the absence of analytical and critical role of the media as the main shortcoming of media work. The media largely relied on parties' press releases and therefore the election news was mostly positive and propagandistic in tone. The text shows that the media regulation neglects the role of regular news programs in providing adequate information to voters. The author finds two reasons for the absence of the control role of the media. One is the heritage of the nineties, when opposition parties insisted that journalists' analysis and commentaries were forbidden so that the partial coverage of the regime-controlled media was avoided. The other is the present economic position of the media which makes them financially dependent on the state.

Key words

Election communication, Serbia, media regulation

Reference

- Article 19 (1994) *Guidelines for Election Broadcasting in Transitional Democracies*, London: Article 19.
- Izveštaj o preliminarnim nalazima i zaključcima Međunarodne misije za posmatranje izbora, Parlamentarni i prevremeni predsednički izbori 6. maja 2012. godine, <http://www.osce.org/node/90336>.
- Izveštaj o preliminarnim nalazima i zaključcima Međunarodne misije za posmatranje izbora, Parlamentarni i prevremeni predsednički izbori, drugi krug, 20. maj 2012, <http://www.osce.org/sr/odihr/elections/90704>.
- Jakubowicz, Karol, „Electoral Campaigns on Radio and Television: General Principles“, Pragnell, Anthony; Gergely, Ian (ur.), *The Political Content of Broadcasting*, The European Institute for the Media, Manchester, 1990.
- Matić, Jovanka, *Televizija protiv birača*, Dobar naslov, Beograd, 2007.
- Privremeni izveštaj Ograničene misije za posmatranje izbora Kancelarije za demokratske institucije i ljudska prava OEBS-a, Parlamentarni i prevremeni predsednički izbori, 6. maja 2012, za period 4-24. april 2012, <http://www.osce.org/odihr/elections/90150>.
- Treći izveštaj Biroa za društvena istraživanja o Monitoringu medija u predizbornom periodu, za period 15-27. april, http://www.mediamonitor.rs/images/BIRODI_Media-Monitoring-III-izvestaj.pdf.

Rezultati izbora u Srbiji 2012.

Ukupni rezultati izbora za narodne poslanike Narodne skupštine Republike Srbije, održanih 6. maja 2012.

Broj birača upisanih u birački spisak: 6.770.013

Ukupan broj birača koji su glasali: 3.912.904 (57,89%)

Broj nevažećih glasačkih listića: 170.995 (4,37%)

Broj važećih glasačkih listića: 3.739.317 (95,56%)

R. broj	Naziv izborne liste	Broj glasova koje je dobila izborna lista	% glasova	Broj mandata koje je dobila izborna lista
1.	Pokrenimo Srbiju – Tomislav Nikolić (Srpska napredna stranka, Nova Srbija, Asocijacija malih i srednjih preduzeća i preduzetnika Srbije, Koalicija udruženja izbjeglica u Republici Srbiji, Pokret snaga Srbije – BK, Narodna seljačka stranka, Bošnjačka narodna stranka, Demokratska partija Makedonaca, Romska partija, Pokret vlašskog ujedinjenja, Pokret socijalista, Pokret Privredni preporod Srbije)	940.659	24,04%	73
2.	Izbor za bolji život – Boris Tadić	863.294	22,06%	67
3.	Ivica Dačić – „Socijalistička partija Srbije (SPS), Partija ujedinjenih penzionera Srbije (PUPS), Jedinstvena Srbija (JS)”	567.689	14,51%	44
4.	Demokratska stranka Srbije – Vojislav Koštunica	273.532	6,99%	21
5.	Čedomir Jovanović – Preokret Liberalno-demokratska partija, Srpski pokret obnove, Socijaldemokratska unija, Bogata Srbija, Vojvođanska partija, Demokratska partija Sandžaka, Zelena ekološka partija – zeleni, Partija Bugara Srbije	255.546	6,53%	19
6.	Ujedinjeni regioni Srbije – Mladan Dinkić	215.666	5,51%	16
7.	Vajdasági Magyar Szövetség–Pásztor István – Savez vojvođanskih Mađara–Ištvan Pastor	68.323	1,75%	5
8.	Stranka demokratske akcije Sandžaka – Dr Sulejman Ugljanin	27.708	0,71%	2
9.	Sve zajedno: BDZ, GSM, DZH, DZVM, Slovačka stranka – Emir Elfić	24.993	0,64%	1
10.	Nijedan od ponuđenih odgovora	22.905	0,59%	1
11.	Koalicija Albanaca Preševske doline – Koalicioni i Shqiptarëve Të Luginës Së Preshevës	13.384	0,34%	1
12.	Srpska radikalna stranka – Dr Vojislav Šešelj	180.558	4,61%	0
13.	Dveri za život Srbije	169.590	4,33%	0
14.	Pokret radnika i seljaka	57.199	1,46%	0
15.	Komunistička partija – Josip Broz	28.977	0,74%	0
16.	Socijaldemokratski savez – Nebojša Leković	16.572	0,42%	0
17.	Reformistička stranka – Prof. dr Milan Višnjić	8.867	0,23%	0
18.	Crnogorska partija – Nenad Stevović	3.855	0,10%	0

Konačni rezultati izbora za predsednika Republike, održanih 6. maja 2012.

Ukupan broj birača upisanih u birački spisak: 6.770.013)
 Broj birača koji je glasao na biračkim mestima: 3.908.652 (57,73%)
 Ukupan broj nevažećih glasačkih listića: 174.660 (4,47%)
 Ukupan broj važećih glasačkih listića: 3.733.992 (95,53%)

Red. br.	Ime i prezime kandidata	Naziv predlagača (politička stranka, koalicija političkih stranaka, grupa građana)	Broj glasova koje je kandidat dobio	% glasova
1.	Boris Tadić	Izbor za bolji život	989.454	25,31%
2.	Tomislav Nikolić	Srpska napredna stranka	979.216	25,05%
3.	Ivica Dačić	Socijalistička partija Srbije (SPS), Partija ujedinjenih penzionera Srbije (PUPS), Jedinствена Srbija (JS)	556.013	14,23%
4.	Vojislav Koštunica	Demokratska stranka Srbije	290.861	7,44%
5.	Zoran Stanković	Ujedinjeni regioni Srbije	257.054	6,58%
6.	Čedomir Jovanović	Preokret Liberalno-demokratska partija, Srpski pokret obnove, Socijaldemokratska unija, Bogata Srbija, Vojvodanska partija, Demokratska partija Sandžaka, Zelena ekološka partija – zeleni, Partija Bugara Srbije	196.668	5,03%
7.	Jadranka Šešelj	Srpska radikalna stranka	147.793	3,78%
8.	Vladan Glišić	Grupa građana „Dveri“	108.303	2,77%
9.	Ištvan Pastor – Istvan Pasztor	Savez vojvodanskih Mađara – Vajdasagi Magyar Szovetseg	63.420	1,62%
10.	Prof. dr Zoran Dragišić	Grupa građana Pokret radnika i seljaka	60.116	1,54%
11.	Muamer Zukorlić	Grupa građana	54.492	1,39%
12.	Danica Grujičić	Socijaldemokratski savez	30.602	0,78%

Konačni rezultati ponovljnog glasanja za izbor predsednika Republike, održanog 20. maja 2012.

Ukupan broj birača upisanih u birački spisak: 6.771.479
 Broj birača koji je glasao na biračkim mestima: 3.132.679 (46,26%)
 Ukupan broj nevažećih glasačkih listića: 98.664 (3,15%)
 Ukupan broj važećih glasačkih listića: 3.034.015 (96,85%)

R. br.	Ime i prezime kandidata	Predlagač (politička stranka, koalicija, grupa građana)	Broj glasova koje je kandidat dobio	% glasova
1.	Boris Tadić	Izbor za bolji život	1.481.952	47,31%
2.	Tomislav Nikolić	Srpska napredna stranka	1.552.063	49,54%

Rezultati izbora za Skupštinu Vojvodine održanih 6. maja po proporcionalnom sistemu

Ukupan broj upisanih birača: 1.736.555

Ukupan broj birača koji su glasali: 1.011.401 (58,24%)

Broj nevažećih listića: 47471 (4,69%)

Broj važećih listića: 962130 (95,1%)

R. broj	Naziv izborne liste	Broj glasova	% glasova	Broj odbornika
1.	„Izbor za bolju Vojvodinu“ – Bojan Pajtić	212.189	20,98%	16
2.	Pokrenimo Srbiju - Tomislav Nikolić; Srpska napredna stranka, Nova Srbija, Pokret socijalista, Pokret snaga Srbije – BK	185.311	18,32%	14
3.	Ivica Dačić – Socijalistička partija Srbije (SPS), Partija ujedinjenih penzionera Srbije (PUPS), Jedinstvena Srbija (JS), Socialdemokratska partija Srbije (SPD Srbije)	113.910	11,26%	9
4.	Liga socijaldemokrata Vojvodine – Nenad Čanak	111.379	11%	8
5.	Srpka radikalna stranka – Dr Vojislav Šešelj	63.748	6,3%	5
6.	VAJDASÁGI MAGYAR SZÖVETSÉG – PÁSZTOR ISTVÁN – Savez Vojvodanskim Mađara – Ištvan Pastor	62.275	6,15%	4
7.	Demokratska stranka Srbije – Vojislav Koštunica	59.931	5,9%	4
8.	Čedomir Jovanović – Vojviđanski preokret (LDP–SPO–VP–SDU –Bogata Srbija)	48.208	4,76%	0
9.	Ujedinjeni regioni Srbije – Mladan Dinkić	38.659	3,85%	0
10.	Dveri za srpsku Vojvodinu	46.169	4,56%	0
11.	Srpska demokratska stranka, Dragan Dašić	6.559	0,65%	0
12.	MAGYAR REMÉNY MOZGALOM – LÁSZLÓ BÁLINT Pokret mađarske nade – Balint Laslo	5.991	0,59%	0
13.	Sve zajedno: BDZ, GSM, DHZ, DZVM, Slovačka stranka – Laslo Rac Sabo	4.842	0,48%	0
14.	Crnogorska partija – Nenad Stevović	2.635	0,26%	0

**Rezultati izbora za Skupštinu Autonomne Pokrajine Vojvodine
po većinskom izbornom sistemu održanih 6. maja 2012.
i na ponovljenom glasanju 13, 18, 20. i 27. maja
i 03. juna 2012.**

	Naziv izborne liste	Broj odbornika
1.	„Izbor za bolju Vojvodinu“ – Bojan Pajtić	40
2.	Pokrenimo Srbiju – Tomislav Nikolić; Srpska napredna stranka, Nova Srbija, Pokret socijalista, Pokret snaga Srbije – BK	8
3.	Ivica Dačić – Socijalistička partija Srbije (SPS), Partija ujedinjenih penzionera Srbije (PUPS), Jedinstvena Srbija (JS), Socialdemokratska partija Srbije (SPD Srbije)	4
4.	VAJDASÁGI MAGYAR SZÖVETSÉG – PÁSZTOR ISTVÁN – Savez vojvodanskim Mađara – Ištvan Pastor	4
5.	Liga socijaldemokrata Vojvodine – Nenad Čanak	2
6.	Čedomir Jovanović – Vojvodanski preokret (LDP–SPO–VP–SDU–Bogata Srbija)	1

**Ukupan broj osvojenih mandata u Skupštini Autonomne
Pokrajine Vojvodine**

	Naziv izborne liste	Broj odbornika po proporcionalnom sistemu	Broj odbornika po većinskom sistemu	Ukupno
1.	„Izbor za bolju Vojvodinu“ – Bojan Pajtić	16	40	56
2.	Pokrenimo Srbiju – Tomislav Nikolić; Srpska napredna stranka, Nova Srbija, Pokret socijalista, Pokret snaga Srbije – BK	14	8	22
3.	Ivica Dačić – Socijalistička partija Srbije (SPS), Partija ujedinjenih penzionera Srbije (PUPS), Jedinstvena Srbija (JS), Socialdemokratska partija Srbije (SPD Srbije)	9	4	13
4.	Liga socijaldemokrata Vojvodine – Nenad Čanak	8	2	10
5.	VAJDASÁGI MAGYAR SZÖVETSÉG – PÁSZTOR ISTVÁN – Savez vojvodanskim Mađara – Ištvan Pastor	4	4	8
6.	Srpska radikalna stranka – Dr Vojislav Šešelj	5	0	5
7.	Demokratska stranka Srbije – Vojislav Koštunica	4	0	4
8.	Čedomir Jovanović – Vojvidanski preokret (LDP–SPO–VP–SDU–Bogata Srbija)	0	1	1

Rezultati izbora za odbornike Skupštine grada Beograda održanih 6. maja 2012.

Broj upisanih birača: 1.576.795

Broj birača koji je glasao: 854.303 (54,18%)

Broj nevažećih listića: 35.944 (4,21%)

Broj važećih listića: 817.803 (95,64%)

R. broj	Naziv izborne liste	Broj glasova	% glasova	Broj odbornika
1.	Dragan Đilas – Izbor za bolji Beograd	300.321	35,15%	50
2.	Srpska radikalna stranka – Dr Vojslav Šešelj	33.598	3,93%	
3.	Prof. dr Zoran Stanković – Ujedinjeni regioni Srbije	23.685	2,77%	
4.	Čedomir Jovanović – Preokret	41.181	4,82%	
5.	Pokrenimo Srbiju – Tomislav Nikolić	219.198	25,66%	37
6.	Demokratska stranka Srbije – Vojslav Koštunica	63.724	7,46%	10
7.	Ivica Dačić – SPS, PUPS, JS	77.971	9,13%	13
8.	GG Pokret prigradskih opština – Jovan Sretković Jole	1.805	0,21%	
9.	Pokret radnika i seljaka	7.610	0,89%	
10.	NSD Beograd – Dr Dušan Janjić	907	0,11%	
11.	Dveri za život Beograda	30.441	3,56%	
12.	Komunistička partija – Josip Broz	6.749	0,79%	
13.	Socijaldemokratski savez – Nebojša Leković	2.670	0,31%	
14.	Reformistička stranka – Mirko Beoković	356	0,04%	
15.	Srpska monarhistička stranka „Srpska sloga“ – Lj. Simić	913	0,11%	
16.	Nijedan od ponuđenih odgovora	5.954	0,70%	

Rezultati izbora za odbornike Skupštine grada Novog Sada održanih 6. maja 2012.

Broj upisanih birača: 312.742

Broj birača koji je glasao: 173.348 (55,43%)

Broj nevažećih listića: 7.189 (4.14%)

Broj važećih listića: 165.936 (95,72%)

R. broj	Naziv izborne liste	Broj glasova	% glasova	Broj odbornika
1.	„Izbor za bolji Novi Sad – Bojan Pajtić“	31.024	18,61%	18
2.	Pokrenimo Novi Sad – Tomislav Nikolić	27.280	16,44%	15
3.	Liga Socijademokrata Vojvodine – Novi Sad Naša Kuća – N. Čanak	26.751	16,12%	15
4.	Ivica Dačić– SPS, PUPS, JS, SDPS	13.422	8,13%	7
5.	Romska Demokratska stranka–Tomislav Bokan	10.500	6,41%	6
6.	Demokratska stranka Srbije – Vojislav Koštunica	9.777	5,92%	5
7.	„Dveri za život Novog Sada“	8.906	5,36%	5
8.	Srpska radikalna stranka – Dr Aleksandar Martinović	8.788	5,13%	5
9.	Maja Gojković – Ujedinjeni regioni Srbije	7.859	4,75%	
10.	„Udruženi penzioneri i socijalna pravda – Pero Zubac“	7.038	4,24%	
11.	Čedomir Jovanović – Vojvodanski Preokret(LDP–VP–SDU)	5.930	3,61%	
12.	Savez vojvodanskih Mađara – Ištvan Pastor	2.957	1,90%	1
13.	MI – Dr Miroslav Miša Ilić	2.235	1,37%	
14.	Nijedan od ponuđenih odgovora	1.783	1,07%	
15.	„Srpska Demokratska Stranka – Mr Radivoj Prodanović“	1.686	1,02%	1

Rezultati izbora za odbornike Skupštine grada Kragujevca održanih 6. maja 2012.

Broj upisanih birača: 152.725

Broj birača koji je glasao: 92.056 (60,27%)

Broj nevažećih listića: 3.456 (3,75%)

Broj važećih listića: 88.503 (96,14%)

R. broj	Naziv izborne liste	Broj glasova	% glasova	Broj odbornika
1.	Veroljub Verko Stevanović – Zajedno za Kragujevac–URS	34.319	38,77%	37
2.	Izbor za bolji život – Boris Tadić	11.767	13,29%	12
3.	Srpska radikalna stranka – Dr Aleksandar Martinović	2.717	3,06%	
4.	Demokratska stranka Srbije – Vojislav Koštunica	4.864	5,49%	5
5.	Pokrenimo Kragujevac – Tomislav Nikolić	16.694	18,86%	18
6.	Čedomir Jovanović – Preokret – Dr Zoran Todorović	5.195	5,87%	5
7.	Ivica Dačić– SPS, PUPS, JS – Prof. dr Slavica Đukić–Dejanović	9.193	10,38%	10
8.	Socijaldemokratski savez – Socijaldemokratski pokret	696	0,78%	
9.	Dveri za život Srbije	2.948	3,33%	
10.	Nova socijaldemokratija Srbije – Dr Dušan Janjić	247	0,27%	

Rezultati izbora za odbornike Skupštine grada Niša održanih 6. maja 2012.

Broj upisanih birača: 230.961

Broj birača koji je glasao: 124.644 (53,96%)

Broj nevažećih listića: 4.951 (3,97%)

Broj važećih listića: 119.577 (96,03%)

R. broj	Naziv izborne liste	Broj glasova	% glasova	Broj odbornika
1.	Ujedinjeni regioni Srbije – Branislav Jovanović	18.086	14,51%	11
2.	Demokratska stranka Srbije – Milan Lapčević	7.710	6,19%	4
3.	Čedomir Jovanović – Preokret	6.984	5,60%	4
4.	Dveri za život Niša	5.519	4,43%	
5.	Pokrenimo Niš – Tomislav Nikolić	26.577	21,32%	17
6.	Srpska radikalna stranka – Dr Aleksandar Martinović	4.903	3,93%	
7.	Reformistička stranka – Prof. dr Milan Višnjić	4.190	3,36%	
8.	Izbor za bolji život – Boris Tadić	23.295	18,69%	15
9.	Ivica Dačić – SPS, PUPS, JS	16.554	13,28%	10
10.	Grupa građana Bolje	1.905	1,53%	
11.	Romska stranka Jedinstvo	734	0,59%	
12.	Komunistička partija – Josip Broz	1.098	0,88%	
13.	Pokret radnika i seljaka	1.582	1,27%	
14.	Udruženi srpski pokret	440	0,35%	

Država i društvo

Vukašin Pavlović, *Država i društvo*, Čigoja štampa, Beograd, 2012. 433 str.

Knjiga *Država i društvo* Vukašina Pavlovića, s obzirom na svoju sveobuhvatnost i širinu, predstavlja specifični politikološki kosmos ideja koji čitaocu pruža priliku da ih interpretira u zavisnosti od svog disciplinarnog polazišta i nivoa prethodnog znanja. Značaj ovakve politikološke studije nalazi se, prvenstveno, u činjenici da uz oblje informacija koje nudi, prezentovanje stavova kako klasičnih tako i savremenih korifeja politikološke misli, ona ne zaključuje time što zatvara raspravu, već tako što inspiriše i podstiče čitaoca na dalje istraživanje. Ova knjiga je jedna od ne tako brojnih knjiga u srpskoj političkoj misli čije čitanje zamenjuje čitanje više relevantnih i ne manje značajnih naslova. Posebno bogatom je čini i sam način prezentovanja tema, odnosno smislenih veza između njih, koje autor, svojim odabirom argumentacije i njihovim rasporedom, neposredno preporučuje.

Centralna tema knjige je rasprava o odnosu između države i društva. Autor uspeva da o odnosu, o kome se na prvi pogled može učiniti da je već sve rečeno, iznese najvažnije tačke sporenja kroz sveobuhvatni prikaz antičkih, modernih i savremenih naučno-teorijskih debata. Iako se iz naslova knjige može učiniti da autor pridaje državi veći značaj u odnosu na društvo, ova pozicija se menja tokom razvijanja argumentacije knjige, pa se dominantnim ne čini posebno nijedan od elemenata odnosa, već odnos sam po sebi. Isto se može reći i za odnos između dva disciplinarna pristupa korišćena u studiji - normativno-teorijskog i politikološko-sociološkog.

Državu i društvo čine dve odvojene celine - „Klasična misao o državi i društvu“ i „Savremena država i društvo“. U prvom delu autor se bavi istorijom političkih ideja, počevši od antičke političke misli, preko republikanizma, teorija društvenog ugovora do osnivača temelja

moderne političke teorije – Hobsa, Loka, Monteskjea i Rusoa. U ovom delu dominantno je pitanje razvoja političkih ideja, pojmova i principa koje autor čita i objašnjava iz pozicije političkog sociologa. Međutim, ne može se reći da je ta pozicija čvrsto i nedvosmisleno određena kao takva. Kompletna studija pronalazi mesto koje se nalazi između političke teorije i političke sociologije, pa tako jednako mogu da je čitaju i jednako je značajna i za istoričare političkih ideja i za političke sociologe. Ona jasno pokazuje koliko politička sociologija duguje svom utemeljenju u političkoj teoriji i na poseban način sociologizira istoriju političke misli. Autor instrumentalizuje istoriju političke teorije u cilju pokazivanja onoga što je relevantno savremenim politikološkim raspravama uopšte. Takvo je, na primer, pitanje logosa i etosa političke zajednice koje preko antičkog određenja može da se čita i kroz shvatanje politike Makijavelija, političkog života i njegovog doprinosa političkoj sociologiji; pa sve do savremenih rasprava o kvalitetu političkih institucija i etici reprezentacije, odnosno predstavnštva. Isto se može videti i kod poglavlja „Kritika despotizma“ gde autor čita i interpretira Monteskjea i Konstana, iako ne implicitno, kao svedok događaja iz devedesetih godina prošlog veka u Srbiji; kao i kod opisa rata između Sparte i Atine koji po dometima razaranja političkog etosa jedne zajednice može da se kontekstualizuje kroz sukobe na prostoru druge Jugoslavije.

Drugi deo knjige pokazuje osnovne tačke savremenih debata o pitanju odnosa između države i društva. Autor u ovom delu akcenat stavlja na pitanja o transformaciji moderne države (čemu je posvećeno posebno poglavlje „Savremena država“) i izazovima koji se danas stavljaju kako pred sam koncept države tako i pred koncept demokratije. Autor posebno mesto daje institucijama koje vidi kao kočije istorije „... koje joj služe, ali koje imaju i svoj vek trajanja“ (Pavlović, 2011: 250); kao svojevrsne kristalizacije ideja i trezore političkog pamćenja (Pavlović, 2011: 252), a samu državu definiše kao najvažniju političku instituciju u ljudskoj istoriji. S obzirom na važnost rasprava o političkim institucijama i ustanovama u okviru političke teorije, sociologije i antropologije, autor im posvećuje tri odvojena poglavlja u kojima se raspravlja o relaciji između političkog života i političkih ustanova, ličnosti i institucija i ideja i institucija („Društvo i političke institucije“; „Parlamentarizam i demokratija“; „Društvo, partije i država“). Autor ne zaboravlja ni ništa manje značajnu vezu između države i društva koju nude razmatranja o značaju institucionalne kulture i kulture uopšte („Društvo, kultura i država“). Autor se osvrće na tekuće debate o uticaju nacionalne kulture i konstrukta nacije na domen političkog izvodeći značaj rasvetljavanja tog odnosa za raspravu o multikulturalizmu. Iako je deo knjige „Savremena država i društvo“ dovoljno čvrst da može da stoji kao nezavisna studija, njegovo čitanje nakon prvog dela „Klasična misao o državi i društvu“ daje uvid o važnosti, smislu i sadržaju celokupne knjige, koji je daleko iznad zbira ova dva dela.

Kao i kod drugih knjiga sličnog obima i sveobuhvatnosti, problem ove studije jeste da, u zavisnosti preferencije čitaoca, pojedini delovi određenih poglavlja mogu da se shvate više kao informativno predstavljanje teme nego kao njeno dublje elaboriranje (npr. „Političko i građansko društvo u poglavlju Liberalna i konstitucionalna država“; „Donošenje odluka o ratu i miru u poglavlju Funkcije parlamenta u demokratiji“). Međutim, kada

se u obzir uzme kompleksnost tema, upravo je to i jedna od osnovnih vrlina autora. Za neke teme, ma koliko se one činile važne onom koji ih čita, neophodno je napraviti rez, odnosno ponuditi dovoljnu količinu informacija koja će čitaoca uputiti na relevantnu literaturu i osnovne tačke teorijske rasprave. Tako ova knjiga, kako je dobro primetio profesor Ratko Božović, čini ontologiju bitnog, jer jasno pokazuje šta treba reći o oređenoj temi. To knjizi omogućava da lakše komunicira sa čitaocem bez obzira na njegovo interesovanje i prethodno znanje. Njeno bogatstvo je upravo u sistematičnosti u izlaganju kompleksnih a, neretko, i kontradiktornih polazišta unutar opusa datog teoretičara i teorijske struje politikološke misli o odnosu države i društva uopšte.

•
Tijana Dokić

Program:

Word for Windows

Pismo:

latinica

Font:

Times New Roman

Veličina fonta:

12

Prored:

1,5 (1.5 lines)

Minimalni obim:

15.000 karaktera (uključujući i praznine, *with spaces*).

Maksimalni obim:

20.000 karaktera (uključujući i praznine, *with spaces*).

Svaki tekst treba da ima naslov, ime i prezime autora, naučno i/ili nastavno zvanje, naziv ustanove u kojoj je zaposlen (univerzitet, fakultet, ime i prezime).

Pri navođenju, strana imena prvi put pisati u originalu, a zatim ih transkribovati.

Svaka tabela i/ili grafikon treba da sadrže broj, naslov, izvor, kao i da pokažu svoju funkciju u tekstu.

U fusnote upisivati samo propratne komentare.

Na kraju citata otvoriti zagradu i u nju uneti prezime autora, godinu izdanja i stranu.

- jedan autor: (Beyme, 2002: 155)
- dva autora: (Evans i Whitefield, 1993: 548)
- slučaj kada se citira autor čija su dela navedena u spisku literature više puta a izdata iste godine: (Sartori, 2003 b: 143)

U spisku literature autore treba navesti po abecednom redu.

Red navođenja u slučaju knjiga: prezime, ime, godina izdanja, naslov knjige (kurzivom), mesto izdanja, izdavač.

Primer:

Downs, Anthony (1957). *An Economic Theory of Democracy*. New York: Harper and Row.

Primer navođenja teksta u knjizi:

Lipset, Seymour Martin and Rokkan Stein, (1967). „Cleavage Structure, Party Systems and Voter Alignment: An Introduction“, u: *Party Systems and Voter Alignments Cross-National Perspectives*. New York: The Free Press.

Primer navođenja teksta iz časopisa:

Evans, Geoffrey and Whitefield Stephen, Identifying the Bases of Party Competition in Eastern Europe: *British Journal of Political Science*, Vol. 23, No. 4 (Oct., 1993), pp. 521–548.

Internet izvori:

Prezime, Ime, datum, „Naziv teksta“. Naziv institucije, <http://www.ipsa.org/publications/ipsr> (Datum posete: 05. 6. 2011)

Autori snose odgovornost za sadržaj, stavove i verodostojnost činjenica u tekstu.

Objavlivanjem teksta autor prenosi sva autorska prava na izdavača časopisa.

Politički život

Godišnja pretplata na časopis

Godišnja pretplata na časopis *Politički život* iznosi 1.500 dinara za fizička i za pravna lica.

Za fizička lica u inostranstvu cena je 3.500 dinara, a za pravna lica u inostranstvu 4.000 dinara.

Cena pojedinačnog broja je 500 dinara.

Odeljenje pretplate
JP *Službeni glasnik*, Jovana Ristića 1,
tel.: 011/30-60-588, 30-60-359,
faks: 011/30-60-571,
e-mail: pretplata@slglasnik.com,
www.slglasnik.com

Naziv organizacije / ustanove / pretplatnika

Ulica i broj

JMBG

Broj pretplata

Ime i prezime (za pravna lica ime i prezime odgovornog lica)

Poštanski broj i mesto

PIB

Potpis (i pečat za pravna lica)

Broj telefona/telefaksa

E-pošta

Mesto i datum

Po prijemu pretplatnog listića dostavićemo vam predračun za plaćanje, a po primljenoj uplati i konačni račun.

